

MASARYKOVA UNIVERZITA

Fakulta sociálních studií

Katedra politologie

Mgr. Bronislav Jaroš

**Vzdálenost nebo směr? Jak prostorové modely vysvětlují
tematickou volbu a jaké jsou determinanty jejich platnosti.**

Disertační práce

Školitel: doc. PhDr. Roman Chytilík, Ph.D.

Brno 2019

Prohlášení o autorství práce

Prohlašuji, že jsem disertační práci na téma „*Vzdálenost nebo směr? Jak prostorové modely vysvětlují tematickou volbu a jaké jsou determinanty jejich platnosti.*“ vypracoval samostatně a použil jen zdroje uvedené v seznamu literatury.

Teoretická kapitola 4 obsahuje části, které byly publikované společně s Mgr. Petrem Vodou, Ph.D. jako

Jaroš, Bronislav a Petr Voda. Znalosti a pozice v politickém prostoru: případ parlamentních voleb v Česku 2017. *Středoevropské politické studie*, Brno: Mezinárodní politologický ústav Masarykovy univerzity, 2018, roč. 20, č. 1, s. 16-37. ISSN 1213-2691.

Kapitola 11 obsahuje části rukopisu sepsaného společně s doc. PhDr. Romanem Chytilkem, Ph.D., který prochází recenzním řízením v *Politologickém časopisu* pod názvem *Political sophistication and spatial voting: what issues attract voters, how do they do it, and what is the role of voters' knowledge?*

Můj autorský podíl je v případě obou textů 90 %.

V Brně dne 29. 11. 2019

Bronislav Jaroš

Poděkování

Na tomto místě bych chtěl v první řadě poděkovat svému školiteli, doc. PhDr. Romanu Chytilkovi, PhD. zdaleka nejen za čas, který věnoval této disertační práci. Děkuji už za samotnou motivaci nastoupit k doktorskému studiu, za veškeré odborné konzultace, a především za podporu a vstřícnost, které jsem z jeho strany během celého studia vnímal. Můj dík patří také prof. PhDr. Lubomíru Kopečkovi, Ph.D. za to, že se mě na krátkou dobu na začátku studia ujal jako dočasný školitel.

Děkuji také kolegyním a kolegům, s kterými jsem se za dobu studia potkal v kanceláři 4.11, za přátelské prostředí, ale také za to, že se vždy snažili poradit a podělit se o své zkušenosti, kdykoliv jsem si s něčím nebyl jistý.

A v neposlední řadě chci poděkovat svým nejbližším, rodině, snoubence Janě a přátelům, za to, že mi věřili i ve chvílích, kdy já sám už nevěřil. Že mi fandili, dodávali sílu a motivovali mě. Že mě mají stále rádi i přes všechno mé stěžování a hlasité úvahy nejen o statistice a volebním chování. Že stojí při mně.

Abstrakt

Cílem této disertační práce je zodpovědět otázky týkající se volebního chování v politickém prostoru. Text tak činí s ohledem na dlouhodobý spor zastánců dvou nejznámějších prostorových modelů volebního chování – vzdálenostního (jak jej představil A. Downs) a směrového (který navrhli G. Rabinowitz a S. E. Macdonald). V posledních letech přitom převažuje přístup, že oba modely mohou být za různých podmínek relevantní. Práce se tak zaměřuje na vliv nejdiskutovanějších proměnných: povahy tématu, polarizace stranického systému a voličské sofistikovanosti. Zároveň ale klade důraz také na palčivost témat. Jak ukazují dosavadní výzkumy, rozhoduje-li se volič tematicky a na základě pozic v určitém tématu, pak tehdy, pokud je pro něho téma palčivé, a zároveň pokud jeho preferovaná strana toto téma aktivně prosazuje. Zatímco předchozí výzkumy se obvykle zabývají jen některými z uvedených aspektů, tento text je propojuje a přináší tak o problematice nový celistvý obraz. Datovými zdroji jsou voličský průzkum *European Election Study (EES)* a expertní šetření *Chapel Hill* z roku 2014. Práce využívá průřezová data z 28 evropských zemí a pomocí víceúrovňových regresních analýz porovnává platnost prostorových modelů v devíti různých tématech.

Klíčová slova

Volební chování, prostorové modely, vzdálenostní model, směrový model, palčivost, tematická volba, polarizace, sofistikovanost

Abstract

The aim of this thesis is to answer questions dealing with voting behaviour in political space. It does so by using the optic of the two most well-known spatial models of voting behaviour – proximity (introduced by A. Downs) and directional (whose authors are G. Rabinowitz and S. E. Macdonald). In recent years, the prevailing approach has been that both models may be relevant under different conditions. The thesis is focused on the influence of the most discussed variables: issues, party system polarization and voters' sophistication. At the same time, it also stresses out the importance of issue saliency. Several researchers have indicated that a voter makes his decision on the basis of positions on particular issue only if the issue is salient for her/him and his/her preferred party. While previous studies considered only some of the mentioned aspects, this thesis combines them and, thus, brings a new and more comprehensive understanding of the spatial issue voting. Two data sets are used – the European Election Study (EES) and the Chapel Hill expert survey, both realized in 2014. The thesis works with cross-sectional data from twenty-eight European countries and, using the multi-level regression analysis, it compares the validity of spatial models in nine issue dimensions.

Keywords

Voting behaviour, spatial models, proximity model, directional model, saliency, issue voting, polarization, sophistication

Obsah

Seznam tabulek, grafů a obrázků	7
1. Úvod	9
1.1. Cíle výzkumu a výzkumné otázky	10
1.2. Struktura textu	13
2. Teorie a koncepty: prostorové modely a co s nimi souvisí	14
2.1. Původ v ekonomii a model H. Hotellinga	14
2.2. Downsův vzdálenostní (proximity) model.....	15
2.3. Kritika Downsova přístupu	19
2.4. Alternativa v podobě směrových modelů	23
2.5. Spojení logiky obou teorií, „discounting“ model a koncept balancování.....	27
2.6. Praktické srovnání účinků modelů	27
3. Boj o modely: srovnání v dosavadní literatuře a metodologické spory	30
3.1. Zastánci vzdálenostního přístupu.....	31
3.2. Zastánci směrového přístupu	33
4. Prostorové modely a ovlivňující proměnné	34
4.1. Téma.....	35
4.2. Politická sofistikovanost	37
4.3. Polarizace	40
4.4. Diagram vztahů.....	46
5. Tematická palčivost jako protiklad a jako součást prostorové volby	47
6. Metody získávání dat v souvislosti s výzkumem politického prostoru a prostorovými modely ...	52
6.1. Pozice voličů	53
6.2. Pozice stran	53
6.2.1. Výzkumy na voličích.....	53
6.2.2. Dotazování stranických elit.....	55
6.2.3. Analýzy legislativního hlasování	56
6.2.4. Analýzy stranických programů a dokumentů	57
6.2.5. Volební kalkulačky	60
6.2.6. Dotazování expertů	61
7. Datová báze	63
7.1. Pozice voličů a stran, témata.....	64
7.2. Palčivost témat	66
7.3. Voličské preference	67

7.4.	Další proměnné	68
7.4.1.	Politická sofistikovanost voličů	68
7.4.2.	Kontrolní demografické proměnné	69
7.5.	Proměnné jako závislé a nezávislé a popisné statistiky	70
7.5.1.	Závislá proměnná	70
7.5.2.	Nezávislé proměnné	71
7.5.3.	Tabulka s popisnými statistikami proměnných	71
8.	Metody a postupy analýzy	73
9.	Vliv tématu a prostorové hlasování	78
9.1.	Platnost modelů jako schopnost správně určit první preferenci	79
9.2.	Platnost modelů jako výše užiteků	88
9.3.	Shrnutí	94
10.	Polarizace systému a politický prostor	97
10.1.	Zdůrazňování tématu a vyhraněnost pozic	101
10.2.	Platnost modelů jako schopnost správně určit první preferenci	102
10.3.	Platnost modelů jako výše užiteků	107
10.4.	Shrnutí	113
11.	Politická sofistikovanost jako určující proměnná voličského rozhodování	115
11.1.	Výše užiteků a znalosti a jejich vliv na politické preference	116
11.2.	Platnost modelů jako schopnost správně určit první preferenci	118
11.3.	Platnost modelů jako výše užiteků	124
11.4.	Shrnutí	129
12.	Závěr	131
	Seznam zdrojů	137
	Přílohy	146

Seznam tabulek, grafů a obrázků

Tabulka 1: Popisné statistiky proměnných.....	71
Tabulka 2: Příklad výpočtu dichotomické platnosti vzdálenostního modelu v tématu životní prostředí pro dvě situace: 1) vzdálenostní model správně určuje preferenci bez ohledu na směrový model, 2) vzdálenostní model správně určuje preferenci, aniž by ji zároveň správně určil směrový model.....	77
Tabulka 3: Korelační vztahy vzdálenostních a směrových užitek v jednotlivých tématech	78
Tabulka 4: Procentuální platnost prostorových modelů v tématu levice-pravice (v obecném a ekonomickém pojetí),.....	79
Tabulka 5: Procentuální platnost prostorových modelů v osmi konkrétních tématech: pro všechny respondenty	80
Tabulka 6: Procentuální platnost prostorových modelů v osmi konkrétních tématech: pro respondenty, kteří vyjádřili preferenci pro stranu zdůrazňující dané téma.....	81
Tabulka 7: Logistická víceúrovňová regresní analýza vlivu palčivosti tématu levice-pravice (v ekonomickém pojetí) pro voličovu preferovanou stranu na platnost prostorových modelů.....	83
Tabulka 8: Víceúrovňová logistická regresní analýza vlivu voličských preferencí pro strany určitého tématu na platnost modelů (jejich schopnost správně určit první preferenci voliče)	84
Tabulka 9: Popisné statistiky – vzdálenostní a směrové užityky	88
Tabulka 10: Lineární víceúrovňová regresní analýza vlivu palčivosti tématu levice-pravice (v ekonomickém pojetí) pro voličovu preferovanou stranu na výši vzdálenostních/směrových užiteků... ..	89
Tabulka 11: Víceúrovňová lineární regresní analýza vlivu voličských preferencí pro strany určitého tématu na výši vzdálenostních a směrových užiteků	90
Tabulka 12: Víceúrovňová logistická regresní analýza vlivu vzdálenostního/směrového uvažování na tvorbu preference pro stranu určitého tématu	93
Tabulka 13: Tabulka polarizace: polarizační koeficienty v jednotlivých zemích a tématech seřazené od nejnižšího.....	98
Tabulka 14: Víceúrovňová lineární regresní analýza vlivu palčivosti tématu ekonomická levice-pravice na extremitu pozic stran.....	101
Tabulka 15: Víceúrovňová lineární regresní analýza, extremita pozic stran v závislosti na tom, zda je sledované téma pro stranu palčivé	101
Tabulka 16: Logistická víceúrovňová regresní analýza vlivu polarizace stran v tématu levice-pravice (v obecném i ekonomickém pojetí) na platnost prostorových modelů.	102
Tabulka 17: Logistická víceúrovňová regresní analýza vlivu polarizace stran v osmi konkrétních tématech na platnost prostorových modelů (se zahrnutím všech respondentů)	103
Tabulka 18: Logistická víceúrovňová regresní analýza vlivu polarizace stran v osmi konkrétních tématech na platnost prostorových modelů (se zahrnutím jen těch respondentů, kteří preferují stranu zdůrazňující zkoumané téma)	104
Tabulka 19: Lineární víceúrovňová regresní analýza vlivu polarizace stran v tématu levice-pravice (v obecném i ekonomickém pojetí) na výši vzdálenostních a směrových užiteků	107
Tabulka 20: Lineární víceúrovňová regresní analýza vlivu polarizace stran v osmi konkrétních tématech na výši vzdálenostních a směrových užiteků (se zahrnutím všech respondentů)	108
Tabulka 21: Lineární víceúrovňová regresní analýza vlivu polarizace stran v osmi konkrétních tématech na výši vzdálenostních a směrových užiteků (se zahrnutím jen těch respondentů, kteří preferují stranu zdůrazňující zkoumané téma)	108
Tabulka 22: Víceúrovňová logistická regrese, vliv znalostí a prostorových teorií na preferenci stran akcentujících určité téma	116

Tabulka 23: Logistická víceúrovňová regresní analýza vlivu voličské sofistikovanosti v tématu levice-pravice (v obecném i ekonomickém pojetí) na platnost prostorových modelů.	119
Tabulka 24: Víceúrovňová logistická regrese, analýza vlivu znalostí a dalších faktorů voličské sofistikovanosti na platnost prostorových modelů v osmi konkrétních tématech.....	120
Tabulka 25: Lineární víceúrovňová regresní analýza vlivu voličské sofistikovanosti na výši vzdálenostních a směrových užitků v tématu levice-pravice (v obecném i ekonomickém pojetí)	124
Tabulka 26: Víceúrovňová lineární regrese, analýza vlivu znalostí na výši vzdálenostních a směrových užitků	126
Tabulka 27: Kompletní znění otázek k vyjádření tematických škál v datových setech EES a Chapel Hill	146
Tabulka 28: Seznam stran, které prosazují sledovaná témata	146

Graf 1: Graf marginálních efektů – platnost prostorových modelů v závislosti na palčivosti tématu levice-pravice pro voličovu preferovanou stranu	83
Graf 2: Série grafů marginálních efektů – schopnost prostorových modelů správně určit první preferenci voliče v závislosti na palčivosti tématu pro voličovu preferovanou stranu.....	85
Graf 3: Grafy marginálních efektů – platnost prostorových modelů ve formě užitků v závislosti na palčivosti témat	91
Graf 4: Grafy marginálních efektů – schopnost prostorových modelů správně určit první preferenci voliče v závislosti na polarizaci stran v dimenzi levice-pravice (v obecném i ekonomickém pojetí) ..	103
Graf 5: Grafy marginálních efektů – schopnost prostorových modelů správně určit první preferenci voliče v závislosti na polarizaci stran v osmi konkrétních tématech	105
Graf 6: Graf marginálních efektů – platnost prostorových modelů ve formě užitků v závislosti na polarizaci stran v dimenzi levice-pravice (v obecném i ekonomickém pojetí).....	109
Graf 7: Grafy marginálních efektů – platnost prostorových modelů ve formě užitků v závislosti na polarizaci stran v určitém tématu	111
Graf 8: Grafy marginálních efektů – schopnost prostorových modelů správně určit první preferenci voliče v závislosti na voličské sofistikovanosti (zejm. znalostech) v dimenzi levice-pravice (v obecném i ekonomickém pojetí).....	120
Graf 9: Grafy marginálních efektů – schopnost prostorových modelů správně určit první preferenci voliče v závislosti na voličské sofistikovanosti v osmi konkrétních tématech.....	122
Graf 10: Grafy marginálních efektů – platnost prostorových modelů ve formě užitků v závislosti na voličské sofistikovanosti, dimenze levice-pravice (v obecném i ekonomickém pojetí)	125
Graf 11: Graf marginálních efektů – platnost prostorových modelů ve formě užitků v závislosti na voličské sofistikovanosti v osmi konkrétních tématech	127

Obrázek 1: Model trhu H. Hotellinga s náhodným umístěním obchodů	15
Obrázek 2: Prostor o dvou dimenzích v příkladu S. Merrilla a B. Grofmana	18
Obrázek 3: Porovnání vzdálenostního a směrového modelu	28
Obrázek 4: Porovnání vzdálenostního a směrového modelu v situaci, kdy oba modely predikují stejnou volbu	29
Obrázek 5: Diagram vztahů mezi proměnnými	46

1. Úvod

Pro moderní evropské stranické systémy v prvních fázích jejich existence byla typická pevná spjatost stran s určitými skupinami voličů. Strana reprezentovala některou ze společenských tříd, a její příslušníci ve volbách pravidelně této straně odevzdávali svůj hlas. Voličská fluktuace tak byla v této době velmi nízká. Rozvolnění společenských vazeb mezi voliči a stranami patrné v 2. polovině 20. století ale vyneslo na povrch nové vzorce volebního chování, často založené na racionalitě politických aktérů. V tomto ohledu jedním z těch nejvýznamnějších vzorců je volba založená na tématech v politickém prostoru. Voliči a kandidující subjekty zauímají určité pozice na pomyslné tematické ose. Voliči se pak rozhodují racionálně, když v každých volbách hledají co nejvýhodnější alternativu, tedy takovou, která jim přinese největší užitek. Politické strany se naopak snaží vytvořit takovou nabídku, která přiláká co nejvíce voličů (přinese tedy největší užitek co největšímu počtu voličů).

Do evropských stranických systémů přitom vstupují nové subjekty, z nichž některé viditelně zdůrazňují svoji pozici v jednom či několika tématech oproti jiným. Enviromentální strany se etablovaly již delší dobu. Jsou zde ale také strany akcentující svoji pozici v tématu integrace Evropské unie či zvláště v posledních letech velmi aktuálním tématu imigrace. Ať už se jedná o reakci na voličskou poptávku nebo snahu stran vnést do politického prostoru vlastní témata, je jisté, že strany se tak snaží zdůrazňováním své pozice v některém z témat upoutat pozornost voličů a získat jejich hlas. Je tedy vysoce relevantní se ptát, jakou logikou jsou voličské preference utvářeny s ohledem na různá témata.

Touto otázkou se zabývá i dlouholetý teoretický spor mezi zastánci dvou nejvlivnějších prostorových modelů, které pracují s předpokladem racionálních rozhodnutí voličů. Jednou z nejcitovanějších politologických prací vůbec je bezesporu ta, v níž A. Downs [1957] představil svůj vzdálenostní (*proximity*) model. Ten říká, že volič bude mít nejvyšší užitek z takové strany, která je mu v určitém tématu nejbližší. Model se však s postupem času dočkal řady inovací či protichůdných návrhů na modelování chování aktérů v politickém prostoru. Patrně „největším“ vyzyvatelem se stal směrový model (*directional*), který nejprve představil S. A. Matthews [1979] a dále jej upravili zejména G. Rabinowitz a S. E. Macdonald [1989]. Tito autoři oproti Downsovi předpokládají, že volič bude mít nejvyšší užitek z takové strany, která zauímá

nejintenzivnější pozici ve stejném směru od neutrálního bodu (obvykle středu tematické osy). Zatímco v prvním modelu se tedy volič rozhodne pro nejbližší alternativu bez ohledu na to, v jakém směru se nachází, v druhém nejprve zvolí směr (přidá se na jednu stranu názorové osy) – může být například proti imigraci – a zvolí stranu, která nejintenzivněji prosazuje danou politiku a zastává tedy v tématu nejextrémnější pozici ve stejném směru.

Celá řada výzkumníků se poté zaměřila na porovnání obou modelů s cílem zjistit, který z nich si vede lépe s ohledem na predikci volebního chování (podrobněji kapitoly 2 až 4). Postupně mnozí z nich také začali přicházet se závěry, že zde nelze jasně říci, který model je lepší. Jeden si vede lépe za určitých okolností, zatímco druhý za jiných¹. Už to ale také naznačuje, že způsob voličského rozhodování nemusí být v čase konstantní. Pokud v některé zemi v jedné volbě převládá určitý model, v těch dalších může být vše jinak, například kvůli tomu, že na palčivosti získají odlišná témata, změní se politická nabídka atp. Pochopení vzorců ve voličském rozhodování tak může pomoci zodpovědět otázky i v jiných oblastech politologie, jako je například fenomén voličské polarizace. Zvýšení palčivosti určitého tématu, v němž platí směrová logika rozhodování, může příkladně vést ke zvýšení této polarizace a „rozdělení společnosti“, o němž se v posledních letech tolik hovoří. To vše jsou možné souvislosti, které z chápání volebního chování prostřednictvím prostorových modelů činí velmi aktuální a významné výzkumné téma.

1.1. Cíle výzkumu a výzkumné otázky

Je s podivem, že i přes velmi plodnou diskusi o zmíněných prostorových modelech a tematické volbě se dosud nedočkal rozsáhlejšího zpracování vliv konkrétních témat na logiku tvorby voličských preferencí. Předpoklady i dílčí důkazy o tom, že v různých tématech může být logika rozhodování voličů (resp. relevance zmíněných modelů) odlišná, přitom existují již poměrně dlouho [např. Lewis a King 1999; Claassen 2009; Dinas a Pardos-Prado 2012].

¹ Někteří autoři pak mají za to, že nejlepším způsobem je oba modely propojit a vytvořit tak modely nové [především Merrill a Grofman 1997, dále např. Kedar 2005, Iversen 1994]. Bolstad a Dinas [2017] mají za to, že vzdálenostní logika rozhodování platí, avšak spíše jen v případech, že se kandidující subjekt nachází na stejné straně od středu (neutrálního bodu) osy.

V obecné rovině si tedy tato práce klade za cíl odpovědět na otázku: *Do jaké míry evropské politické strany přitahují své voliče v různých tématech vzdálenostně, a do jaké míry směřově?*

Jinými slovy zde zkoumáme, jaký je výkon (nebo platnost) prostorových modelů a zda a jak se liší v různých tématech. Hovořím-li v tomto textu o *výkonu* nebo *platnosti* modelů, mám na mysli totéž, a sice schopnost modelů vysvětlit voličské preference, resp. reakci voličů na nabídku politických stran v daném čase, místě a tématu. Tento výkon (platnost) může přitom nabývat dvou forem (podrobněji v kapitole 8). První je schopnost modelů správně určit první preferenci voličů; tou druhou výše vypočteného užitku, který má volič ze své preferované strany (čím vyšší užitek, tím má model vyšší platnost). Tento text přitom pracuje s oběma pojetími. *Výkon* ani *platnost* modelů jistě nejsou zcela ideální a dostatečně vystihující pojmenování toho, co je předmětem výzkumu. V následujícím textu jich však využívám, neboť takové jednoslovné pojmenování snad bude sloužit přehlednosti textu.

Takto obecně pojatá otázka tedy navazuje na řadu předchozích výzkumů, které porovnávaly zmíněné prostorové modely. Nebere však tak docela v potaz zdůrazňování určitého tématu. V poslední době se přitom objevují studie, které propojují prostorovou volbu s koncepty *issue saliency* či *issue ownership* (také v souvislosti s tzv. valenčním hlasováním [Stokes 1963]), namísto toho, aby je stavěly do protikladu, jak tomu bylo dříve [vizte např. Pardos-Prado 2012; Spoon a Klüver 2014; Mauerer et al. 2015]. Jak poznamenávají např. J.-J. Spoon a H. Klüver [2014], je totiž nepravděpodobné, že by volič preferoval takovou stranu, která je mu sice blízká v jím preferovaném tématu, tuto pozici ovšem výrazněji neprosazuje. Za zmínku v tomto ohledu také stojí výzkumná větev týkající se rozdělení politických stran na mainstreamové a okrajové strany (*meinstream vs. niche parties*) [Meguid 2005]. Tyto strany se mimo jiné liší právě v tématech, na která obvykle kladou důraz.

Tyto výzkumy se však dosud v této souvislosti nezaměřily na onen dlouhodobý spor mezi vzdálenostním a směrovým pojetím politického prostoru. Pro přesnější porozumění tomu, jak se voliči rozhodují v různých tématech (resp. jak v nich strany voliče přitahují) se přitom jeví být propojení těchto konceptů jako klíčové.

Z uvedeného vyplývá první z podotázek, na které chci v této práci přinést odpověď: *Do jaké míry přitahují evropské politické strany své voliče vzdálenostně nebo směřově v tématech, která zdůrazňují (jsou pro tyto strany palčivá)?*

V odborné literatuře se diskutuje ještě o několika dalších zásadních faktorech, které mohou mít vliv na výkon uvedených modelů. Zmiňována bývá zejména míra polarizace stranického systému [např. Fazekas a Méder 2013; Papageorgiou a Autto 2015; Pardos-Prado a Dinas 2010]. Výzkumy například prokázaly, že s rostoucí polarizací roste výkon prostorových modelů, pokud bereme v potaz obecnou levo-pravou dimenzi [např. Fazekas a Méder 2013], nebo že strany jsou úspěšnější v zaujetí voličů svým zdůrazňovaným tématem, pokud v něm zaujmou polarizovanější pozici [Mauerer et al. 2015].

To nás přivádí k další otázce: *Je polarizace v tom kterém tématu posilujícím faktorem pro „výkon“ směrového modelu, vzdálenostního modelu, nebo prostorových modelů obecně? Jak se liší její vliv v konkrétních tématech?*

A v tomto případě přidáme ještě podotázku, která vyplývá z výše uvedeného. Prostorové modely přímo nezahrnuje, ale přesto může její zodpovězení pomoci pochopit vztahy mezi proměnnými: *Jak souvisí zdůrazňování určitého tématu stranou s její pozicí v tomto tématu (resp. je zdůrazňování tématu spojeno s polarizovanější pozicí)?*

Někteří autoři se také zabírají otázkou, zda mezi námi jsou směroví či vzdálenostní voliči. V tomto ohledu je diskutováno především téma politické sofistikovanosti voličů [např. Singh a Roy 2014; Kropko 2012], někteří autoři ovšem přisuzují vliv i určitým demografickým statistikám [např. Tomz a van Houweling 2008].

Obdobně jako v předchozím případě se tedy ptáme: *Jak politická sofistikovanost ovlivňuje rozhodování voliče (ve formě vzdálenostní vs. směrové logiky uvažování) s ohledem na témata, která jsou pro aktéry voleb palčivá?*

Práce ke zodpovězení uvedených otázek využije dat z 28 evropských zemí, což umožní vyvozovat poměrně dobře zobecnitelné závěry. Posuzovat bude až devět různých témat v jednom časovém úseku a pro posouzení pozic aktérů využije dat jak z dotazníkového šetření na expertech, tak na voličích (podrobněji datové soubory, výhody a limity jejich využití přiblíží kapitola o datech a metodách).

Shrme-li výše uvedené, tento výzkum rozšíří dosavadní poznání několika směry. Zatímco předchozí výzkumy se obvykle zabývají jen některými z uvedených aspektů, tento text je propojuje a přináší tak nový celistvý obraz o tematické volbě v politickém prostoru. Využívá průřezová data z 28 evropských zemí. Porovnává výkon prostorových modelů ve velkém počtu

témat. Vydává se na úroveň politických stran, resp. typů stran s ohledem na jejich zdůrazňovaná témata, stranické systémy jednotlivých zemí tedy ustupují do pozadí. V rámci jedné práce sleduje, jak se mění výkon prostorových modelů s ohledem na konkrétní témata, tematickou palčivost, polarizaci a voličské charakteristiky. Dodejme, že rovněž v českém prostředí zatím chybí systematizující text, jenž by podal ucelený obraz o problematice dvou nejvlivnějších prostorových modelů a logiky voličského rozhodování, ačkoliv k tématu v nedávné době svými pracemi přispěli zejména Roman Chytilek a Otto Eibl [Eibl 2011; Chytilek a Eibl 2011; Chytilek 2014].

1.2. Struktura textu

Práce je členěna do pěti oddílů. Po tomto úvodu samozřejmě budu pokračovat sekci, v níž představím teoretické koncepty a výzkumy, z nichž tato práce vychází a na které navazuje. V první řadě zde budu podrobněji rozebírat vzdálenostní a směrové prostorové modely a následně zmíním argumenty autorů, kteří oba modely mezi sebou porovnávali. A stejně tak autorů, kteří modelům přikládají různou platnost v závislosti na dalších proměnných. Blíže tedy vysvětlím, jak polarizace, voličské charakteristiky nebo povaha témat zasáhly do výzkumu tematické volby. Důležité pro tuto práci jsou však i koncepty, které pracují s teoriemi tematické palčivosti a tematického vlastnictví. Jak je již naznačeno výše a podrobněji bude v teoretické kapitole vysvětleno, tyto koncepty byly dříve spíše v protikladu k prostorové volbě. Výzkumy z poslední doby ale naznačují, že se mohou vzájemně významně ovlivňovat a doplňovat.

Následující třetí část práce blíže představí datové soubory, z nichž výzkum čerpá. Poté následuje analytická část. Každá z kapitol odpoví na jednu z představených výzkumných otázek a představí tak svébytné téma výzkumu, zároveň se ale všechny kapitoly svým způsobem doplňují. Závěr pak samozřejmě přinese zhodnocení výsledků empirických analýz a platnosti prostorových modelů v závislosti na zmíněných indikátorech a porovnání s teoretickými očekáváními.

2. Teorie a koncepty: prostorové modely a co s nimi souvisí

2.1. Původ v ekonomii a model H. Hotellinga

Mnohé politologické a ekonomické teorie tvoří velmi úzce propojené pomyslné nádoby. Představa, že tržní mechanismy lze v celé řadě aspektů přisoudit politickému prostředí a rozhodování, a že chování aktérů trhu je často založeno na stejných principech jako chování politických aktérů, je dnes brána za samozřejmou. Jako příklady odvětví politické vědy spojené s ekonomikou a trhem lze jmenovat politický marketing, branding, teorii racionální volby či teorii her.

Harold Hotelling je pak autorem jedné z nejvlivnějších ekonomických teorií, které v politologii našly své pevné místo. Jeho práce se stala základem pro koncept tematické volby. Hotelling [1929] upozornil na fakt, že určité skupiny zákazníků nakupují stále u stejného obchodníka bez ohledu na drobné rozdíly v ceně zboží. Tedy i v situaci, kdy jejich oblíbený obchodník má o něco málo vyšší cenu oproti konkurenci, nemotivuje to zákazníka vyrazit na nákup do jiného obchodu. Jinými slovy, pokud by obchodník zvýšil rapidně cenu svého zboží, přijde o své zákazníky. Pokud ji však zvýší jen nepatrně, zákazníci mu zůstanou, neboť jeho obchod budou mít stále nejbližší své pozici (nejbližší svému bydlišti nebo může doprava do daného obchodu představovat nejmenší náklady). Do hry mohou jistě vstupovat i další faktory, například personální nebo kvalita nabídky a služeb. Případně kombinace více faktorů. Hotelling však takto oponuje předpokladu, že si zákazník vždy vybere nejnižší cenu. Ten by platil ve chvíli, když by trh byl pouhým bodem. Tak tomu ale není, trh se nachází v prostoru o určitých rozměrech. Je tedy smysluplnější pojímat jej jako region. V souvislosti s těmito úvahami představil Hotelling v roce 1929 ve svém textu *Stability in Competition* dnes velmi známý zjednodušený prostorový model trhu, jenž je připodobněn dlouhé ulici, na jejíchž protilehlých koncích stojí dva nabídkou a cenou stejné či obdobné obchody.

Určujícím faktorem pro racionální rozhodnutí zákazníka, kterému z obchodů dá přednost, se v tomto případě stává vzdálenost od místa jeho bydliště (či pozice), přičemž obchody se tak budou snažit dle předpokladů racionality dosáhnout umístění oslovujícího co nejvíce zákazníků.

Obrázek 1: Model trhu H. Hotellinga s náhodným umístěním obchodů

Zdroj: Hotelling 1929: 45, Eibl 2011

Budeme-li předpokládat, že jsou zákazníci rovnoměrně rozmístěni podél ulice, nepružnost poptávky a jako hlavní kritérium rozhodování zákazníka vzdálenost, resp. náklady na dopravu (tedy že cena není natolik rozdílná, aby i vyšší náklady na dopravu do vzdálenějšího obchodu učinili zákazníkův nákup výhodnější), pak v uvedeném příkladu získá více zákazníků obchod A. Jinými slovy, obchodník A získá zákazníky nalevo od své pozice (a) a obchodník B ty napravo (b) a nejsou-li přítomny jiné faktory rozhodování, pak si zbývající zákazníci v prostoru (x, y) rozdělí napůl. V tomto klání tak obchod A vítězí díky své výhodnější pozici blíže středu trhu. Pro obchody A a B je tedy racionální umístit se co nejblíže středu trhu. Vezmeme-li pak v úvahu situaci, kdy rozložení zákazníků v ulici není rovnoměrné (tedy v jednom místě se jich nachází více než v jiném), je pro obchody racionální být co nejblíže mediánové pozici (resp. pozici, od níž se napravo i nalevo nachází stejný počet zákazníků). Tím by nastala rovnovážná situace neboli ekvilibrium. Představíme-li si pak větší počet obchodů, budou se snažit o takové umístění, aby byly nejblíže co největšímu počtu zákazníků.

Sám Hotelling přitom poukazoval na možnost převést tento model, který později doplnil ještě Arthur Smithies [1941] o myšlenku elastické poptávky, do politické sféry.

2.2. Downsův vzdálenostní (proximity) model

Učinil tak Anthony Downs o 28 let později v díle *An Economic Theory of Democracy* [1957] a vytvořil tak jednu z nejvlivnějších politologických prací.

Obchod v Downsově pojetí můžeme nahradit stranou či kandidátem, zákazníka voličem. Oběma aktérům jde přitom o maximální užitek či zisk. Namísto ulice si pak můžeme domyslet osu s póly v určitém tématu a vzdálenost zde chápeme v ideologickém smyslu slova. Témata mohou být v multidimenzionálním prostoru samozřejmě různá, avšak Downs do svých úvah postupně zavádí možnost redukovat politický prostor do jedné dimenze, jež vzniká na bázi

ideologie tvořící určitou informační zkratku. Tuto jednu dimenzi nejtypičtěji vyjadřuje osa levice-pravice, kde jeden pól představuje absolutní kontrola vlády (státu) nad trhem, druhý naopak ponechání vývoje volné ruce trhu. Je zde předpoklad, že každá strana a každý volič může být na této ose umístěn, neboť se jedná o dominantní ideologický spor. Tento přístup k redukci politického prostoru se později stane jednou z hlavních výtek kritiků modelu [např. Stokes 1963], avšak na druhou stranu řada dalších autorů v modelování postupuje obdobným způsobem, jak si ukážeme níže. Downs pak očekává spíše dostředivou tendenci v umístění politických stran, které se budou snažit přiblížit mediánovému voliči, ovšem nevylučuje i odchylky od tohoto předpokladu v závislosti na rozložení preferencí voličů. Takový přístup se samozřejmě jeví být vhodný spíše pro dvoustranické systémy. V multipartismech pak strany dle Downse hledají co největší poziční diferenciaci a přiblížení svému mediálnímu voliči v dané části prostoru. Multipartismy jsou ovšem doménou Giovanniho Sartoriho, jenž ve svém rozsáhlém díle mimo jiné rovněž reflektoval Downsovu teorii s tím, že ve vícestranických systémech může honba za maximálním užitek přinést stejně tak dostředivé i odstředivé tendence [Sartori 2005].

V každém případě v Downsově pojetí platí, že volič zvolí takovou stranu (příp. kandidáta), která je mu svojí pozicí zaujímanou k určitému tématu či ideologii nejbližší. Podobně jako si zákazníci v předchozím případě zvolili nejbližší obchod. Předpokladem je však racionální volič se znalostí o pozicích kandidujících nebo, podíváme-li se na problematiku z perspektivy politických stran, strany znalé rozložení voličských preferencí. Voliči se pak rozhodnou pro kandidáta č. 1, pokud užitek z jeho volby je vyšší než užitek z volby kandidáta č. 2. Ve vzdálenostním modelu se tedy užitek zvyšuje se zmenšující se vzdáleností mezi voličem a stranou (kandidátem). Takový užítkový vztah lze matematicky vyjádřit následující rovnicí:

$$U_{ij} = -|V_i - C_j|$$

nebo v euklidovském prostoru jako

$$U_{ij} = -(V_i - C_j)^2$$

kde V_i je pozicí voliče i a C_j je pozicí strany j na stejné tematické škále.

Výzkumníci se liší v tom, zda vzdálenosti stran a voličů v tématech poměřovat kvadratickou nebo jednoduchou "*city-block distance*" formou. V tomto textu se přikláním k druhé možnosti, ve shodě například s A. Westholmem [1997] a především S. Singhem [2014], jenž empiricky porovnával oba způsoby a došel k závěru, že druhý řečený má lepší vypovídající hodnotu².

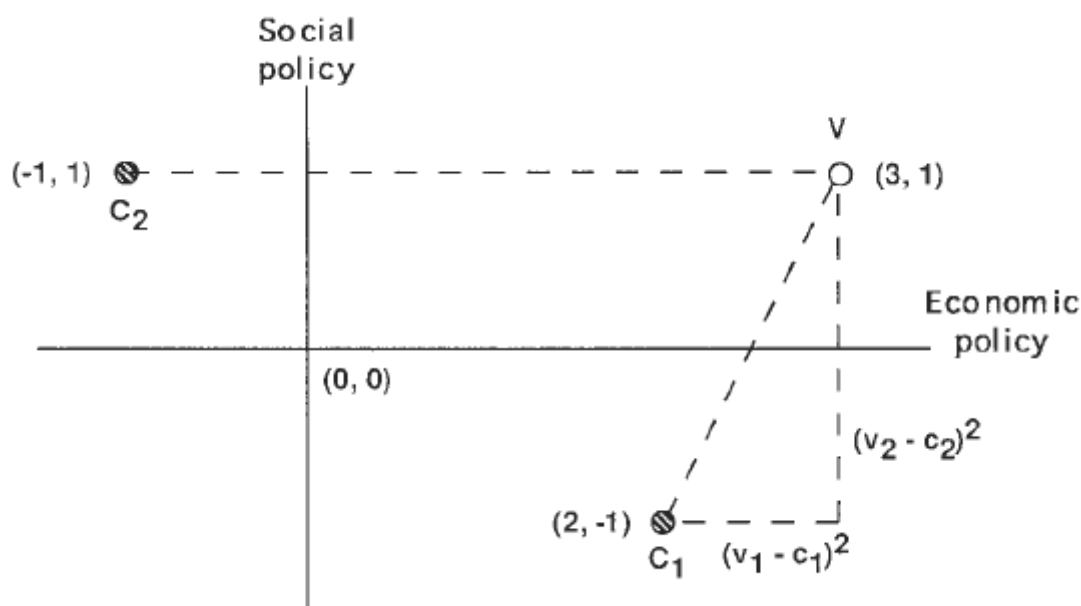
Je dále důležité poznamenat, že uvedené rovnice jsou platné jen pro jednodimenzionální pojetí politického prostoru. Někteří autoři, kteří pracovali se vzdálenostním modelem, ovšem oproti Downsovi pojali politický prostor jako multidimenzionální [např. Westholm 1997; Johnston et al. 2000; Lacy a Paolino 2010; Claassen 2009; Dinas a Pardos-Pardo 2012]. V takovém případě platí, že volič zhodnotí všechny pozice ve všech pro daný případ relevantních dimenzí a rozhodne se pro celkově nejbližší alternativu. Užitek lze pak vyjádřit jako

$$U_{ij} = \sum |V_i - C_j| \text{ nebo } U_{ij} = -\sum (V_i - C_j)^2$$

Anebo lze situaci vyjádřit pomocí Pythagorovy věty, podobně jako to udělali S. Merrill a B. Grofman [1999]. V jejich příkladu politického prostoru o dvou dimenzích existují dva kandidáti, mezi kterými se má volič rozhodnout. K prvnímu má blízko v ekonomických názorech, k druhému v sociálních. V prostoru jsou dány jasné pozice (0 představuje střed ideologických škál), volič (V) zaujímá pozici 3 v ekonomické dimenzi a pozici 1 v sociální. První kandidát (C_1) je na pozicích 2 a -1, druhý (C_2) na pozicích -1 a 1.

² Pro využití kvadratické formy rovnice je naopak využíván argument, že lépe umožňuje sloučit vzdálenostní i směrový model do jedné rovnice [např. Pardos-Prado a Dinas 2010: 782]. Tento postup však nebude v této práci využíván.

Obrázek 2: Prostor o dvou dimenzích v příkladu S. Merrilla a B. Grofmana

Zdroj: Merrill a Grofman 1999: 21

S kandidátem č. 2 je volič na stejné pozici v sociálních otázkách a je mu vzdálen rozdílem 4 bodů v ekonomických otázkách. Výsledný užitek je v tomto případě roven 4. Od kandidáta č. 1 je pak vzdálen o jeden bod v ekonomických otázkách a o dva body v sociálních. V grafickém vyjádření tak vzniká trojúhelník, kde vzdálenost v obou dimenzích najednou (a výsledný užitek) může být pojat jako délka přepony tohoto trojúhelníku. Vzorec vycházející z Pythagorovy věty je

$$U = \sqrt{(v_1 - c_1)^2 + (v_2 - c_2)^2},$$

kde v_1 a v_2 jsou pozice voliče v jedné a druhé dimenzi a c_1 a c_2 jsou pozice kandidáta C_1 v těchto dimenzích. Dosadíme-li jednotlivé pozice do vzorce, pak výsledkem pro kandidáta C_1 je $\sqrt{5}$, tedy 2,24.

Protože v této práci ale bude posuzována každá dimenze zvlášť, bude v našem případě platná jednoduchá verze rovnice pro jednodimenzionální prostor. Těmto dvěma přístupům k pojmání multidimenzionálního prostoru (tedy agregovaně nebo každá dimenze zvlášť) se budu věnovat níže.

Je třeba dodat, že Anthony Downs si uvědomuje řadu faktorů, které mohou vstupovat do strategií kandidujících a voličů a způsobovat tak jejich odlišné chování [podrobněji vizte Chytilek 2014: 23-31]. O možném vlivu rozložení preferencí voličů již byla řeč. Jedním z dalších aspektů je i pravděpodobná nedokonalost informace jednoho aktéra o pozicích toho druhého, což však Downs na rozdíl od některých svých kritiků zjevně nepovažuje za překážku ve vzdálenostním pojmání politického prostoru. Autor základního politologického prostorového modelu dále hovoří o možnosti opozičních stran (kandidátů) určovat své pozice dle jednání vlády. Přidává i úvahu o tom, že vláda a opozice se v umístění na pomyslné ose mohou překrývat, přičemž v takovém případě může být tím nejpodstatnějším faktorem pro voličovo rozhodnutí posouzení jejich kompetentnosti k řešení daného tématu. Tato myšlenka pak později stojí v základu konceptů takzvaných valenčních témat a valenčního hlasování [např. Stokes 1963; Butler a Stokes 1974; Clarke et al. 2004, 2009]. Zvláštní případ, jak je naznačeno výše, pak tvoří multipartismy s reálnou možností tvorby koaličních vlád, kdy volič musí brát v potaz užitek z celé potenciální koalice, jež se může po volbách vytvořit, což jej zároveň nutí uvažovat i o preferencích dalších voličů. Lze pak také říci, že Downs využívá jedné dimenze politického prostoru ke zjednodušení, avšak neznamená to, že by multidimenzionalitu vylučoval, jak můžeme vyvodit z některých jeho tezí [cit. dle Chytilek 2014: 32], zejména té, že redukce dimenzí má dle Downse představovat informační zkratku pro voliče ve chvíli, kdy je právě třeba zvážit mnoho témat či alternativ.

Sám Downs tak výše uvedenými aspekty prostorové tematické volby, nad nimiž se zamýšlel, předznamenal celou řadu výtek, kterých se pak dočkal od svých kritiků. Jakkoliv byl ale model hojně mnohými odborníky kritizován (konkrétněji k výtkám vůči vzdálenostnímu přístupu vizte níže), stále je jedním ze základních kamenů politicko-prostorových analýz.

2.3. Kritika Downsova přístupu

V úvodu kapitoly pojednávající o kritických poznámkách vůči Downsově vzdálenostnímu pojetí prostorového modelu je nutno zmínit D. E. Stokese. Argumenty tohoto amerického politologa z jeho příspěvku *Spatial Models of Party Competition* [1963] nechybí snad v žádném textu zaměřujícím se na toto téma. Některé z nich ostatně už tehdy předznamenal směr,

jakým se bude diskuse o prostorových modelech volebního chování a vůbec o tematické volbě ubírat v následujících desetiletích. Další kritici na Stokesa do značné míry navazují a někteří z nich v této návaznosti představují své vlastní modely volebního chování.

Nejen Stokesovu kritiku můžeme shrnout do několika bodů. Následující výčet jistě není zcela vyčerpávající, ale zmiňuje ty nejzákladnější z výtek, které spolu vzájemně také velmi souvisí. Jsou jimi 1) statická povaha modelu; 2) redukce prostoru do jedné dimenze; 3) existence témat, kde nejsou dány žádné jasné póly a škála, na které se lze zařadit – cíl všech politických aktérů v takovém tématu bývá stejný (takzvaná valenční témata); 4) předpoklad v podstatě perfektních znalostí aktérů (voličů a kandidujících) o svých vzájemných pozicích; 5) možnost stran libovolně zabírat pozice v prostoru.

Stokes mimo jiné vznesl vůči vzdálenostnímu pojetí poznámku, že dimenze politického prostoru a jejich hranice jsou nejen relativní, ale také proměnlivé. Downsův model se tak jeví být příliš statický. Zatímco Hotellingova ulice má zjevné a v podstatě objektivní hranice, které není snadné posunovat, obsah politiky se proměňuje, v nadsázce řečeno, každým dnem. Politický prostor je tedy značně nestálý. Tento zásadní rozdíl v obou pojetích lze také považovat za hlavní kritickou výtku vůči samotnému převedení modelu Harolda Hotellinga do politického prostředí. Změny v obsahu politiky samozřejmě mohou znamenat možné posouvání hranic dimenzí politiky, mohou se měnit témata a také jejich palčivost. Jinými slovy, v určitých obdobích některá témata trápí voliče více, jiná méně, a jindy tomu zase může být naopak. Navíc lze dodat, že pro každého voliče jsou některá témata palčivější než jiná. Můžeme tedy říci, že tento bod Stokesovy kritiky se významně promítá do podoby pozdějších směrových modelů (vizte níže).

Druhým zmíněným tématem Downsovy kritiky je redukce dimenzionality. Jak je řečeno výše, Downs sice přímo netvrdí, že informační zkratky v podobě ideologie musí všichni voliči využít. Na druhou stranu ale předpokládá, že všechny voliče i strany lze v dané dimenzi zařadit do pozic.

V otázce redukce prostoru do jedné dimenze se Stokes inspiroval tehdejšími průzkumy v USA, z nichž plynulo, že pozice voličů vůči stranám je v socioekonomických otázkách odlišná než v otázkách zahraniční politiky. Právě zahraniční politiku lze ostatně pojmout jako příklad

tématu, které nemusí být významně spjato s levo-pravou podobou politického spektra³ a pomyslná vzdálenost k té či oné straně se tedy nemusí shodovat v obou tématech. Pokud se navíc pohybujeme ve vícestranickém systému, kde se běžně objevují strany zastupující zájmy regionálních, etnických či jiných společenských skupin, je redukce dimenzionality o to méně možná.

Tento bod kritiky samozřejmě souvisí i s těmi dalšími. Pokud byla řeč o možnosti proměnlivosti témat a jejich palčivosti či o tom, že pro každého voliče mohou být významná jiná témata, platí to stejné i u politických stran. J. Rovný [2012] například argumentuje, že politické strany zauímají výraznější (polarizovanější) pozice v tématech, která chtějí zdůraznit, a v jiných, která považují pro sebe za nevýhodná, je naopak zamlžují. V dnešní době je snadné představit si stranu, která akcentuje téma imigrace a v levo-pravé socioekonomické dimenzi se výrazněji neprofiluje. V souladu s tímto kritickým bodem se tedy nabízí otázka, zda je možné zhodnotit pomocí vzdálenostního přístupu při redukci dimenzionality na pouhou levo-pravou škálu vztah takové strany a jejích voličů.

V literatuře jsou zastoupeny hojně oba přístupy, tedy ten, který prostor pro zjednodušení redukuje, i ten, který pracuje s více dimenzemi prostoru. Tématu se blíže věnuje samostatná podkapitola této práce (4.1).

Je-li řeč o počtu dimenzí, je nutné připojit také diskusi o jejich obsahu a povaze. Stokes a po něm mnoho dalších autorů vychází z přesvědčení, že zdaleka ne na všech tématech je možné řadit politické aktéry do pozic. Důvodem může být prostý fakt, že v určitých dimenzích existuje v podstatě jen jediná možná pozice, na které se shodují všichni nebo většina, neboť tato pozice znamená bez větších pochyb největší užitek pro všechny aktéry. Taková témata Stokes nazývá *valenční*. Příkladem může být hospodářský růst či vymýcení korupce (na čemž se jistě alespoň oficiálně prakticky všichni shodují). Dle Stokesa je třeba striktně rozlišovat mezi pozičními a valenčními tématy (v daném čase a prostoru), přičemž u těch druhých je pro voliče rozhodující spíše zhodnocení kompetencí stran (kandidátů) k jejich naplnění⁴. Tato myšlenka

³ Pojímání tohoto spektra v USA je samozřejmě o dost jiné než např. v českém prostředí, což nás přivádí k dalším do jisté míry kritickým poznámkám vůči modelu, a sice těm o jeho využití mimo hranice USA. Např. Sartori navrhoval ve své patrně nejvýznamnější práci z roku 1976 přenechat další rozpracování modelu americké politologii [Sartori 2005]. Jak však dokládají nesčetné práce zabývající se prostorovou volbou v evropských systémech, tento Sartoriho apel nebyl výzkumníky vyslyšen.

⁴ Dodejme ještě, že Stokes také popisuje možné vztahy mezi valenčními a pozičními tématy, když říká, že z těch prvních mnohdy vycházejí ta druhá. Záleží však především na tom, jak je diskuse o daném tématu v politickém

dala základ celé nové teorii o volebním chování [zejm. Clarke et al. 2004], která se zařadila po bok těch nejhlavnějších, jako jsou stranická identifikace či třídní hlasování, byť je samozřejmě valenční teorie⁵ ve své podstatě stále součástí tematické volby. Ačkoli valenční hlasování bylo dříve vnímáno spíše jako protiklad tomu prostorovému, v poslední době výzkumy ukazují, že se oba způsoby spíše doplňují [např. Rovný 2012; Mauerer et al. 2015; Pardos-Prado 2012]. Závěrem je na místě doplnit, že na uvedené myšlenky rovněž navazují i ucelené teorie *tematické palčivosti* a *tematického vlastnictví*, které rozvinuli zejména D. Robertson [1976], I. Budge a D. J. Farlie [1983] a J. Petrocik [1996].

Tyto polemiky v každém případě zřetelně ukazují, že propojení konceptů palčivosti s prostorovými modely ve smyslu jejich porovnání, jak o tom hovoří tato práce, je více než smysluplné.

Další bod kritiky se zabývá otázkou informovanosti voličů. Aby totiž mohla platit vzdálenostní logika voličských rozhodnutí, znamená to, že volič musí mít dostatek informací a musí být schopen na jejich základě určit pozice jednotlivých stran na tematické škále. Pak teprve může hodnotit, která strana je mu nejbližší a pro tu ve volbách hlasovat. Kritika tohoto předpokladu je spojena především s S. A. Matthewsem [1979]. Tento autor poukazoval především právě na přecenění schopností a možností aktérů získat dostačující informace k tomu, aby se mohli přibližovat pozici mediánového voliče na straně kandidujících, anebo volit na základě absolutních vzdáleností v případě voličů. Jinými slovy, vzdálenostní přístup dle Matthewse nereálně předpokládá perfektní distribuci informací mezi aktéry, velmi přesnou představu voličů o své vlastní pozici a znalost stran/kandidátů o preferencích všech voličů. Za nereálnou také považoval ničím neomezenou mobilitu kandidátů, tedy možnost umísťovat se do jakékoliv pozice v prostoru, což je poslední z výše uvedených základních bodů kritiky. Jinými slovy, pozice se nerodí ve vakuu, strana či kandidát má za sebou nějaký politický výkon a nová pozice musí být pro voliče uvěřitelná s ohledem na tyto či jiné aspekty. Dále Matthews zmiňoval, že vzdálenostní přístup v podstatě znamená, že volič věří proklamovaným pozicím a stanoviskům kandidátů a očekává, že povolební realita bude právě taková. Někteří další autoři

prostoru rámována. Zůstaňme u našeho příkladu vymýcení korupce, jež je bez pochyby samo o sobě valenčním tématem. Dominantní v diskusi o této problematice se však může stát otázka konkrétních řešení, téma se tedy konkretizuje a lze již předpokládat v takto pojaté dimenzi více možných pozic. Za valenčními tématy se tedy dle Stokese často skrývají jejich poziční alternativy.

⁵ Ucelenou teorii valenčního hlasování představili a na příkladu voleb ve Velké Británii testovali v roce 2004 Harold D. Clarke, David Sanders, Marianne C. Stewart a Paul F. Whiteley [2004].

proto berou ve svých modelech v potaz odlišnost mezi proklamovanou a reálnou pozicí kandidujících [zejm. Grofman 1985, Merrill a Grofman 1997; Kedar 2005; vizte níže].

Na uvedené kritické myšlenky později navázala například také ta linie výzkumů, která porovnávala vzdálenostní a směrové modely s ohledem na sofistikovanost voličů [např. Singh a Roy 2014; Kropko 2012; Lacy a Paolino 2010, podrobněji v kap. 4.2.], přičemž předpoklady těchto prací jsou logické, tedy že ti sofistikovanější budou spíše volit dle vzdálenostní logiky, ti méně sofistikovaní dle směrové. Různí autoři však dochází v tomto ohledu k odlišným závěrům. Podobně lze zmínit výzkumy, které přímo neporovnávaly dva zmíněné modely, ale zabývaly se (s ohledem na sofistikovanost) schopností voličů učinit dobře promyšlená rozhodnutí ve volbách a zvolit si zástupce reprezentující jejich hodnoty [např. Boonen, Pedersen a Hooghe 2017; Lau et al. 2013; Andersen et al. 2005; Lyons 2017]. S ohledem na možnost stran zaujímat pozice neomezeně lze zase zmínit výzkumy zabývající se takzvanými „niche“ (okrajovými) versus mainstreamovými stranami [zejm. Meguid 2005], z nichž mimo jiné vyplývá, že zaujetí pozice v tématu může vyžadovat zhodnocení mnohem více faktorů než jen pozici mediánového voliče.

2.4. Alternativa v podobě směrových modelů

Zatímco Downs sice poukázal na problém s informovaností, avšak neviděl jej jako zásadní překážku (řešil jej ostatně např. rovněž kritizovaným ideologickým zjednodušením prostoru do jedné dimenze), Matthewse uvedená kritika přivedla k vytvoření neutrálního bodu. Ten odkazuje (zpravidla, ačkoliv ne nezbytně) ke stávající situaci v daném tématu či dimenzi, s níž by měli být voliči obeznámeni, a jsou tak zároveň schopni usoudit, kterým směrem by si přáli učinit změny. Nemusí tedy znát žádné konkrétní pozice, jen *status quo*, a toho by již volič dle Matthewse měl být schopen. Politickým aktérům, voličům i kandidujícím, pak tedy v podstatě stačí zaujmout stranu, být například pro a proti nějaké politice (*policy*). Tím jsou do značné míry vyřešeny body, za které byl Downsův model kritizován, včetně toho o odlišnosti předvolebního slibu a reálně očekávatelného výsledku, neboť se zde jedná jen o posun politik určitým směrem. Lze ovšem vznést jiné výhrady.

U tohoto modelu tedy nehraje vzdálenost od neutrálního bodu v podstatě žádnou roli, ačkoli Matthews obecně počítá spíše s umírněnými kandidáty a stranami⁶. Návrh spíše menšího posunu oproti statu quo bude totiž pro voliče uvěřitelnější než nějaká zásadní změna (čímž se opět dostáváme k bodu ne/omezené mobility kandidujících). Podstatný je tedy směr. Matthews tak nahrazuje užitky ve formě vzdálenostní užitky ve formě úhlů. Nulový úhel je stejný směr, naopak pod úhlem 180 stupňů se skrývá směr opačný a zde strany, které jsou pro voliče neužitečné.

V každém případě fakt, že všechny strany, které jsou na straně voliče, pro něho mají stejnou užitečnost, je poněkud problematický. Matthews si ve své podstatě představuje prostor zakřiveně, modeluje jej jako „hypersféru“, kruh, kde úhly (směry) politiky mohou být v tématu různé. Politologie však jednodimenzionální prostor chápe spíše jako kontinuum jedné osy charakterizované protichůdnými názory. Snad v bipartismu lze za těch okolností předpokládat rozložení kandidujících do obou směrů od neutrálního bodu (nemáme-li před sebou Stokesovo valenční téma). Oba kandidáti by v takovém případě získali všechny voliče na své straně. V multipartismech je však pravděpodobné, že voličovým směrem se bude nacházet více stran a model tak nebude mít příliš velkou vypovídající hodnotu. Ani tento model tedy nereflektuje relativitu v palčivosti a prosazování témat aktéry. Další potíží nejen Matthewsova modelu, ale směrových modelů obecně, je skutečnost, že i zastávání neutrálního bodu (obhajoba statu quo) může být politickým názorem. Z charakteristiky modelů ale spíše vyplývá, že pokud v tématu není u aktérů stanovisko jasné, resp. zůstává na neutrálním bodě, pak pro ně toto téma není důležité. Toto je ještě více patrné v případě následujících autorů, kteří na Matthewse navázali a jejichž směrový model je ten, jenž se stal nejvýznamnějším vyzývatelem Downsova pojetí.

George Rabinowitz a Stuart E. Macdonald [1989] přišli o deset let později s novým pojetím směrového modelu, jenž lépe reagoval na otázku palčivosti a upravil některé nedostatky Matthewsova přístupu. Tito autoři zachovávají neutrální bod, avšak vzdálenost je v jejich modelu rovněž důležitá. Jak jsme nastínili v úvodu textu, tato vzdálenost představuje intenzitu, s jakou aktéři usilují o změnu *statu quo* ve sledované dimenzi. Intenzita prosazování stanoviska v daném tématu tak do značné míry jistě může korespondovat s jeho palčivostí pro

⁶ Pokud bychom však posuzovali zároveň v rámci jednoho modelového zobrazení více dimenzí, pak již vzdálenost pozic ovlivňuje případný výpočet užitku [vizte Eibl 2011]

určité aktéry, byť uvedené pojmy samozřejmě nelze zcela zaměňovat (v případě palčivosti lze hovořit např. i obecněji o aktuálně palčivých tématech ve společnosti, intenzita se naopak týká spíše konkrétních voličů či kandidujících). V tomto směrovém modelu platí, že největší užitek přináší taková volba, kdy volič i kandidát jsou co nejvíce vzdáleni od neutrálního bodu stejným směrem, oba tedy co nejvíce prosazují stejnou změnu v daném tématu. Čím blíže k neutrálnímu bodu oba aktéři mají, tím je užitek menší, a pokud jsou na opačných stranách, užitek je záporný. Ještě zřetelněji zde však platí, že umístění blízko neutrálnímu bodu nebo přímo na něm znamená pro daného aktéra téma, které pro něj není podstatné. Obhajoba *statu quo* jako silného politického názoru zde tedy nemá místo [vizte také Eibl 2011]. Dle autorů směrové teorie, je-li strana umístěna např. na klasické levo-pravé škále ve středové pozici, pak její podporu nelze vysvětlit na základě tématu, který tato osa reprezentuje. Rozhodující pro její podporu musí být jiná témata [Macdonald, Listhaug, Rabinowitz 1991: 1123]⁷.

I zde v každém případě platí, že voliči se rozhodnou pro toho kandidáta, z jehož volby jim plyne větší užitek než v případě ostatních kandidátů. Zatímco ve vzdálenostním modelu se užitek zvyšuje se zmenšující se vzdáleností mezi voličem a kandidátem, v tom směrovém se užitek zvyšuje s rostoucí intenzitou pozic obou aktérů (ve stejném směru).

Matematicky pak lze směrový přístup Rabinowitze a Macdonalda vyjádřit následujícím způsobem⁸.

$$U_{ij} = (V_i - N) \times (C_j - N)$$

V_i je pozicí voliče i a C_j je pozicí strany j na stejné tematické škále. N reprezentuje pozici neutrálního bodu. Neutrální bod bývá nejčastěji umístěn uprostřed tematické škály, kde $N = 0$. V takovém případě lze použít zjednodušenou verzi rovnice.

$$U_{ij} = V_i \times C_j$$

⁷ V souladu se směrovou teorií hovoří také výzkum J. Adamse et al. [2017], jenž přichází se závěrem, že voliči nacházející se ve středu ideologické osy se ve volbách méně rozhodují na základě ideologie. Do jisté míry tímto směrem odkazuje i linie výzkumů, která spojují palčivost tématu s polarizovanější pozicí na ose, jež jej vyjadřuje [např. Rovný 2012, vizte níže]. Jinými slovy, pokud chce kandidující subjekt, aby se pro něho volič rozhodl na základě postoje v určitém tématu, bude tento postoj spíše polarizovaný. Otázkou však je, zda tento efekt platí pro různá témata.

⁸ Opět platí, že uvedená rovnice je platná pro jednodimenzionální prostor. Bereme-li v úvahu více dimenzí, pak je pro voliče jednoduše nejvýhodnější volba pro kandidáta, u něhož je největší součet užiteků.

Podobně jako Matthews i tito autoři počítají spíše s kandidáty, kteří nejsou extrémní, byť se na první pohled zdá, že jejich model právě takové kandidáty upřednostňuje. Z toho důvodu zavádějí do svého modelu hranice přijatelnosti (*region of acceptability*). Pokud nějaká strana až příliš intenzivně prosazuje určité téma či změnu v určitém tématu a jeví se být příliš extrémní, může překročit tyto hranice a voliči ji mohou ve svém rozhodování penalizovat. Záleží však na každém voliči, jak velkou penalizaci kandidujícím přisoudí [např. Macdonald, Rabinowitz a Listhaug 1998]. V tomto ohledu je však třeba upozornit na ne zcela jednoznačný výklad zmíněných konceptů. Co znamená umístění dále od neutrálního bodu, a tedy zastávání intenzivnější pozice? Zdá se, že není nezbytně nutné vnímat pojem „intenzivní“ jako „extrémní“. Popisuje-li model intenzitu prosazování, zvýšení této intenzity může spíše odkazovat na větší palčivost daného tématu pro kandidáta/stranu/voliče, nikoliv nezbytně na extrémnější pozici těchto aktérů, byť je v určitých případech samozřejmě možné oboje a velmi záleží na povaze tématu a krajních bodů na ose, jež jej reprezentuje. Představme si například konkrétní téma poplatků ve zdravotnictví, kde krajními body na ose jsou pozice „pro“ a „proti“, intenzita prosazování jedné či druhé varianty je zde zřetelně propojena s palčivostí daného tématu. Naproti tomu vezměme v úvahu téma v podobě socioekonomické levo-pravé osy, jež může být konkrétněji vyjádřena třeba tématem státních zásahů do ekonomiky. Zde vzdálenější či intenzivnější pozice bude velmi pravděpodobně výrazně propojena také s extrémností strany. Z výše uvedených důvodů však lze hodnotit zavedení konceptu intenzity do modelu také jako částečné vypořádání se s otázkou palčivosti, jak je uvedeno výše. Sami autoři navíc vidí tyto dva pojmy do určité míry jako spojené nádoby: „*Naopak směrová teorie argumentuje, že palčivost tématu v hodnocení určité strany je částečným odrazem toho, jak je strana extrémní.*“ [Macdonald, Listhaug, Rabinowitz 1991: 1122]. Tento rozpor mimo jiné odkazuje k myšlenkám některých autorů o tom, že v různých tématech může být logika voličského rozhodování odlišná, resp. že určité téma může mít vzdálenostní a jiné směrový charakter, což je velmi podstatná úvaha také pro tuto práci. Jinými slovy, záleží na povaze informací o tématu. Je-li téma rámováno jako škála možných politik, platí spíše vzdálenostní model; je-li téma pojímáno spíše jako rozhodnutí mezi dvěma možnostmi, kde je obtížnější rozlišit konkrétní politiky, může pro voliče tato škála představovat spíše intenzitu a vést jej ke směrovému uvažování [např. Dinas a Pardos-Prado 2012; Kropko a Banda 2018].

2.5. Spojení logiky obou teorií, „discounting“ model a koncept balancování

V testování prostorových modelů se však objevuje ještě třetí zástupce této modelové rodiny, který do značné míry kombinuje logiky obou předchozích. Na tomto místě považuji za vhodné jej alespoň stručně zmínit, ačkoli pro tento text není zásadní. Ve svých pracích model rozvinuli zejména B. Grofman ve spolupráci s S. Merillem [Grofman 1985, Merrill a Grofman 1997] a nazývají jej „discounting“ modelem. Podstatná je zde role *status quo*⁹, jehož pozice spoluurčuje, jakých změn může daná strana v určitém tématu reálně dosáhnout. Dle tohoto přístupu voliči přirozeně očekávají, že kandidující subjekty nebudou schopny naplnit stoprocentně své sliby a reálnou pozici těchto subjektů tak vidí někde mezi jejich proklamovanou pozicí a neutrálním bodem. Jinými slovy, volič raději zvolí oproti své vlastní pozici extrémnějšího/intenzivnějšího kandidáta, neboť očekává, že výsledná reálná pozice takového kandidujícího mu bude nakonec nejbližší.

Velmi podobné charakteristiky jsou vlastní tzv. konceptu balancování, jenž říká, že volič odmítající *status quo* bude preferovat oproti své pozici extrémnějšího kandidáta, neboť u něho předpokládá schopnost zajistit takové změny, které tomuto voliči budou nakonec blízko. Do úvahy totiž bere kromě vzdálenosti celou řadu proměnných, zejm. ty institucionální, jako je povolební vyjednávání atp. S pojmem se pracuje v různých kontextech především v americké politologii [vizte Chytilík 2014: s. 49]. V souvislosti s testováním vzdálenostního a směrového modelu jej pak využila např. O. Kedar [2005], jež jeho platnost potvrdila na základě výzkumu zahrnujícím čtyři různé země a systémy: Velkou Británii, Kanadu, Nizozemsko a Norsko.

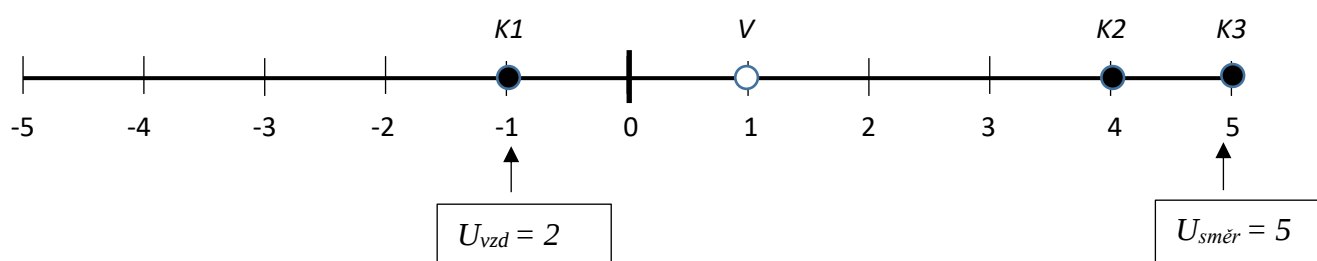
2.6. Praktické srovnání účinků modelů

Pro názornou představu na tomto místě zmíním několik příkladů účinků vzdálenostního a směrového modelu. Jakým způsobem dochází k predikci odlišných (či stejných) voličských preferencí?

⁹ Rok vydání první práce [1985] na toto téma naznačuje, že je to právě Grofman, kdo do prostorových modelů poprvé zakomponoval *status quo*, avšak v této době ještě nikoliv ve spojení se směrovou teorií.

Výzkumy nejčastěji pracují s jedenáctibodovými tematickými škálami (a výjimkou není ani datová báze, jíž využívá tato práce), na kterých jsou političtí aktéři zařazováni (nebo se sami zařazují) do pozic. Pro příklad si tedy představme právě takovou škálu (bez ohledu na téma) s pozicemi -5 až 5, kde střední bod 0 je neutrálním bodem. Dále si představme tři kandidáty. Kandidát *K1* je umístěn v bodě -1, kandidát *K2* zastává pozici 4 a kandidát *K3* pozici 5. V příkladu pak máme voliče *V* umístěného v bodě 1.

Obrázek 3: Porovnání vzdálenostního a směrového modelu

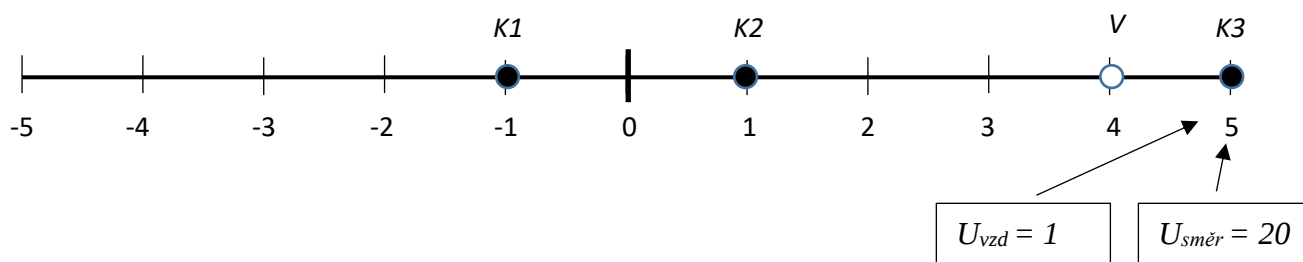
Zdroj: autor

Pokud by se v tomto grafickém příkladu volič rozhodoval dle předpokladů Downse, pak by zvolil kandidáta *K1*, jenž se sice nachází na opačné straně tematického spektra, ale stále je tomuto voliči nejbližší. Vypočtený vzdálenostní užitek (formou *city block distance* – vizte výše) je 2, což je větší užitek než u kandidáta *K2* (3) i *K3* (4) – připomeňme, že ve vzdálenostním modelu platí vztah čím menší výsledek výpočtu, tím vyšší užitek. Kandidát *K3* je tedy nejméně preferovaným. Naopak pokud by postupoval dle předpokladů směrového modelu Rabinowitze a Macdonalda, rozhodl by se pro kandidáta *K3*, s nímž jej pojí směrový užitek s hodnotou 5. Kandidát *K1* se záporným užitem -1 by v pořadí preferencí voliče skončil jako poslední. V uvedeném příkladu tak oba modely vedou ke zřetelně odlišným preferencím. Nejvíce preferovaný kandidát se stává při použití jiné rozhodovací prostorové logiky tím nejméně preferovaným.

Na tomto místě se však hodí podotknout, že ne vždy modely dochází k takto odlišným výsledkům. Představme si v následujícím příkladu jiné pozice politických aktérů. Konkrétněji situaci, kdy si volič *V* a kandidát *K2* své pozice vymění. V takovém případě volič dle obou

modelů preferuje kandidáta $K3$, s nímž jej pojí nejvyšší vzdálenostní užitek (jenž je roven 1) i směrový (roven 20). Situace, kdy se oba modely ve své predikci shodují, logicky nastává častěji u voličů s vyhraněnějšími názory.

Obrázek 4: Porovnání vzdálenostního a směrového modelu v situaci, kdy oba modely predikují stejnou volbu

Zdroj: autor

Efekt stejné predikce obou modelů je možný i v případě vícedimenzionálních prostorů, pokud se výpočet užitku zaměřuje na více dimenzí současně [Eibl 2011]¹⁰. Na tento problém poukazují mnozí autoři, procento voličů, pro něž obě teorie určují stejnou preferenci, bývá velké. Chce-li pak výzkumník určit, která teorie je platnější, musí se s těmito případy vypořádat [např. Tomz a Houweling 2008, Fazekas a Méder 2013].

¹⁰ Předchozí studie na tuto analytickou obtíž upozorňují, ačkoli např. Weber [2015] v ní vidí příležitost a píše o synergii zmíněných modelů. Pro Downsův model je měnou blízkost/vzdálenost, pro směrový intenzita a pro „discounting“ model efektivita: „Není žádný důvod, proč by se měly vzájemně vylučovat. Naopak je pravděpodobné, že jejich kombinace – blízké pozice, které jsou zároveň intenzivní; intenzivní pozice, které jsou zároveň efektivní, atd – jsou zvláště atraktivní. Takové kombinace mohou překonat pochybnosti, které voliči mají o stranických politikách: pokud je strana blízká, myslí to vážně? Pokud to myslí vážně, uspěje? A pokud uspěje, bude stále blízká?“ [Weber 2015: 524]. V této tezi tak Weber propojuje intenzitu v pojetí směrového modelu s palčivostí a odkazuje tak k diskusi, které se budu věnovat v kap. 5.

3. Boj o modely: srovnání v dosavadní literatuře a metodologické spory

Podstatou této kapitoly je představit, jakým způsobem různí autoři porovnávali oba modely mezi sebou a k jakým závěrům došli. Tedy tím, jak k otázce „který model je lepší“ přistupuje dosavadní literatura. Jasná odpověď však není. Lze jen říci, že vzdálenostní princip je dlouhodobě hojněji zastoupený či preferovaný [viz Lewis a King 1999: 21-22] než ten směrový¹¹. Patrně nejcitovanější výzkumnou práci zabývající se porovnáváním obou modelů napsali v roce 1999 J. B. Lewis a G. King. Tito autoři si pokládali otázku, proč debata o uvedených dvou typech prostorových modelů přetrvává tak dlouho. A došli k závěru, že upřednostnění jednoho či druhého modelu je dáno především metodami, které při porovnání různí autoři využívají. Autoři k tomuto tvrzení dospěli jednoduše tak, že porovnali práci typického zastánce vzdálenostní teorie [Westholm 1997] a příznivců směrové volby [Macdonald, Rabinowitz a Listhaug 1998], přičemž poukázali na fakt, že zmínění výzkumníci našli důkazy silně hájící jejich pozice, ačkoli využili identická data.

K této otázce se samozřejmě vrátím v datové a metodologické kapitole této práce. Základní rysy této diskuse však nastíním již v následujících dvou podkapitolách připomínajících zastánce vzdálenostního nebo směrového modelu. Tomuto tématu se nelze vyhnout, chceme-li zde zmínit autory, kteří modely porovnávali.

¹¹ Nesčetné množství politologických prací, které nějak pracují s voličskou volbou v rámci politickém prostoru, využívá vzdálenostní logiky v podstatě automaticky. Například tehdy, hodnotí-li schopnost voličů zvolit si kandidáta nejlépe odpovídajícího preferencím voliče a reprezentujícího voličovy hodnoty [např. Andersen et al. 2005, Lyons 2017; Lau et al. 2013; Boonen, Pedersen a Hooghe 2017; Singh a Roy 2014]. Princip blízkosti je ostatně využíván i v praxi. Využívají jej například v posledních letech stále populárnější on-line poradní aplikace (volební kalkulačky). Tyto aplikace radí voličům, jaká strana či kandidát je pro ně nejvhodnější. Volební kalkulačky jsou jakýmsi použitím logiky prostorové volby v praxi. Logika těchto aplikací je spíše vzdálenostní [také např. Wagner, Ruusuvirta 2012], neboť algoritmy generující onu volební radu se snaží v podstatě nalézt co největší míru shody mezi voličem a kandidujícími. Nelze však na druhou stranu vyloučit ani směrovou logiku. Velmi v tomto ohledu záleží na povaze škál, na nichž je odpovídáno. Zatímco na jedenáctibodové škále lze víceméně testovat oba modely, neboť žádný z nich není vyloučen či sloučen, některé aplikace využívají i pouze třibodové škály. V takovém případě (kdy voliči mají k dispozici pouze vyjádření souhlasu, nesouhlasu či odpovědi neví) nelze rozlišit směrovou či vzdálenostní logiku. Kratší škály s možností vyjádřit pouze jasnou odpověď (chybí tedy možnosti „spíše souhlas – spíše nesouhlas“ a není tak prostor pro umírněnou variantu odpovědi) by naopak mohly částečně napovídat spíše směrovým modelům, jakkoliv to trochu odporuje smyslu volebních kalkulaček založených na podobnosti názorů.

3.1. Zastánci vzdálenostního přístupu

Westholm [1997, 2001] je hlasitým kritikem směrového přístupu Rabinowitze, Macdonalda a Listhauga [např. 1991]. Jejich metodologii označoval za předpojatou a nevhodnou. Navrhnul spíše intrapersonální výzkum na voličích a hodnotit každého voliče a jeho představu o politickém prostoru individuálně. Jím kritizovaní autoři tvořili pozice na základě agregovaných dat, jejichž součástí však mají být dle Westholma velmi zkreslené úvahy určitých voličů, které vychylují pozice stran směrem ke středu. Tato vychýlení pak dle něj mohou favorizovat směrový model. Navíc je obtížné posuzovat všechny voliče na stejné škále. Proto navrhuje přistupovat ke každému voliči zvlášť.

Podobně lze však argumentovat i obráceně. Výzkumy na voličích jsou obecně terčem početné kritiky, zejména z důvodu subjektivity a dostředivosti v hodnocení stranických pozic [vizte zejm. Benoit a Laver 2005 a 2006], ačkoli někteří autoři naopak tvrdí, že voličova představa má blízko k té, kterou lze považovat za objektivní [např. Powell 1989]. Vrátime-li se znovu k Westholmově přístupu k individuálnímu voliči, největší problém tohoto postupu tkví beze sporu v tom, že takový volič má tendenci umístit svoji nejoblíbenější stranu co nejbližší k vlastní pozici, přičemž toto umístění může být dáno i jinými vlivy než pozicí v tématu. Tím může být vzdálenostní model značně zvýhodněn. Toto zkreslení je nazýváno *racionalizací* voličského uvažování. Přesto takřka identickou metodologii přebrali ve své observační studii i další autoři [např. Blais et al 2001]. Tito autoři testovali modely v Kanadě a zmíněný problém se pokusili alespoň umenšit, když svůj výzkum prováděli před volbami (usoudili totiž, že v době kampaně je efekt racionalizace menší, než když volič již pro určitou stranu hlasoval) a do svého výzkumu také zavedli kontrolní proměnnou stranické identifikace. Telefonní průzkum se ptal na dvě témata – snížení daní a quebeckou otázku. Autoři také kontrolovali hranice přijatelnosti dotazem, zda je pro daného voliče některá ze stran až příliš extrémní. I v tomto případě byla zjištěna silná relevance vzdálenostní teorie oproti té směrové.

Lze tedy říci, že dle nastíněných vzájemných kritik agregovaná data zvýhodňují směrový model, individuální zase ten vzdálenostní. Za zmínku však stojí v tomto ohledu také výzkum R. Johnstona a kol. [2000], jenž našel rovněž v Kanadě (na datech z let 1993 a 1997 a za posuzování více dimenzí - např. Québec, kanadsko-americké vztahy) důkazy pro větší relevanci vzdálenostního pojetí i za použití metodologie, která by měla zvýhodňovat teorii směru.

Lewis a King [1999] volali v rámci své práce po dalším testování modelů za pomoci experimentů i hloubkových a kvalitativních metod výzkumu. Zatímco kvalitativní výzkum zaměřený na prostorové modely stále chybí, cestou experimentálního testování se již několik autorů vydalo [zejm. Claassen 2007, Tomz a Van Houweling 2008, Lacy a Paolino 2010].

Tomz a Houweling spatřují výhodu experimentu mimo jiné v tom, že tak lze snáze odfiltrovat další proměnné, které do voličova rozhodování mohou vstupovat v reálných situacích (jako např. stranická identifikace atd.). Claassen [2007: 265] zase připomíná, že odpadá problém s tím, jak umístit do pozic kandidáty, neboť vezme-li experimentátor v úvahu hypotetické subjekty, může s nimi v podstatě libovolně manipulovat. Navíc tak může předejít situaci, kdy různé modely vedou ke stejné volbě. Jak jsme si ukázali výše, k tomu může u observačních studií snadno dojít a také k tomu dochází [např. Weber 2015].

Výsledky těchto experimentálních studií přitom také nahrávají spíše vzdálenostnímu přístupu k politickému prostoru. Tomz a Van Houweling [2008] a Claassen [2007] pracovali s prostorem o jedné dimenzi (na jedenáctibodové škále). V prvním případě byla touto dimenzí zdravotní péče a nejednalo se tedy v daném pojetí o redukci prostoru, nýbrž o příkladové téma, na němž autoři svůj experiment provedli. Claassen pak využil jednorozměrného zjednodušení v podobě škály liberalismus-konzervatismus¹². Tomz a Houweling položili otázku, zda financování zdravotní péče má být státní či soukromé, poté určili dle předem daného algoritmu pozice hypotetických stran a z nich si poté účastníci měli vybrat. V Claassenově případě bychom se mohli ptát, zda jeho přístup nezvýhodňuje vzdálenostní přístup už tím, že na škále liberalismus-konzervatismus se krajní pozice skutečně jeví být spíše extrémní než intenzivní. Umírněnější účastníci experimentu se tak nemuseli být s to identifikovat s extrémním kandidátem.

Odlišně k věci přistoupili Lacy a Paolino [2010], když nechali účastníky experimentu umístit se v osmi různých tématech/dimenzích a poté jim předali materiály ze smyšlených kampaní smyšlených kandidátů, z nichž pozice těchto kandidátů byly zřejmé (ačkoli autoři přiznávají, že někteří účastníci zhodnotili kandidáta oproti předpokladu odlišně, takové odpovědi byly tedy logicky z hodnocení vypuštěny). Nikoliv však konkrétní hodnoty na škále, pro autory bylo určující, zda je účastník experimentu a smyšlený kandidát v daných tématech umírněný, či

¹²Odlišně Claassen postupoval při novém experimentu o dva roky později [2009] a došel také k odlišným závěrům (vizte níže).

extrémní. Snažili se také i své extrémnější kandidáty udržet v hranicích přijatelnosti. Toto pojetí lze považovat za velmi přínosné přinejmenším v tom ohledu, že více simulovalo reálnou situaci, v jaké se voliči rozhodují. Obvykle před sebou totiž nemají jasně stanovenou pozici určitého kandidáta na určité škále, nýbrž právě soubor informací z kampaní, programů, médií, od svých známých apod., dle kterých určují, koho budou volit.

U všech těchto experimentů se zmíněnými postupy autoři snažili o lepší testovatelnost modelů a odbourání problémů, které se objevují u observačních studií z „reálného světa“. Závěry Tomze a van Houwelinga pak ukazují, že 57,7 % voličů hledá ke své pozici nejbližšího kandidáta, 27,6 % jich bere v potaz *status quo* a hodnotí kandidáty dle „*discounting*“ teorie a pouze 14,7 % se rozhoduje na základě směru. Claassen i Lacy a Paolino ještě výrazněji podporují vzdálenostní teorii (což může být do určité míry dáno i tím, že neposuzují „*discounting*“ model). Dodejme ale, že tito autoři prováděli svůj výzkum mezi studenty. Nabízí se namítnout, zda preference vzdálenostního pojetí nemůže mít původ také ve větší sofistikovanosti takových účastníků experimentu (podrobněji kap. 4.2.).

3.2. Zastánci směrového přístupu

Výzkumů, které přímo preferují směrový přístup, není obecně tak obrovské množství. Dá se říci, že v odborné literatuře nacházíme nejčastěji ty autory, kteří model vymysleli [např. Rabinowitz, Macdonald a Listhaug 1991; Macdonald a Rabinowitz 1993; Macdonald, Rabinowitz a Listhaug 1995, 1998, 2004].

Jako příklad uveďme práci z roku 1998, kdy zmínění tři autoři reagovali přímo na kritiku od Westholma [1997, 2001]. Z jejich článku vyplývá v podstatě stejná kritika vůči jeho metodologii, jakou on sám uplatnil na směrové teorie dříve. Autoři určili pět norských stran v rámci hranic akceptovatelnosti. Výpočty však ukazují na „vítězství“ jejich teorie jak při posuzování těchto pěti stran, tak všech sedmi, kterých se tehdejší průzkum týkal. Macdonald se svými kolegy pozice stran v multidimenzionálním prostoru určili na základě průměru odpovědí všech respondentů, přičemž mají za to, že se zahrnutím většího počtu respondentů do analýzy problém se subjektivním voličským hodnocením prostoru dle jejich výpočtů mizí. Vyzdvihují přitom schopnost směrového modelu zhodnotit palčivost témat. Je však nutné

dodat, že tato schopnost se zdá být dle dalších výzkumů velice relativní, zvláště záleží na tom, jak je téma (dimenze) koncipováno [např. Kropko a Banda 2018].

Adams, Bishin a Dow [2004] si položili otázku, zda kandidáti v senátních volbách v USA uspěli spíše tehdy, zaujali-li umírněné středové pozice, anebo tomu bylo naopak. Ve výzkumu využívají přímo výsledky hlasování, a sice v 95 různých senátních volbách v USA konaných mezi roky 1988 až 1992. Navazují tak na Merilla a Grofmana [1997] a v souladu s nimi věří, že velké množství dat z mnoha voleb odfiltruje vlivy případných dalších proměnných jako je charisma kandidátů. Tato data kombinují s povolebními průzkumy, z nichž čerpají informace o pozicích voličů a jimi posuzovaných pozicích kandidátů na ose liberalismus-konzervatismus. Data zkoumají na individuální i agregované úrovni. Jejich rada pro kandidáty je jasná: držte se dál od politického středu.

Podpora pro směrový model se pak našla také v Maďarsku [Todosijević 2005], ačkoli rozdíly mezi oběma modely nebyly velké. Autor ve své observační studii využil poměrně komplexní metodologický postup. Pozice stran zjišťoval u jejích poslanců, pozice voličů z průzkumu preferencí. Samozřejmě se nabízí namítnout, že takto pojatá metodologie nesvědčí příliš o tom, jak voliči smýšlí, neboť pozice stran mohou voliči a poslanci vnímat velmi odlišně. Na druhou stranu odpadá problém se zkresleními stranických pozic, která produkují průzkumy na voličích. Závěry jeho výzkumu říkají, že se voliči rozhodují spíše dle osy levice-pravice než dle konkrétních témat, kterých Todosijević bral v potaz hned osm (avšak na agregované úrovni). Konkrétní témata pak hrála důležitější roli u voličů extrémnějších stran. Autor navíc nenašel důkazy pro velkou relevanci tematické volby jako takové, zvláště pak u méně sofistikovaných voličů.

4. Prostorové modely a ovlivňující proměnné

Je ale nutné poznamenat, že v poslední době bývá častější spíše odlišný přístup výzkumníků. Nesnaží se ani tak říci, zda je jeden model obecně lepší, jako spíše za jakých okolností je první nebo druhý model lepší. Nebo jinými slovy, pro kterou situaci je lepší vzdálenostní, a pro kterou směrový model. Zkoumají tedy vliv dalších proměnných na voličské rozhodování na pozadí prostorových modelů. O těchto obvykle zkoumaných proměnných již

byla řeč v úvodní části této práce, neboť právě na ně se zaměřuje i tento text a mé výzkumné otázky. V této souvislosti se tedy hovoří o vlivu jednotlivých témat [např. Dinas a Pardos-Prado 2012; Claassen 2009; Kropko a Banda 2018], polarizace systému [např. Fazekas a Méder 2013; Papageorgiou a Autto 2015; Pardos-Prado a Dinas 2010] nebo typu voliče (zejm. s ohledem na jeho sofistikovanost) [např. Kropko 2012]¹³. Dosavadní diskusí o těchto vlivech se budu zabývat v následujících kapitolách této práce.

4.1. Téma

Downs [1957] navrhoval možnost redukce politického prostoru do jediného zastřešujícího tématu, typicky socioekonomické osy levice-pravice. Tento předpoklad následně mnoho autorů včele se Stokesem [1963] zpochybnilo. I pokud bychom ale Downsovi přiznali, že v době vzniku jeho slavného díla byla myšlenka redukce relevantní, je možné tak uvažovat i dnes? Někteří autoři hovoří v souvislosti se soudobým nárůstem populismu, nástupem postmateriálních témat či zvyšujícím se vlivem tématu imigrace o kolapsu tradiční dichotomie levice-pravice [např. Algan et al. 2018]. Nebo přinejmenším přiznávají, že vnímání této dichotomie se značně proměňuje. Uvažování o nejobecnější ose, na níž se političtí aktéři tradičně umísťují, je výše uvedenými jevy ovlivněno [např. de Vries, Hakhverdian a Lancee 2013]. Zdá se tedy, že současná politická realita nedovoluje redukovat politický prostor tak snadno, jako tomu snad mohlo být dříve.

Přesto je stále velké množství výzkumů, které jdou cestou zjednodušení politického prostoru do jednoho tématu [např. Fazekas a Méder 2013; Claassen 2007; Weber 2015]. Tyto texty si samozřejmě všímají jiných aspektů než možného vlivu povahy tématu jako takového. Ti, kteří se vydali opačnou cestou při volbě počtu dimenzí, pak většinou neporovnávali výkon modelů v jednotlivých dimenzích, nebo všechny posuzované dimenze spojili do jednoho agregovaného modelu [např. Westholm 1997; Johnston 2000; Lacy a Paolino 2010]. Todosijević [2005] zase například porovnával vliv obecné levo-pravé dimenze jako jedné

¹³ Cho a Endersby [2003] zase dle výzkumu z britských parlamentních voleb soudí, že oba modely jsou přibližně stejně relevantní, přičemž ten vzdálenostní spíše vysvětluje preference vládní strany a směrový té opoziční. Nejvíce tak výzkum koresponduje s „discounting“ teorií (voliči požadující změnu statu quo se uchylují k extrémnějším kandidátům, což mohou činit za účelem konečné blízké pozice s vládní alternativou).

proměnné a konkrétních témat jako druhé proměnné (opět tedy nikoliv každého tématu zvlášť). Připomeňme, že dle jeho výsledků se voliči v Maďarsku rozhodovali spíše dle obecné levo-pravé osy než dle konkrétních témat.

Těmi, kdo se zaměřili na prostorové modely v různých tématech zvlášť, jsou především R. L. Claassen [2009] a E. Dinas a S. Pardos-Pardo [2012]. Tito autoři potvrdili připomínky dalších autorů [např. Lewis a King 1999], když zjistili, že v jednom tématu převažuje vzdálenostní model, v jiném ten směrový.

Claassen ve svém experimentálním výzkumu z roku 2009 rozvinul osu liberalismus-konzervatismus (kterou posuzoval při svém předchozím experimentu) o témata potratů a nákladů na armádu. Počítač generoval pozice hypotetických kandidátů tak, aby bylo možné testované modely jasně odlišit v jejich predikcích. Směrový model pak v jeho experimentu ukázal značnou relevanci v tématu potratů, ačkoli především u těch účastníků, kteří byli proti potratům. Vzdálenostní model pak u Claassena „zvítězil“ ve zbylých dimenzích.

E. Dinas a S. Pardos-Prado [2012] se zase zaměřovali na specifika tématu integrace v Evropské unii. Právě takové téma naplňuje dle autorů všechny předpoklady být směrovou dimenzí, neboť je zde zřetelný status quo a zároveň nelze předpokládat, že by voliči měli jasno o ideální míře integrace, ale jsou spíše jednoduše pro nebo proti. Toto téma porovnávají s klasickou levo-pravou osou. Jejich hypotézu výsledky výzkumu potvrzují, když optimální umístění strany v tématu EU bylo podstatně extrémnější než v případě obecné levo-pravé osy a stejně tak extrémnější než průměrné umístění voličů v EU dimenzi.

Tyto odlišnosti mezi tématy se pokusili lépe vysvětlit J. Kropko a K. K. Banda [2018]. Záleží v podstatě na tom, zda jsou politický prostor a jeho témata rámována a chápána černobíle, nebo ne: „Politický diskurz, který zdůrazňuje binární ‚čisté‘ pozice, jako liberální vs. konzervativní, podněcuje směrové uvažování a může pomoci extrémním kandidátům. Diskurz, který naopak klade důraz na mezipozice, podněcuje vzdálenostní uvažování a může prospět umírněným kandidátům.“ [Kropko a Banda 2018: 2].

Tento předpoklad autoři potvrzují, když respondenti, kterým popsali pozice kandidátů ve smyslu intenzity, měli větší pravděpodobnost uvažovat směrově oproti těm, kteří nebyli

vystavení takovému popisu pozic¹⁴ a mohli si pod body na ose představit určité kompromisní politiky. Kropko a Banda tyto efekty zkoumají na příkladovém tématu zavedení zdravotního pojištění v USA. Zároveň dodávají, že ti voliči, pro které je téma důležité nebo se obecně více zajímají o politiku, jsou náchylnější následovat tyto dva druhy pobídek a rozhodovat se na tomto základě dle vzdálenostního, resp. směrového modelu. Autoři však také nevylučují, že může záležet i na voliči samotném, zda využívá pro své rozhodnutí kognitivních zkratk a sám si redukuje politické téma do pojetí „bud', anebo“, čímž také naznačují, že vliv na vnímání politických témat může mít i sofistikovanost voličů.

4.2. Politická sofistikovanost

Mnohé studie prokazují vliv politické sofistikovanosti, nejčastěji měřené formou faktických znalostí, na další politické a volební chování jedince. Sofistikovanost může ovlivňovat míru participace na politických aktivitách [např. Jung, Kim a de Zuñiga 2011; Milner 2002; Howe 2006], tvorbu postojů v tématech [Lyons 2017; Delli Carpini a Keeter 1996; Rapeli 2014; Fishkin 1994; Popkin a Dimock 2000], vnímání palčivosti témat [Rapeli 2014] a také samotné volební chování a způsob rozhodování voliče [Singh a Roy 2014; Tomz a van Houweling 2008; Lacy a Paolino 2010; Maddens 1996]. Tento text je v části o sofistikovanosti zaměřen zejména na poslední dvě jmenované kategorie. V souladu s řadou prací se soustředí na faktické politické znalosti jako nejvýznamnější faktor sofistikovanosti [vizte např. Lachat 2007].

Pokud se hovoří o tom, že mohou existovat vzdálenostní a směroví voliči, právě jejich sofistikovanost bývá zkoumána jako nejpodstatnější a určující proměnná [Kropko 2012; Maddens 1996; Tomz a van Houweling 2008; Lacy a Paolino 2010; Todosijević 2005]. Ať už výzkumy vliv sofistikovanosti potvrzují [např. Maddens 1996] nebo vyvrací [např. Kropko 2012], pracují většinou s podobnými hypotézami. Dle nich by vyšší voličská politická sofistikovanost měla spíše podporovat platnost vzdálenostního modelu. Už Matthews [1979], kritik Downsova modelu a jeden ze zakladatelů směrové teorie, poukazoval především právě na přecenění schopností a možností voličů volit dle absolutních vzdáleností, neboť jsou k tomu

¹⁴ Aplikace intenzity pro jednu ze skupin respondentů znamenala, že pozice kandidátů byly popsány jako „kandidát je silně pro/proti“, „kandidát je mírně pro/proti“ až „kandidát je nerozhodnutý, ale mírně se přiklání na stranu pro/proti“.

zapotřebí přesné informace o možných pozicích, vlastní zastávané pozici a pozicích stran/kandidátů. Tento předpoklad považoval za nereálný. Pokud by se volič rozhodoval dle směrové logiky [tamtéž; Rabinowitz a Macdonald 1989], postačí mu znát *status quo* a přiklonit se na jednu z názorových stran. K volebnímu rozhodnutí tak stačí mnohem méně informací. Z těchto úvah logicky vyplývá, že s přibývajícimi politickými znalostmi by měl mít volič blíže ke vzdálenostní volbě. Sofistikovanější voliči by tedy spíše měli hledat (a také nacházet) sobě bližší či nejbližší možnou alternativu, které udělí svůj hlas ve volbách.

Maddens [1996] například došel k závěru, že efekt vzdálenosti se zvyšuje se stoupající sofistikovaností, zatímco efekt směru zůstává napříč různými úrovněmi sofistikovanosti stálý. Vliv této proměnné přisoudili při svých experimentech i Tomz a van Houweling [2008] nebo Lacy a Paolino [2010], kteří prokázali nárůst relevance směrové teorie tehdy, pokud brali v potaz i účastníky, kteří špatně zhodnotili pozici kandidáta. Další autoři se nezaměřují přímo na porovnání prostorových modelů, ale pracují s downsovským konceptem blízkosti. Hovoří pak v podobné souvislosti o tom, že sofistikovanější volič činí ve volbách kvalitnější rozhodnutí, tedy je schopen si zvolit takovou alternativu, která nejlépe reprezentuje jeho hodnoty [vizte také např. Lau et al. 2013]. Gomez a Wilson [2001] zase ukazují, že lidé s lepší znalostí jsou schopni ve své volbě lépe následovat pobídky dané rolí vlády v ekonomické situaci a podle toho potrestat nebo odměnit vládní stranu svým volebním rozhodnutím.

Dřívější literatura tedy předpokládá, že politická znalost má nepřímý efekt na chování voličů skrze jejich schopnost zhodnotit další informace, které se jim nabízí.

O znalostech také jistě můžeme hovořit jako o významném faktoru, který je důležitou přísadou demokracie a občanské společnosti. Vyjádřeno slovy M. X. Delli Carpinioho a S. Keetera [1996: 8]: „*Politická informace je pro demokratickou politiku to, co jsou peníze pro ekonomiku. Je to měna občanství.*“

I mnozí další autoři považují faktor politických znalostí za zásadní, pokud jde o učinění dobře rozmyšleného rozhodnutí ve volbách [např. Boonen, Pedersen a Hooghe 2017; Galston 2001; Gibson a Hamilton 2013]. Platí předpoklad, že dobře informovaný jedinec dovede lépe zhodnotit následky svých postojů a zaujmout taková stanoviska, která odpovídají jeho zájmům. Takový scénář je logicky posilujícím prvkem demokracie už proto, že u dobře informovaného jedince se oproti tomu méně informovanému spíše nedostaví deziluze z jeho

voličských a občanských rozhodnutí. Spíše se nestane, že by nedomyslel následky svého zastávaného postoje a své volby.

Praktický příklad popsaného vlivu by tedy mohl vypadat následujícím způsobem. Vezměme si téma imigrace. Méně sofistikovaný volič vidí jen dvě možnosti, může být buď pro, nebo proti. Tomu ostatně nahrává i poměrně vyhrocená diskuse o tomto tématu. Sofistikovanější a informovanější volič si ale všímá, že imigrační problém není černobílý a že existuje více možností řešení. Je také detailněji obeznámen s návrhy jednotlivých stran a dovede je tak lépe rozlišit. Méně sofistikovaný volič tedy hledá stranu, která co nejzřetelněji prosazuje ten ze dvou možných názorů, který zastává. Sofistikovanější hledá stranu, která vybírá ze škály možných řešení to, které se nejvíce podobá jeho vlastnímu úsudku.

I v tomto textu tedy budu ověřovat předpoklad, že vyšší politická sofistikovanost vede voliče ke vzdálenostnímu uvažování. Na druhé straně je ale nutné upozornit na řadu studií, které uvedeným závěrům oponují a výrazný vliv sofistikovanosti ve prospěch vzdálenostní volby nenachází [Todosijević 2005; Kropko 2012; Merrill a Grofman 1997]. Todosijević [2005] na příkladu Maďarska důkazy pro zvyšující se relevanci vzdálenostního modelu nenašel, potvrdil však hypotézu, že méně sofistikovaní voliči se méně rozhodují na základě témat (bez ohledu na model). Kropko [2012] oproti svým hypotézám namítá, že sofistikovanost není ovlivňující proměnou s ohledem na pravděpodobnost, zda je občan vzdálenostním nebo směrovým voličem. Lze také vznést protiargument, jenž říká, že není rozdíl mezi sofistikovanými a nesofistikovanými voliči ve využívání tzv. kognitivních zkratk [Lau a Redlawsk 2001]. Jinými slovy: „Informovaná společnost bývá považována za nezbytnou k efektivnímu fungování demokracie. Problém je, že demokracie funguje docela dobře, ačkoli většina občanů zaujímá postoj ve stylu „to se mě netýká““ [Lau a Redlawsk 2001: 951]. Diskuse na toto téma dosud tedy nepřinesla zcela jednoznačné závěry.

Minulé kapitoly se zmiňují o tom, že různá témata mohou vést k odlišné volbě, a také o tom, že dosavadní výzkumy do těchto vztahů zatím nezahrnuly tematickou palčivost. Voličská sofistikovanost a palčivost témat ve spojitosti s volebním rozhodnutím spolu ale také mohou souviset. Ve spojení s palčivostí naznačil takové možné souvislosti Rapeli [2014], jenž na finském příkladu zkoumal vliv obou faktorů – *issue saliency* i politických znalostí – na postoj voličů k tématu imigrace. Rapeli došel k závěru (oproti svým některým hypotézám), že proimigrační názory mají ti, pro které téma imigrace není moc důležité a zároveň o něm mají

hodně znalostí. Naopak protiimigrační názory mají ti, pro které je téma imigrace důležité a nemají o něm tolik faktických znalostí. Uvedený výzkum tak svědčí o vlivu obou těchto faktorů.

Z uvedeného mimo jiné tedy vyplývá, že 1) v některých tématech platí spíše vzdálenostní a v jiných směrová logika rozhodování 2) s přibývajícimi znalostmi se posiluje vzdálenostní uvažování voličů, 3) pro ověření situace v konkrétním tématu je nutné brát v potaz, zda je pro voličovu preferovanou stranu palčivé, 4) znalosti voliče mohou ovlivnit, jaké téma tento volič považuje za palčivé, a tedy jaký typ strany (ve smyslu prosazovaného tématu) bude podporovat. Tyto teze lze pojmut za vstupní předpoklady analytické části, která se bude vlivem voličské sofistikovanosti dále zabývat.

4.3. Polarizace

V předchozích kapitolách jsem psal o debatě ohledně toho, zda existují vzdálenostní a směrová témata. Další kapitola hovořila především o vlivu osobnostních charakteristik voličů na logiku utváření voličských preferencí a zabývala se tak otázkou, zda jsou mezi námi vzdálenostní a směroví voliči. V diskusích o prostorové volbě ale existuje ještě jedna významná proměnná, která může situaci ovlivnit, a tou je institucionální kontext [např. Kitschelt 1995, Kedar 2005, Lachat 2008, Pardos-Prado a Dinas 2010]. Hovořil o něm dokonce i sám Downs [1957], jak je již zmíněno výše. Kedar [2005] jej vysvětluje tak, že voliči se zajímají o politické výstupy, tedy o to, jak se jejich volba v praxi projeví, a tak berou v úvahu institucionální uspořádání, které pak má v konečném důsledku na podobu politik vliv¹⁵.

Vezměme v úvahu podobu stranického systému. V bipartismu lze při předpokládané platnosti vzdálenostního modelu očekávat dostředivé tendence, jež strany vykazují ve snaze přiblížit se mediánové pozici voličů. Ve vícestranických systémech je ale nutná určitá poziční odlišnost a hledání mediánové pozice v určitém výseku politického prostoru. Nebo konsensuálnost systému: „Uvažte stranu, která vyhrála volby v konsensuálním systému a nemůže tak úplně prosazovat vlastní politiku, protože musí dosáhnout konsensu s dalšími stranami. V takovém kontextu mohou ti voliči, kteří chtějí vidět výsledky, preferovat stranu,

¹⁵ Jakkoliv by takto pojaté tvrzení mohlo být, a také bývá [např. Pardos-Prado a Dinas 2010: 763], terčem kritiky v to smyslu, že podobné uvažování vyžaduje značnou voličskou sofistikovanost. Patrně ještě vyšší než tu, která je nutná k samotnému vzdálenostnímu volebnímu rozhodování.

kteřá je od nich více napravo (nalevo)... i na úkor strany, kteřá je na stejné ideologické pozici.“ [Papageorgiou a Autto 2015: 346, Kedar 2005: 187].

S uvedenými jevy souvisí také polarizace stranického systému, a právě ta bývá tím nejpodstatnějším faktorem, pokud jde o institucionální kontext [Pardos-Prado a Dinas 2010, Warwick 1992, Dalton 2008].

Nejprve je nutné ujasnit, jak je vůbec v dosavadní literatuře s pojmem „polarizace“ pracováno. Základní definice toho, co znamená nízká nebo vysoká polarizace, je vcelku zřejmá: „Pokud strany nabízí podobnou politiku, stupeň polarizace je nízký. Pokud naopak nabízí výrazně odlišnou politiku, stupeň polarizace je vysoký.“ [Klingemann 2005: 38]. Projevem stranické polarizace je tedy ideologická rozdílnost mezi stranami [podobně také Dalton 2008]. Tato i většina dalších definicí vychází z klasické práce Sartoriho [1976], jenž právě takto polarizaci chápal a zavedl a zpopularizoval tento pojem v politické vědě. S tímto přístupem pracuje i tento text, stejně jako mnohé další včetně a zejména těch, které se zabývají prostorovými volebními modely.

Další autoři definici pojmu polarizace ještě dále rozšiřují, resp. přiřazují ke konceptu další charakteristiky. S vysokou polarizací například logicky souvisí přítomnost úspěšných extrémních či antisystémových stran. Některé texty zase pracují s homogenitou uvnitř stran (týká se to typicky USA, kde je pojetí politických stran jiné a značně širší než v zemích Evropy) a stupeň polarizace systému hodnotí na základě chování zákonodárců [o této diskusi blíže Schmitt 2016].

Obvykle bývá polarizace chápána jako rozprostření stran podél levo-pravého kontinua [Dalton 2008, Fazekas a Méder 2013]. Jak už ale naznačuje kapitole 4.1., je otázkou, zda levo-pravá škála v dnešní době dostatečně reprezentuje politický prostor. V tomto textu nehledáme ani tak odpověď na otázku, nakolik je polarizovaný stranický systém obecně. Sartori [1976] v té souvislosti uvádí, že ve stranickém systému nemusí nezbytně existovat jedna dominantní ideologická dimenze, její existenci však považuje za nutný předpoklad toho, aby polarizace mohla existovat. Tato práce se ale oddaluje od takto obecného pojetí polarizace stranického systému a vydává se na úroveň konkrétních témat.

Polarizace stranického systému stojí do značné míry v jádru prostorových modelů. Vždyť v případě toho směrového v podstatě říkáme, že voliči hledají mezi stranami či kandidáty co

nejextrémnější alternativu. Podobně se objevují už v pracích klasiků teze o tom, že vyšší polarizace v určité dimenzi může vést ke zvýšení palčivosti této dimenze a k vyšší intenzitě diskuse o tématu [Downs 1957, Sartori 1976]. A naopak, vzdálenostní model je neodmyslitelně spojený s hledáním oněch mediánových pozic. A tak se nabízí logicky předpokládat, že vyšší polarizace by mohla vést ke směrové volbě, nižší ke vzdálenostní. S podobnými předpoklady analyzovali tento vliv také někteří předchozí autoři. Pardos-Prado a Dinas [2010] například předpokládají, že určitá divergence je nutná, aby politická soutěž vůbec mohla fungovat. Existuje ale určitá hranice, po jejímž překonání se celá soutěž stává odstředivou a ustupuje od hledání mediánových pozic.

Tito autoři také pracují s dvojím typem polarizace, která dle nich může být důležitá u stran i u voličů, tedy jak na straně nabídky, tak na straně poptávky. „Tento vliv nemusí být patrný jen na stranické úrovni. Polarizace může být spojená i s individuálním volebním chováním: čím více spolu lidé nesouhlasí v politických otázkách, tím nižší šance je dosáhnout ve vícestranickém systému nějakého konsensu.“ [Pardos-Prado a Dinas 2010: 765]. Závěr jejich výzkumu říká, že se zvýšením voličské polarizace klesá výpovědní hodnota vzdálenostního modelu. Aby však ze „souboje“ vyšel oproti tomu posílen směrový model, je zapotřebí i stranická polarizace¹⁶.

Situace ovšem zase nemusí být tak jednoduchá. Sartori říká, že jej nelze zaměňovat s fragmentací systému [1976]. Fragmentace odkazuje k počtu stran ve stranickém systému, a přestože je vysoká polarizace často spojena s extrémním pluralismem (5-8 stran v systému), nemusí to tak být vždy. Dvoustranický systém může být někdy polarizovaný, vícestranický systém může být někdy dostředivý. Proto Sartori a po něm další autoři připomínají, že to nezbytně nemusí být stranická fragmentace, jež způsobuje nestabilitu systému, jako spíše ideologická vzdálenost mezi stranami [Dalton 2008: 900, Lebedová 2014]. Jak již bylo řečeno, v tomto duchu Sartori [2005] k Downsově pojetí maximalizace užitku dodává, že ve vícestranických systémech může honba za užtkem přinést jak dostředivé, tak odstředivé tendence.

¹⁶ Pardos-Prado a Dinas [2010] tak definovali čtyři kategorie, do kterých zařadili jednotlivé země, kterých se jejich výzkum týkal. Mezi systémy s vysokým stupněm polarizace na úrovni stran i voličů zařadili Nizozemsko, Francii, Maďarsko, Řecko či Itálii. Naopak v kvadrantu nízké polarizace obou typů se umísťují Německo, Rakousko, Irsko či Velká Británie. Pak jsou však systémy, kde existuje značná voličská polarizace, ale strany jim nenabízejí podobně vyhraněné volební alternativy. To byl případ Kypru, Polska, Slovinska či Portugalska.

A tak ne všechny práce k tématu přistupují přímo tím způsobem, že z polarizace profituje směrový model, a pro vzdálenostní model platí opak. Např. Papageorgiou a Autto [2015: 348] pracují s vlivem polarizace pouze na vzdálenostní volbu s tou hypotézou a závěrem, že platnost vzdálenostního modelu se bude zvyšovat se vzrůstající polarizací. Argumentují, že pokud je polarizace v tematické dimenzi nízká, výstup voleb bude podobný bez ohledu na vítěze. Je také obtížnější rozlišit strany jednu od druhé, neboť zastávají podobné pozice. Pak tedy musí do rozhodování vstupovat jiné tematické dimenze. Nízká polarizace pravděpodobně také znamená, že téma bude méně atraktivní pro stranickou kampaň i pro média. Taková témata jsou méně diskutována a dostává se jim v předvolebním období nižší mediální pozornosti. Těžko tedy budou pro voliče ústředním motivem k volebnímu rozhodnutí [dále také Alvarez a Nagler 2004; Dalton 2008]. Zapotřebí je polarizovanější téma už proto, aby mohli voliči posoudit pozice a hledat nejbližší alternativu.

Fazekas a Méder [2013] zase sázeli především na zvýšení platnosti prostorových modelů jako celku. Jejich postupem se do značné míry inspiruje i tato práce. Tito autoři nejprve určili platnost modelů v tom smyslu, zda modely správně určují první preferenci voliče. Poté zkoumají, jak je tento údaj ovlivněn polarizací v evropských stranických systémech. Dle Fazekase a Médera prostorové modely v průměru vysvětlují přibližně 40 procent prvních preferencí voličů v klasické levo-pravé dimenzi. V různých zemích jsou však výsledky odlišné, což tito autoři přisuzují zejména právě polarizaci systému. Vysvětlující hodnota prostorových modelů se přitom zvyšuje s rostoucí polarizací. V polarizovaných systémech, kam řadí i Českou republiku, tak modely vysvětlují dokonce až 60 procent prvních preferencí (nejméně pak ve Slovinsku 16 %, nejvíce na Maltě 71 %). Zároveň však autoři dokládají, že ani vyšší polarizace systému nestačí na to, aby směrový model předčil vzdálenostní¹⁷, jak o tom naopak psali Pardos-Prado a Dinas [2010]. Platí, že platnost směrového modelu s polarizací vzrůstá a platnost vzdálenostního modelu se příliš nemění, ale směrový model se ani tak nestává jasným vítězem.

¹⁷ Je zajímavé, že k upřednostnění principu vzdálenosti dospěli Fazekas a Méder [2013] i přesto, že k umístění stran využívají průměrné pozice vyjádřené voliči na jedenáctibodové škále. Tento přístup k umístění stran byl přitom předmětem kritiky některých autorů [Westholm 1997, 2001; podrobněji kap. 3], neboť by mohl zvýhodňovat směrový model.

Jeden bod mají všechny zmíněné texty v podstatě společný. Přesvědčení, že nízký stupeň polarizace může znamenat nezajímavost tématu, resp. že její zvýšení znamená intenzivnější diskusi o tématu. Tím se stává relevantnější prostorová volba (ať už ve vzdálenostním, směrovém nebo obojím významu). Polarizace je tedy úzce spojená s palčivostí tématu, a zároveň s prostorovou volbou, což protirečí těm tezím ve stylu Stokesa [1963], které říkají, že se palčivost dostává ke slovu zejména tehdy, kdy existuje poziční shoda. Vývoj vztahu mezi prostorovou volbou a volbou na základě palčivosti popisuje kap. 5, v této části se však kapitoly o palčivosti a polarizaci nezbytně částečně překrývají. Větev výzkumů zaměřující se na vliv polarizace s takovým přístupem totiž nemůže souhlasit. Rovný [2012], jehož text bude také citován i v kapitole o palčivosti, ve svém výzkumu potvrzuje, že „strany, které stojí dále od středu na ose určitého tématu, mají tendenci toto téma zdůrazňovat. Naopak mlží v sekundárních dimenzích, kde nedrží odlehlé pozice, což jim umožňuje oslovit širší voličské koalice.“ [Rovný 2012: 270].

Nabízí se pak logická úvaha, zda směrová teorie vlastně není spíše jen vyjádřením palčivosti tématu a zda by vůbec měla být stavěna do protikladu k volbě vzdálenostní. Není to tak, že si volič nejprve všimne tématu na základě jeho intenzivní komunikace a polarizované diskuse, a poté k sobě hledá blízkou stranu v této tematické dimenzi? Podobně argumentuje např. Weber [2015] (podrobněji následující kapitola) i zmínění Papageorgiou a Autto [2015].

K měření polarizace existuje celá řada přístupů. Na začátku je samozřejmě třeba určit typ dat, pomocí kterého jsou strany umístěny do pozic (voličské umístění, expertní šetření, stranické programy apod., o metodách získávání dat pojednává kap. 6), na tomto místě nás ale spíše zajímá, jak různí autoři přistupují k výpočtu polarizace. Většina textů pracuje s předpokladem, že je třeba brát v úvahu také sílu stran, která bývá obvykle vyjádřena volebním výsledkem [Taylor a Herman 1971]. Není-li ale analýza spojená přímo s konáním voleb, pak se nabízí využít podíl voličských preferencí, který je „vhodným nástrojem k vyhodnocení stupně polarizace stranického systému v čase z hlediska daného elektorátu a relevance stran“ [Lebedová 2014: 6]. Řada autorů pak pracuje s následujícím vzorcem pro výpočet polarizace, případně s jeho drobnými variacemi, například v kvadratické podobě [tamtéž, Taylor a Herman 1971, Fazekas a Méder 2013, Pardos-Prado a Dinas 2010, Dalton 2008]:

$$Polarizace = \sum_{i=1}^N P_i |X_i - \bar{X}|$$

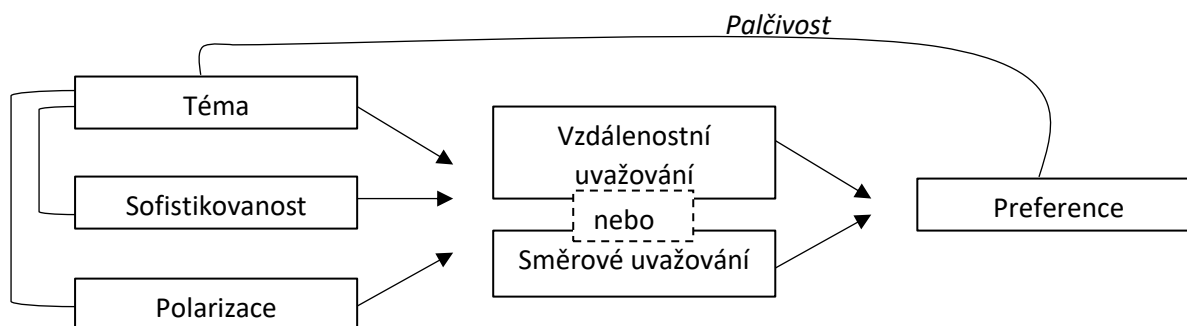
kde N je počet stran v systému, P_i vyjadřuje volební podporu strany i , X_i je ideologická pozice strany i a $\bar{X}$ vyjadřuje vážený průměr ideologických stranických pozic. Z tohoto vzorce bude vycházet v kapitole o polarizaci i tento text. Z výše uvedených důvodů ovšem výpočet nebude použit pouze pro polarizaci stran na levo-pravé škále, ale i pro další témata. Navíc jak mimo jiné ukáže i kapitola o použitých datech (kap. 7), chápání levo-pravé dimenze může být různé.

Na druhou stranu je zapotřebí doplnit, že existují i jiné možnosti. Například Schmitt [2016] píše, že je důležité při výpočtu polarizace brát v úvahu pouze relevantní strany v systému. Při takto pečlivě uváženém výběru se pak snižuje nutnost zanést do výpočtu i váhu stran vyjádřenou volebním nebo mandátovým ziskem, případně deklarovanou podporou. V této práci však není prvotním cílem zjistit míru polarizace systému, ale vliv polarizace v různých tématech na logiku volby. V hledáčku tohoto textu tak musí nezbytně zůstat i marginálnější strany, které prosazují určité téma. Ne všude samozřejmě najdeme relevantní strany (např. ve smyslu parlamentního zastoupení), které by výrazně akcentovaly dejme tomu téma životního prostředí. Někde takové strany zůstávají mimo parlament (příkladem budiž česká Strana zelených), i přesto nás ale zajímá, jakým způsobem přitahují své voliče. Přiřadit stranám váhu v podobě podpory tak má pro výpočet polarizace v tomto pojetí význam, neboť sledujeme polarizaci celého stranického systému na dané tematické škále, a jak je řečeno výše, její hodnota může úzce souviset s celkovou palčivostí tématu pro celý systém. Takto pojatá proměnná je tou, která navazuje na výše citované texty (zcela stejnou podobu výpočtu používají zejm. Fazekas a Méder [2013]) a jejíž vliv je cílem vysvětlit. Tato práce se tak částečně opírá o chápání polarizace jako politického konfliktu v určité tematické dimenzi [Vegetti 2014], vysoká polarizace znamená, že se v systému v dané dimenzi konflikt odehrává. A konfliktní potenciál dimenze může více přitahovat pozornost voličů, ať už by se pak rozhodli na základně vzdálenostní, nebo směrové volby.

4.4. Diagram vztahů

V závěru této kapitoly doplníme grafické vyjádření vztahů, které jsou předmětem tohoto textu.

Obrázek 5: Diagram vztahů mezi proměnnými

Zdroj: autor

Z uvedeného vyplývá, že to, zda volič uvažuje vzdálenostně nebo směrově, mohou dle dosavadní literatury ovlivnit zejména tři proměnné – povaha tématu, sofistikovanost voličů či polarizace stranického systému. Na tyto vlivy se tento text zaměřuje především. Zároveň ale předpokládáme, že tyto vlivy nejsou zcela nezávislé – vliv sofistikovanosti nebo polarizace může být různý v různých tématech. Proto se i v kapitolách o těchto dvou proměnných zaměříme zvlášť na každé z posuzovaných témat (podrobněji kap. 7). Prostřednictvím vzdálenostní nebo směrové úvahy by pak měl volič dojít k rozhodnutí o své preferenci. Na tuto část diagramu se výzkumné otázky nezaměřují přímo, tento vztah je zde ale velice důležitý v tom smyslu, že díky určení preference vlastně zjišťujeme, jakou logikou se volič/respondent řídil (je mu jeho preferovaná strana nejbližší, nebo zastává nejintenzivnější/nejextrémnější pozici ve stejném směru?). Na vyjádření preference je zároveň závislá analýza vlivu tématu (a tím i ostatních vlivů), neboť díky preferenci zjišťujeme i to, jaké téma je důležité pro vztah voliče a jeho preferované strany, resp. na základě kterého tématu respondent svoji preferenci utvářel. Do situace tak vstupuje palčivost tématu, o které se podrobněji rozepisují v následující kapitole.

5. Tematická palčivost jako protiklad a jako součást prostorové volby

Jak již bylo řečeno, autoři porovnávající oba modely překvapivě příliš neřeší, jaká témata jsou pro politické aktéry palčivá a dimenze a jejich počet si vybírají v podstatě nahodile. Je však stále patrnější, že na palčivosti záleží.

Už v popisované kritice Downsova prostorového přístupu k politice padla ona významná myšlenka, že v případě některých témat neexistují různé pozice, resp. že v daném tématu se v podstatě všichni shodují [Stokes 1963], neboť z této pozice mají všichni bez pochyb největší užitek. Jedná se o již zmíněná valenční témata a příkladem takového tématu může být hospodářský růst. Jak tedy může takové téma hrát roli ve voličském rozhodování, když jsou všichni na stejné pozici? Namísto soupeření o pozice přichází ke slovu jiný druh klání – v míře prosazování či v kompetencích¹⁸. Voliči strany posuzují na základě jejich schopností provádět takovou politiku, která zajistí onen konsensuálně vnímaný výsledek. Stokes, jako jeden z prvních autorů této myšlenky, zároveň předpokládal, že prostorové a valenční hlasování jsou ve vzájemném rozporu.

Že je valenční volba významným konceptem pro reálnou politiku, ukázal o několik let později D. Robertson [1976], který představil analýzu stranických volebních programů z let 1922 až 1974. V posuzovaných dvaadvaceti politických oblastech našel jen velmi málo tezí, které by vyjadřovaly určitou pozici některé ze stran. Programy spíše vyzdvihovaly národní význam určitého tématu a slib, že jej strana bude prosazovat jako prioritní (aniž by řekla, jakým způsobem chce docílit nějakého výsledku, a aniž by se snažila odlišit pozičně od politické konkurence). Ačkoli byl Robertsonův původní plán kódovat programy ve smyslu dimenzí tak, jak je chápal Downs, struktura získaných dat jej přiměla k jinému přístupu. Rozhodl se hodnotit strany na základě palčivosti, tedy procentem zmínek o určité politické oblasti z celkového počtu programově-politických zmínek ve zkoumaném stranickém manifestu¹⁹ [Budge 2015].

¹⁸ Jako další vlastnosti, které mohou voliči hodnotit v případě valenčních témat, literatura zmiňuje například upřímnost, důvěryhodnost, integritu nebo entuziasmus [Clark 2008, Lilleker 2014].

¹⁹ Robertson se cíle testovat downsovskou logiku v chování stran zcela nevzdal, na analýzu palčivosti navázal faktorovou analýzou, pomocí níž vytvořil nadřazené dimenze a testoval pak posuny v palčivosti. Zjistil přitom, že v době, kdy se očekávaný výsledek hlavních stran ve volbách příliš nelišil, strany měly dostředivou tendenci, resp. měly tendenci soupeřit v obdobných tématech. Pokud byl však očekávaný výsledek takový, že jedna strana ve volbách získá výrazně větší podporu než druhá, pak se strany více odlišovaly a prosazovaly vlastní témata.

K rozvoji těchto myšlenek dále přispěl W. Riker [1983], jenž představil principy dominance a disperze. Tyto principy říkají, že strana by měla v kampani logicky vyzdvihovat témata, v nichž se cítí být silná, kompetentní a má v nich konkurenční výhodu (princip dominance) a naopak upozadovat témata, která jí nejsou vlastní a necítí v nich možnost získat převahu (princip disperze). Cílem tedy není odlišit se početně, ale odlišit se už samotným kladením důrazu na určité téma, a tím získat přízeň voličů. Zde se také začínají objevovat odlišnosti od původní valenční teorie. Valenční logika předpokládá, že existuje jediná preferovaná pozice v tématu a strany v tomto tématu soupeří o to, která z nich je na dané pozici důvěryhodnější. „Boj se ovšem vede ‚v tématech‘, nikoliv ‚o témata‘ a rovněž nikoliv následně ‚tématy‘, což je naopak klíčový předpoklad teorií tematického vlastnictví.“ [Chytilík 2014: 118].

Teorie tematické palčivosti (*issue saliency*) a tematického vlastnictví (*issue ownership*) poté rozvinuli zejména britští výzkumníci I. Budge a D. J. Farlie [1983] a J. Petrocik [1996] v USA. Cílem těchto teorií samozřejmě bylo k dosavadnímu poznání o volebním chování politických aktérů přispět dvojím způsobem. Za první, vysvětlit chování politických stran (kandidátů), které před volbami zdůrazňují určitá témata oproti jiným, a to ta, která vlastní a v nichž mohou být vnímány jako kompetentnější (jako výklad pojmu „vlastnit téma“ si přitom můžeme představit výše popsany Rikerův princip dominance). Naopak témata, která vlastní jejich političtí oponenti, upozadují. A za druhé, vysvětlit pomocí tematického vlastnictví chování voličů. Voliči se dle této teorie rozhodují ve volbách dle toho, kterou ze stran vnímají jako kompetentnější vypořádat se s určitým tématem, které je vnímáno jako palčivé [vizte také Bélanger a Meguid 2008].

Například v USA bývá Demokratická strana vnímána jako kompetentní řešit témata vzdělání, sociální péče a občanských práv. Republikánům je pak přisuzována kompetence v oblastech zahraničních vztahů, obrany a řešení kriminality [Petrocik 1996]. Podobně ve Velké Británii jsou labouristé vnímáni jako kompetentní k řešení zdravotní péče a vzdělání, konzervativci jsou zase asociováni s tématy daní, obrany a řešení kriminality [Budge a Farlie 1983]. Tímto způsobem by strany měly témata zdůrazňovat a získávat na jejich základě volební podporu. Budge a Farlie [tamtéž] pak na agregované úrovni potvrdili, že teorie tematického vlastnictví pomáhá vysvětlit volební podporu ve 23 demokratických státech. Petrocik [1996] zase ukázal, že obě hlavní americké strany díky zdůrazňování „svých“ témat vždy posilovaly

svoji volební podporu.²⁰ Dále poukázal na to, že tematické vlastnictví lze vnímat dvojím způsobem. Jako výkonnostní (spojené s reálným výkonem strany – kandidáta v politice) a sociálně-strukturované (spojené s hodnotami a vazbami, které spojují určité sociální skupiny voličů s určitou stranou). První je krátkodobějším a druhé dlouhodobějším typem vlastnictví. Když je například strana zapletena v korupčním skandálu, pak v tomto tématu selhává a nemůže být vnímána jako kompetentní. Vlastnictví tématu přechází na jejího protivníka, který získává body tím, že upozorňuje na neschopnost skandálem postižené strany se s problémem korupce vypořádat.²¹

É. Bélanger a B. M. Meguid [2008] se pak výrazněji zaměřili také na individuální úroveň a na základě svého výzkumu zdůrazňují, že i na této úrovni musí volič vnímat téma jako palčivé. Tato podmínka je nezbytná, aby předpoklady teorie vlastnictví platily. Pokud tedy volič téma nevnímá jako palčivé, pak i přesto, že vnímá určitou stranu jako kompetentní k řešení tohoto tématu, nebude mít tento aspekt na jeho rozhodování významný vliv. To je poměrně důležitý poznatek, který byl později aplikován i na prostorovou volbu [např. Spoon a Klüver 2014].

Někteří autoři pokračují v původních šlépějích, když k teoriím prostorového hlasování a tematického vlastnictví přistupují ve Stokesově duchu jako k protichůdným konceptům. Výzkum J. Green a S. B. Hobolt [2008] například přinesl závěr, že *issue ownership* lépe vysvětluje volby ve Velké Británii v roce 2005 než prostorová volba. Zároveň dokládají, že u témat, která jsou polarizovanější, více záleží na pozicích, u těch dostředivých naopak na kompetencích. Tyto výsledky jsou v souladu s linií výzkumů, která říká, že palčivost je důležitá především u témat, na nichž v dané situaci existuje shoda, a spíše než pozice rozhoduje posuzování kompetencí.

Řada výzkumů však v poslední době přinesla naopak důkazy, že se prostorové hlasování a snaha zdůrazňováním vlastnit nějaké téma mohou doplňovat. Strany například zauímají polarizované pozice, a právě tím zvyšují palčivost daného tématu, resp. přitahují k tomuto tématu pozornost [např. Mauerer et al. 2015]. Jak poznamenává S. Pardos-Prado [2012: 343]:

²⁰ Je zajímavé, že dle Petrocika [1996] pro vítězství ve volbách Demokratická strana potřebovala, aby jejich témata byla vnímána jako palčivější oproti republikánským tématům. Republikánům tedy stačilo méně. Autor argumentuje, že témata vlastněná demokraty mají patrně nějakou slabinu, jsou voličsky méně zajímavá.

²¹ Funkčnost tohoto principu (nikoliv na příkladu korupce) ukazuje autor na volebním souboji prezidentských kandidátů demokrata Jimmyho Cartera a republikána Ronalda Reagana. Carter byl vnímán po svém prvním funkčním období v řadě témat nekompetentně (i v těch obvykle asociovaných s demokraty) a vlastnictví těchto témat prostřednictvím negativní kampaně tak převzal Reagan.

„Většina empirických přístupů považuje palčivost témat a posuzování kompetencí za dvě hlavní složky valenčního hlasování. Část výzkumů následuje Stokese [1963], když jejich autoři spojují toto hlasování s konsensem pozic politických aktérů a stavějí jej do protikladu k prostorové volbě. Je několik důvodů, proč o tomto přístupu pochybovat.“

Jako tyto důvody Pardos-Prado uvádí některé předchozí studie spojující valenční volbu s pozicemi dál od středu pomyslné osy [např. Londregan a Romer 1993; Riker 1996] nebo fakt, že důkazy pro výše uvedené pojetí pochází takřka exkluzivně z anglo-saských zemí, zejména Velké Británie. Sám pak ve svém výzkumu poukazuje právě na to, že hlasování dle palčivosti témat nemusí být v opozici k prostorové volbě. Voliči mohou posuzovat kompetenci stran v jimi zdůrazňovaných tématech i v polarizované a plně kompetitivní soutěži. Podobně J. Rovný [2012] argumentuje a propojuje obě dříve protikladné teorie tak, že strany určitá témata zdůrazňují a s cílem je ještě více zviditelnit v nich zaujímají polarizovanější pozice. Svě pozice v pro ně nevýhodných tématech naopak dle Rovného cíleně zamlžují. Strana tedy může zaujmout dvě strategie, zaujetí pozice, nebo naopak její nezaujetí. Soutěžit chce ale především v těch tématech, kde svoji pozici zdůrazňuje a zintenzivňuje, resp. posílá více k extrému.

Zanést faktor palčivosti do výzkumu prostorové tematické volby je tedy nanejvýš smysluplné. Zdá se navíc, že v našem případě není příliš důležité, zda strany kladou důraz na určité téma z důvodu, že tak reagují na poptávku od voličů, nebo z důvodu, že toto téma chtějí samy prosadit do veřejného prostoru a kultivovat tak politický prostor dle svých vlastních představ [ke dvěma směrům vlivu viz také Eibl 2011; Wagner a Meyer 2014; Spoon a Klüver 2014]. Vezmeme-li v potaz řadu výzkumů zkoumajících obé, dojdeme patrně k závěru, že tento vliv je oboustranný. Autorky J.-J. Spoon a H. Klüver [2014] berou například v potaz obě možnosti. Dle jejich zjištění témata důležitá pro voliče v čase t_{-1} ovlivňují důležitost témat pro strany v čase t_0 . Zároveň však berou v potaz množství literatury [např. van der Brug 2004; Bélanger a Meguid 2008; Green a Hobolt 2008; Green a Jennings 2012], která říká, že voličská rozhodnutí jsou ovlivněna tématy, která strany zdůrazňují nebo vlastní. „Tvrdíme, že pro voliče není důležité jen porovnání pozic. Berou také v potaz to, zda strany zdůrazňují jejich preferované téma. Představme si situaci, kdy je určité téma pro voliče velmi důležité. Například si představme, že volič je nadšeným podporovatelem sňatků osob stejného pohlaví. Nyní vezmeme v potaz stranu, která má na věc stejný názor, ale její politické priority jsou jiné a zmíněné téma zanedbává. Přestože tato strana je svojí pozicí velmi blízká té voličově, je

nepravděpodobné, že by volič tuto stranu zvolil, když se nesnaží danou pozici viditelně prosazovat.“ [Spoon a Klüver 2014: 50]. Touto tezí autorky říkají něco podobného, jako výše citovaní É. Bélanger a B. M. Meguid [2008] v případě teorie tematického vlastnictví. Voliči se tedy mohou rozhodovat dle různých logik, vždy ale záleží na tom, jaké téma vnímají jako palčivé a které strany toto téma prosazují. Na základě toho se pak voliči rozhodují. Na pomoc si lze vzít i tezi Alvareze [1998: 204], která říká, že „čím si je volič méně jistý o kandidátově pozici, tím spíše jej nepodpoří.“ Pro úspěch je nutné své pozice zdůrazňovat. Pokud tedy (tematický) volič podpoří konkrétní stranu, mělo by tomu tak být na základě tématu, který oba aktéři (volič i strana) vnímají jako významné.

Podobně Rivero [2015: 136] píše: „Literatura o prostorové volbě se obvykle zaměřuje na chování průměrného voliče... Pokud ale chceme analyzovat, jak voliči hodnotí strany ve více dimenzích (a to voliči obvykle musí), vzniká problém. Logicky lze očekávat, že různí voliči budou přikládat různým dimenzím různou váhu. Někteří voliči se například mohou více zajímat o sociální než o ekonomická témata.“ Ačkoli poté Rivero pracuje s nízkou vzdáleností jako důkazem pro to, že volič přikládá tématu váhu. Takový přístup opomíjí, že může existovat i jiná prostorová logika volby, než je ta vzdálenostní. Že je téma pro voliče důležité by tedy v pojetí tohoto textu mělo snižovat vzdálenost (zvyšovat vzdálenostní užitek), anebo zvyšovat směrový užitek, dle toho, jaký má téma charakter.

V neposlední řadě je na tomto místě nutno připomenout i autory, kteří představili směrový model jako takový [Rabinowitz a Macdonald 1989]. Svým způsobem už oni propojili koncepty tematické palčivosti (v jejich pojetí intenzity) a poziční prostorové volby, ovšem s těmi výhradami, které jsou uvedeny výše v kapitole, která se jejich přístupu podrobně věnuje. Jak je zmíněno výše, např. Weber [2015] argumentoval pro propojení prostorových modelů podobně, jak v této kapitole zmínění autoři pro propojení palčivosti s poziční volbou. Předpokládá totiž, že si voliči pokládají otázku: „Pokud je mi strana blízká, myslí to vážně?“ [Weber 2015: 524], přičemž „myslet to vážně“ zde znamená prosazovat intenzivně změnu statu quo, resp. stavět se do „extrémních“ pozic. Z uvedeného logicky vyplývá, že vzdálenostní model by měl platit zvláště tehdy, jsou-li pozice aktérů vyhraněné. V souladu s tím argumentují i Adams et al. [2017], když tvrdí, že voliči umísťující se na středu ideologické osy se spíše nerozhodují dle dané ideologie.

Z tezí uvedených v této kapitole je pro nás podstatné, že *issue saliency* pro určitou stranu je obvykle úzce spjato s *issue saliency* pro její voliče. V každém případě platí, že strany chtějí zdůrazňovaným tématem přitahovat své voliče a již deklarovaným cílem této práce je zjistit, jakým způsobem to v tom kterém tématu dělají.

6. Metody získávání dat v souvislosti s výzkumem politického prostoru a prostorovými modely

Ve výzkumu prostorové volby již několik autorů využilo experimentálního testování. Výhody jsou spatřovány v možnosti odfiltrovat nežádoucí proměnné či konstruovat experiment tak, že modely budou vždy predikovat odlišnou preferenci [vizte kap. 3; Claassen 2007 a 2009; Tomz a Van Houweling 2008, Lacy a Paolino 2010]. Kvalitativní metody naopak zůstávají zcela v pozadí. Kvantitativní observační studie ale v této tematice stále jednoznačně dominují. Ne jinak je tomu také v této práci. Autoři, kteří se touto cestou vydávají, však nejprve čelí celé řadě metodologických otázek.

Pozice politických aktérů totiž nejsou pozorovatelné přímo. Nelze je měřit tak, jak můžeme přímo pozorovat a změřit například úhrn srážek na metr čtvereční. Politické pozice jsou konstruktem založeným na určitých informacích. I ty lze získávat různými způsoby. Už výše jsem psal o rozporu v otázce, jak posuzovat pozice politických stran. Výzkumníci obvykle tyto pozice ustavují dle mínění voličů. Bud' na základě jejich individuálních percepce, nebo na základě průměrného umístění, což se stalo předmětem největšího sporu ohledně vlivu metodiky na to, zda různé studie přináší podporu vzdálenostní či směrové teorii [Lewis a King 1999]. Možností, jak posuzovat pozice politických aktérů a operacionalizovat související proměnné, je ale více. Na tomto místě tyto možnosti stručně představím a popíšu jejich výhody a nevýhody vzhledem k tématu této práce.

6.1. Pozice voličů

Otázku, jaké pozice zastávají samotní voliči, samozřejmě zodpovídají průzkumy, které se na toto voličů dotazují (reprezentativní výzkumy na voličích). Obvykle máme k dispozici sebezařazení respondentů na určitých tematických škálách. Tyto informace pak lze při výzkumech prostorové volby využít různě. Ve valné většině případů se setkáváme s individuálním posouzením pozice každého voliče (resp. výpočtem užitků pro každého voliče z jeho politických preferencí) [např. Fazekas a Méder 2013; Westholm 1997 a další]. Některé studie však částečně argumentují i pomocí průměrného či mediánového umístění voličů [např. Macdonald, Listhaug a Rabinowitz 1991; Dinas a Pardos-Prado 2012].

Potíží, kterou ale přináší výzkumy na voličích, je fakt, že výzkumníci předem určují podobu škál a dimenzí, ve kterých se na pozice ptají a do nichž se mají respondenti zařadit. Je ale možné, že vnímání politického prostoru výzkumníky může být docela jiné než vnímání politického prostoru respondenty a voliči. Tento problém se týká výzkumu pozic politických aktérů u voličů obecně (tedy i výzkumu pozic stran, o kterém bude řeč v následující podkapitole). V případě pozic samotných voličů jsou však průzkumy veřejného mínění patrně jediným možným způsobem, jak tyto pozice smysluplně měřit. Nezbývá tak, než se spokojit s argumenty Benoita a Lavera [2006], když hovoří o nezbytnosti předpokladu existence jistého společného základu ve vnímání politických pozic. Snad každý totiž ve svém uvažování pracuje alespoň s pojmy podobnosti a rozdílu, které samy o sobě vytváří základ politického prostoru.

6.2. Pozice stran

6.2.1. Výzkumy na voličích

Pokud u voličů zjišťujeme nejen jejich vlastní pozice, ale také pozice politických stran nebo kandidátů, setkáváme se s nepoměrně větším množstvím problémů než jen výše rozebíranou předurčeností škál.

Voličské percepce stranických pozic s sebou nesou riziko zkreslení dané zejména možnou neznalostí, subjektivitou a *racionalizací* voličského uvažování, tedy projekcí pozice preferované strany blíže té vlastní, než tomu může reálně být. Takto argumentují např. Dinas, Hartman a Spanje [2016], když navrhují obrácený vztah mezi voliči a stranami. Tedy nemusí to být tak, že volič posuzuje stranickou pozici a podle toho volí; ale že cítí sympatie k některé straně, a tu pak vidí subjektivně jako sobě blízkou.

Westholm coby typický zastánce individuálních voličských percepčí stranických pozic však argumentuje následujícím způsobem: „Přestože se voliči mohou mýlit, je to jejich názor, ať už správný nebo ne, jenž určuje formulaci jejich preferencí.“ [Westholm 1997: 870]. Takový argument v podstatě říká, že zkreslení, která tento postup přináší, příliš nevadí. K tomu je nutné dodat, že záleží na výzkumníkově cíli. Tuto poznámku lze snad přijmout, pokud je tím cílem zjistit, jak individuální volič vnímá politický prostor. Pokud se však snažíme objektivně modelovat, jak vypadá politický prostor v určité zemi, nebo jakým způsobem politické strany či kandidáti přitahují reálně své voliče, jeví se výzkumy na voličích spíše jako nevhodné. Podobně argumentují Benoit a Laver [2006], kteří spíše zavrhuje výzkumy na voličích k určení stranických pozic bez ohledu na to, zda jsou pak data zpracována individuálně nebo agregovaně: „Průzkumy na voličích jsou užitečné, chceme-li vědět, jak voliči vnímají nabídku stran, ale jsou velice problematické při zodpovídání otázky, kde jsou strany skutečně umístěny.“ [Benoit a Laver 2006: 97]. To stejné lze tedy říci na adresu individuálních i agregovaných voličských percepčí stranických pozic, které propagují autoři směrového modelu [Macdonald, Rabinowitz a Listhaug 1998]. Ačkoli někteří autoři tvrdí, že průměrné umístění stran voliči reálnou situaci poměrně dobře reflektuje [např. Todosijević 2005]²², jiní kritizují dostředivé tendence takového postupu [Westholm 1997]. Platí tedy, že skrze voličské percepce lze jen obtížně nahlížet reálné a objektivní pozice politických stran. To je ale právě mimo jiné cílem tohoto textu, v němž se spíše než na voličskou percepci prostoru ptáme na to, prostřednictvím jaké logiky strany získávají své voliče. V závěrečné diskusi k tomuto textu se tak samozřejmě zaměřím i na to, jaké strategie, pokud jde o umísťování v prostoru, jsou pro strany vhodné. To by bylo možné jen stěží, pokud bychom pracovali se subjektivním pohledem voličů na stranické pozice.

²² Todosijević [2005] porovnal různé přístupy a v případě Maďarska zjistil, že průměrné voličské umístění stran je blízké tomu, jak pozici své vlastní strany vnímají tamní poslanci.

6.2.2. Dotazování stranických elit

Další možností, jak zkoumat pozice stran či kandidátů, je zeptat se přímo stran a kandidátů samotných. Odpovídat mohou stranické elity, kandidáti, zvolení poslanci nebo řadoví členové a příznivci politických stran. Tento způsob umísťování stran do dimenzí politického prostoru není nikterak neobvyklý, zvolili jej například Iversen [1994], Maddens [1996], Karp a Banducci [2002] či Todosijević [2005]. Stejně tak je obvyklý pro mnohé volební kalkulačky.

Jedním z argumentů pro využití tohoto typu dat je, že poskytuje relativně objektivní informace o pozicích stran a kandidátů [Todosijević 2005: 113]. Tento argument je ale zpochybnitelný. Je pravda, že výzkumy na stranických elitách netrpí problémem *racionalizace* v té podobě, jako je tomu u voličů. Do popředí však vystupuje problém upřímnosti. Je pravděpodobné, že představitelé stran mohou proklamované pozice vychylovat dle toho, jak se jim to právě hodí a jak chtějí vypadat před veřejností. Straníci z extrémnějších stran mají tendence hodnotit své vlastní pozice nebo pozice jiných extrémních stran umírněněji, naopak umírnění politici hodnotí extrémní strany oproti nim extrémněji. Jindy se zase mohou straníci pokusit v odpovědích o zřetelnější odlišení od konkurence, ačkoli jsou ve skutečnosti na stejné nebo velice podobné pozici [Benoit a Laver 2006: 97]. Zároveň se zdá, že straníci hodnotí pozice své vlastní strany umírněněji oproti průměru a pozice konkurenčních stran naopak extrémněji [Todosijević 2005: 117]²³.

Další potíží s výzkumy stranických elit je fakt, že návratnost dotazníků od politiků bývá velice nízká a některé strany svým členům dokonce zakazují účastnit se takových průzkumů [Eibl 2011; Benoit a Laver 2006]. Proti využití této metody v tomto textu tak hovoří kromě těchto možných obtíží technického charakteru i podobné argumenty, jako v předchozí kapitole. Chceme-li se zaměřit na to, jaká strategie je vhodná pro různé strany, je zapotřebí co nejobjektivnějších informací. To, že si politici přejí, aby byla jejich pozice nějak vnímaná (i vzhledem ke konkurenci) ještě nemusí znamenat, že se na této pozici skutečně nachází.

²³ Todosijević [2005] dále porovnal pozice, které udávali poslanci maďarského parlamentu, s agregovanými voličskými odhady stranických pozic. Autor došel k závěru, že průměrné pozice stran udané jejich vlastními poslanci a voliči jsou si vzájemně relativně podobné a pořadí stran na levo-pravé škále je obdobné u obou těchto datových zdrojů.

6.2.3. Analýzy legislativního hlasování

Nedostává-li se odpovědí od straníků a poslanců, možností je i sledovat a analyzovat výsledky legislativních hlasování, a na tomto základě určovat pozice. Příkladem, kdy je takový postup (tzv. *roll-call method*) využíván, jsou i některé volební kalkulačky [např. Kohovolit.eu; Škop 2010], kde si lidé mohou ověřit, kteří zákonodárci hlasovali v největším souladu s jejich názorem²⁴.

Tento způsob bývá oblíbený také ve Spojených státech, kde je hlasování zákonodárců podrobena dlouhodobým systematickým analýzám. Princip je jednoduchý, dva zákonodárci, kteří dle záznamu hlasovali podobně, jsou si blíže než ti, kteří častěji hlasovali odlišným způsobem. V neposlední řadě lze takto zkoumat některé vnitrostranické procesy jako je stranická disciplína, tvorbu frakcí uvnitř stran nebo napříč stranami [Benoit a Laver 2006]. Nabízí se přitom předpoklad, že v multipartismech a spíše nepersonalizovaných systémech, kde je stranická disciplína tradičně vysoká, by tento přístup mohl sloužit i pro výzkum stranických pozic. Výtka však směřuje k možnosti jen nízkého rozlišení různých pozic [tamtéž, Eibl 2011]. A především, hlasování ne vždy vyjadřuje skutečné pozice, mnohdy je spíše odrazem různých dohod a koaličních smluv: „Pro multipartismy jsou typické koaliční vlády, a jejich členové jsou svázáni pravidly kolektivní zodpovědnosti. Je pak pravděpodobné, že všechny strany v koalici budou hlasovat shodně nehledě na možné rozdílné pozice. Je také možné, že všichni členové opozice, byť diverzifikované, budou také hlasovat shodně, a to proti vládě.“ [Benoit a Laver 2006: 106]. Naopak v systémech s nízkou stranickou disciplínou by

²⁴ Tuto metodu však aplikace již nevyužívá přímo k porovnávání pozic, ale jako metodu specifického testu zaměřeného na to, kým byl volič užívající kalkulačku nejlépe zastupován v uplynulém roce. Uživatelům jsou tak předloženy některé z důležitých zákonných úprav, o kterých se hlasovalo v dolní komoře parlamentu. Lze říci, že metodologicky se v tomto případě jedná o velmi jednoduchý přístup, kdy výstupem je prosté porovnání, s jakým poslancem má uživatel největší shodu v hlasování. Pokud by však měl být využitý k porovnání pozic kandidujících a voličů před volbami, což je nejvýsadnějším účelem volebních kalkulaček, a také u zmíněné aplikace tomu tak dříve bylo [Škop 2010], situace začíná být problematičtější. Můžeme namítnout, že kontext v době minulého hlasování a nadcházejících voleb je odlišný a aktuální pozice stran i odpovídajících mohou být na některých tématech značně posunuty. Stejně tak zde mohou figurovat odlišné politické strany či jiní kandidáti (v personalizovaných volbách tzv. *roll-call method* o to více pozbývá smyslu, zřídka kandidují jen ti stejní lidé, kteří již ve voleném sboru zasedli). Ne každé relevantní téma voleb navíc muselo být nezbytně zastoupeno rovněž v legislativních návrzích předložených k hlasování. Tato metoda tedy sama o sobě jen těžko může naplnit účel volebních kalkulaček, což však neznamená, že nemůže být součástí rozsáhlejší metodologie kombinující více přístupů.

mohlo být obtížné určit pozice stran, pokud by jejich členové hlasovali často rozdílným způsobem.

Neméně závažným problémem může být omezené množství témat, která lze prostřednictvím legislativního hlasování podrobit výzkumu. Ve sledovaném období nemusí být vždy hlasováno o tématu, které lze považovat za vyjádření určité dimenze politického prostoru, jakkoliv může být aktuálně relevantní. Stejně tak tato metoda představuje omezení v počtu politických stran, které lze takto zkoumat. Jsme samozřejmě limitováni jen těmi úspěšnými stranami, které se legislativního hlasování ve sledovaném období účastnili. K tomu dodejme, že ne všude je k dispozici tak rozsáhlá datová báze, jako je tomu v USA. V některých zemích nejsou záznamy o hlasování zákonodárců uchovávány.

Pro účely výzkumu stranických pozic v politickém prostoru tak legislativní hlasování není příliš ideálním zdrojem informací.

6.2.4. Analýzy stranických programů a dokumentů

Velice oblíbenou metodou, jak zkoumat stranické pozice, jsou obsahové analýzy volebních programů nebo jiných stranických dokumentů. Voliči je sice prakticky nečtou [např. BMG Research 2017] – což lze na tomto místě hned dát do kontextu s kritickými argumenty vůči Downsově modelu, zejména těmi, které se zabývají nízkou informovaností voličů – přesto jsou cenným zdrojem informací pro výzkumníky. Jedná se o oficiální proklamovaná vyjádření stanovisek, názorů a pozic, které strana zastává, a které by se pak měly odrazit i v komunikaci prostřednictvím jiných kanálů a umožnit voličům, kteří si program nepřečtou, jistou informační zkratku. Dá se tedy předpokládat, že právě studium stranických dokumentů by mělo přinést relevantní informace o pozicích pro další výzkum volebního chování v politickém prostoru. Výhodou jsou relativně nízké náklady, snadná dosažitelnost, možnost provádět výzkum i zpětně nebo opakovaně [např. Mikheylov, Laver a Benoit 2008]. Analýzy stranických programů představují bohatý datový zdroj pro longituduální studie, neboť program strana připravuje a představuje před každými volbami. Jak píše Eibl [2011], lze tak zkoumat posuny stranických pozic v čase. Obdobně cenné mohou být stranické dokumenty pro výzkum palčivosti a její posuny v čase.

Na druhou stranu tento přístup opomíjí zkušenost s reálnou praktickou politikou dané strany, je odkázán jen na to, co o sobě strana říká. Ideální je jistě situace, kdy je zkoumaný dokument výsledkem konsensu nebo kompromisu uvnitř strany a skutečně tak vyjadřuje stranické pozice. Kompromis mezi různými frakcemi nebo úrovněmi ale může ve výsledku znamenat i umírněnější rétoriku, než jakou používá např. vedení strany a promítá ji i do svého praktického politického jednání [Eibl 2011]. Podobně je možné argumentovat upřímností, podobně jako v případě dotazování se stranických elit (kap. 6.2.2.). I sepsaný politický program může být postižen snahou o umírněnější nebo radikálnější se vymezení vůči nějakému problému (například ve snaze neodradit od podpory určitou voličskou skupinu), než jaký je skutečný názor stranických představitelů promítnutý do praxe. Pokud je předmětem výzkumu dlouhodoběji opoziční strana, nemají voliči vpravdě mnoho jiných možností, jak hodnotit její pozici než skrze její sebe prezentaci. Pozice vládních stran ale mohou být častěji voliči hodnoceny i prostřednictvím reálného výkonu politiky. Problémem pak může být (i když jistě v menší míře než u analýz legislativního hlasování) situace, kdy chce výzkumník stranu zařadit na pozici v tématu, o němž se ale ve svém programu nevyjadřuje.

Takové jsou výhody a nevýhody analýzy stranických programů obecně. Diskuse v odborné veřejnosti je ale vedena také o tom, jak vůbec stranické programy zkoumat a především kódovat [např. Gemenis 2012; Merz et al. 2016; Benoit a Laver 2006; Budge et al. 2001; McDonald a Mendes 2001]. I přes některé výtky ale patrně nejvýznamnějším zdrojem informací tohoto druhu zůstává *Comparative Manifesto Project* (CMP)²⁵, založený na manuálním kódování, právě pro svoji šíři záběru. Vždyť tento datový soubor zahrnuje informace prakticky o všech volebních programech demokratických stran od 2. světové války. Výtek ale není málo. Takto ty nejpodstatnější výhrady shrnují Benoit a Laver [2006]: „Díky tak velkému pokrytí je CMP oblíbenou volbou výzkumníků. I navzdory faktu, že, z teoretického hlediska, kódovací schéma velmi explicitně protěžuje určitý přístup k politice založený na palčivosti, který je relativně vzdálený mainstreamovému prostorovému modelování. A navzdory faktu, že z metodologického hlediska je každý text kódován pouze jednou a jediným kódem, takže žádná z politických pozic, která je takto generována, s sebou nenese jakýkoliv odhad chyby.“ A pokračují, že sami autoři kódovacího schématu potvrzují, že je celý proces

²⁵ První kódovací knihu, na kterou pak CMP navazoval, sestavil už v 70. letech D. Robertson [1976]. Od té doby prošel kódovací systém řadou revizí ve snaze dosáhnout co největší aplikovatelnosti. O Robertsonově výzkumu už byla v tomto textu řeč v kap. 5, která se zabývá palčivostí.

založený na palčivosti a předpokladu, že pozice jsou u většiny stran v hlavních tématech podobné, resp. nepříliš podstatné [srov. Benoit a Laver 2006; Budge et al. 2001].

Na druhou stranu ale další z autorů schématu [McDonald a Mendes 2001] uvádí, že stanovené kategorie, jimž je přiřazována palčivost dle toho, jak jsou v programech zmiňovány, mají obvykle své protikategorie. Příkladně, jsou-li dvě z kategorií popsány jako „centralizace“ a „decentralizace“, je jasné, že se vlastně jedná o dvě strany jedné tematické škály. McDonald a Mendes k tomu poznamenávají, že „54 z 56 kategorií obsahuje jasná hodnotová vyjádření.“ [McDonald a Mendes 2001: 91]. Pokud bychom ale chtěli palčivost tématu odvozenou od počtu zmínek převést do pozic, je zřejmé, že je zde výrazná spojitost se směrovým chápáním politického prostoru. Autoři však navrhuji sofistikovanější přístup, který prý považují za svůj největší úspěch [Budge et al. 2001: 19], a tím je škála RILE – index vytvořený z 26 kategorií, 13 pravicových a 13 levicových, kde se počítá s podíly výskytu jednotlivých kategorií. Výsledkem je levo-pravá škála -100 až 100, na níž jsou strany zařazeny [vizte také Eibl 2011]. Existují však i další přístupy k převodu do pozic na levo-pravé škále [Dinas a Gemenis 2010].

Další potíž spočívala v tom, že zařazení do kategorií má na svědomí jediný kodér, a ukázalo se i na některých příkladech testovacího rekódování, že odlišný kodér může stejné věty ze stejného volebního programu zařadit do docela jiných kategorií, než jak je určil kodér předchozí [Mikhaylov, Laver, Benoit 2008]. Zvláště to platí pro méně jednoznačná vyjádření. Obavu tohoto typu podporují i překrývající se kategorie kódovacího schématu. I v případě přepočtu dat na pozice v politickém prostoru by se tak mohly objevit odlišnosti mezi kodéry. Zvláštní problém pak vzniká při snaze využít tato data v longituduálních studiích, o kterých již byla řeč. „V podstatě je nemožné rozlišit mezi chybou v měření a skutečnou změnou v politických pozicích.“ [Benoit a Laver 2006: 102]. Nehledě na to, že i význam slov a kategorií, stejně jako obsahu levo-pravé škály, se může v čase měnit. Jisté řešení nastíněných problémů přináší automatizované kódování textu pomocí počítačového softwaru, jako příklad lze uvést *Wordscores* [Laver, Benoit, Garry 2003]. Jiné potíže ale přetrvávají nebo vznikají, například nutnost obměňovat a aktualizovat kvalitní referenční texty nebo jazykové rozdíly [Eibl 2011].

Jakkoliv longituduální studie není předmětem této práce, ani pro porovnání pozic a logiky prostorové volby s ohledem na různá témata není analýza politických textů úplně vhodným datovým zdrojem. Chceme-li se zaměřit na konkrétní témata, spíše než o pozicích nám poskytuje informace o tom, jak moc je téma ve stranických dokumentech protěžováno. Mohli

bychom snad našli pozice pro levo-pravou osu, ale v případě konkrétních témat je situace obtížnější. V této práci navíc využíváme pro zjištění pozic a preferencí voličů datový soubor, jenž vznikl před evropskými volbami 2014, přestože se dotazuje na aktuální národní úroveň politiky (podrobněji kap. 7). Volební programy se ale vztahovaly k evropské úrovni. Vhodná data z hlediska časového souladu by tak pocházela jen ze zemí, kde se ve stejném období konaly i národní volby. V případě využití manifestů z jiných let samozřejmě hrozí, že by výsledky ovlivnily možné posuny ve stranických pozicích.

6.2.5. Volební kalkulačky

Zdroje informací, ke kterým mají voliči přístup a které tak mohou využít při svém rozhodování, se s vývojem technologií zásadně mění. Zvláště patrným fenoménem poslední doby v mnoha zemích jsou takzvané volební kalkulačky, pro něž je mnohdy užíváno anglické pojmenování *voting advice application* (VAA). Voliči odpovídají na různé otázky, jejich odpovědi aplikace poměří s pozicemi/názory stran (získanými různými způsoby) a na základě míry shody vygeneruje pro voliče vhodnou volební alternativu.

Volební kalkulačky jsou v tomto textu na několika místech zmíněny, neboť problematika VAAs je založena na tematické volbě a s prostorovými modely tak úzce souvisí. Wagner a Ruusuvirta [2012] například docházejí k závěru, že předmětné aplikace spojují pozice kandidátů či stran s pozicemi voličů především na základě vzdálenostní logiky, ačkoli nacházejí ojediněle přítomné i elementy směrových modelů či modelů významnosti. Dále soudí, že se aplikacím, které byly součástí jejich výzkumného zájmu, daří spojovat tyto pozice přesně v hlavních tématech (zvláště na klasické pravo-levé ose) a o něco hůře v tématech vedlejších.

Důvod, proč jsou kalkulačky rozebírány také v této kapitole, je ale ten, že někteří autoři [např. Chytilík 2014] je vydělují jako další z možných zdrojů informací o pozicích v politickém prostoru. Pro to, aby on-line volební aplikace mohly vygenerovat uživatelům volební radu, musí samozřejmě nejprve samy získat potřebné informace. Zveřejnění aplikace tak předchází sběr dat, jehož účelem bývá především umístění stran nebo kandidátů do pozic, případně určení palčivosti. Voliči pak informace o svých názorech a pozicích poskytují přímo při používání aplikace. Výsledkem může být poměrně robustní datová báze pro další výzkumné

použití. Tato data „z druhé ruky“ ale samozřejmě mohou být na primární úrovni získávána různými způsoby, vyjma výzkumu na voličích prakticky všemi, které jsou v této kapitole zmíněny (vizte také poznámky v jednotlivých podkapitolách 6.2.2. – 6.2.6.). Setkáváme se s metodou analýzy legislativního hlasování [Škop 2010], dotazováním expertů [Kieskompas.nl 2014 – aplikace *EUVox*] a často také s dotazováním samotných politiků [např. Politools – aplikace *Smartvote*]. Kromě výhod a limitů, které souvisí s jednotlivými jmenovanými metodami, je ale u volebních kalkulaček nutno zmínit několik dalších. Je samozřejmě zapotřebí přesných informací o tom, jak byla data sbírána (takové informace nejsou vždy dostupné v potřebné podobě), co přesně obsahují (jsou např. zahrnuty všechny kandidující subjekty?), posoudit relevanci a kvalitu takových dat a v případě širší průřezové studie patrně také zajistit shodu metod. Jednodušší je tento úkol splnit u aplikací, které už jsou konstruovány jako mezinárodní, což byl v roce 2014 příklad celoevropské *EUVox*. Jenže otázky v kalkulačkách často nebývají pokládány v takové podobě, kterou bychom mohli považovat za vyjádření dimenzí politického prostoru. Mnohdy se jedná spíše o názory na aktuální a značně konkrétní problémy. Gemenis [2013] například zmiňuje problém, kdy se jedna otázka táže na více věcí současně, nebo kdy jedna otázka je poměrně abstraktní a obecná, druhá naopak velice konkrétní.

6.2.6. Dotazování expertů

Tato práce určuje stranické pozice dle toho, jak je vidí oslovení experti. To ale neznamená, že tato metoda je ze všech popsaných nezbytně nejideálnější nebo že by byla prosta problémů a limitů.

Hodnocení expertů je obvykle zapotřebí tehdy, má-li se zhodnotit kvalitativní jev a převést jej do kvantitativní podoby, ve sportu může být příkladem krasobruslení, v akademickém prostředí třeba zhodnocení žádostí o grant [Benoit a Laver 2006: 109]. Právě tak lze přistoupit ke kvantifikaci chování a projevů politických stran, což je také případ určování stranických pozic, pokud přijmeme předpoklad Benoita a Lavera [tamtéž], zastánců expertního dotazování, že politické pozice nejsou pozorovatelné přímo.

Mnoho z výtek, které byly řečeny na adresu předchozích metod, v případě expertních survey odpadá. Výhodou je obvykle vyšší návratnost dotazníků od expertů, podobná hodnocení jsou ostatně součástí jejich práce. Další předpokládaná výhoda počítá s tím, že experti nemají zapotřebí hodnotit pozice stran neupřímně, některé strany umírnovat, jiné radikalizovat. Stejně tak racionální zkreslení by nemělo být problém, byť vliv osobních sympatií nebo antipatií nelze vyloučit stoprocentně. Výzkumník není omezen v počtu tematických dimenzí, jenž předem sám stanoví, a ani v počtu zkoumaných stran, které chce zařadit do pozic na tematických škálách. Nabízí se zisk právě takových dat, jaká jsou k výzkumu potřeba, stejně jako soustavné a opakované dokumentování stranických pozic. K výhodám je nepochybně nutné zařadit i nízké náklady a relativní rychlost v zisku dat. „Díky relativně jednoduché přípravě je možné experty oslovit snadno a prakticky kdykoliv, bez nákladů, které vyžadují rozsáhlé projekty sběru dat, bez potřeby podrobného kódování, zdlouhavých rozhovorů nebo nákladných průzkumů veřejného mínění. Takové (*praktické*) ospravedlnění je o dost méně ušlechtilé než to vědecké o potřebě systematického měření, ale o nic méně přesvědčivé.“ [Benoit a Laver 2006: 113].

Ani tak ale nelze expertní dotazování považovat za bezproblémové. Jednou z výhod může být možnost porovnávat data z různých zemí²⁶, ovšem tato výhoda v sobě zahrnuje i nevýhodu. Ne ve všech zemích jsou tematické škály chápány stejně, zvláště ty obecněji pojaté jako je škála levice-pravice. Experti se také ve svých výpovědích nemusí vždy shodovat, zvláště pak v tématech, která pro strany nejsou důležitá a v nichž své pozice dle Rovného [2012] strany zamlžují. Na rozdíl od analýzy stranických programů, pokud je vykonávána jediným kóděrem, ale máme obvykle k dispozici odchylky v měření (podrobněji vizte následující kapitola), nebo se nabízí vícekolový průzkum za účelem dosažení konsensu expertů²⁷. Kritické

²⁶ Opět zmiňme zastánce metody Benoita a Lavera, kteří doslova píší: „V relativně krátkém čase jsme byli schopni získat data o pozicích stran ve 47 zemích. ... Zisk takových dat jakoukoliv jinou formou by byl extra náročný na zdroje a čas. ... Data pro mnohé země, která zde prezentujeme, by pravděpodobně jinými způsoby ani nešlo získat.“ [2006: 113-114].

²⁷ Tento přístup je znám např. z volební kalkulačky EUVox v evropských volbách 2014 [vizte Kieskompas.nl 2014]. Kalkulačka kombinovala tvrzení společná pro celou Evropu (ta sestavili experti na evropskou politiku), politologové v jednotlivých zemích pak sestavovali tvrzení, která se v každém státě lišila. následuje specifický způsob kódování stranických pozic, který je nazýván jako „metoda Delphi“. Tento přístup spočívá ve snaze nalézt konsensus mezi odborníky, a to v rámci procesu o několika kolech či úrovních. Ve zkratce řečeno, ke každé straně připadne panel o pěti kóděrech. Moderátor panelu sdělí téma (tvrzení), přičemž členové panelu anonymně vyjádří svoji představu o pozici dané strany na tomto tématu na klasické pětibodové Likertově škále (na základě zdrojů vybraných dle svého uvážení). Následně určí, jak moc si jsou svým názorem jistí a podpoří svůj pohled vysvětlením. Pokud se výsledky v rámci panelu liší, následuje další kolo, v němž již mají členové panelu přístup k odpovědím svých kolegů a každý má dle nich možnost revidovat ty své. Tento proces se může opakovat tolikrát,

otázky, které je třeba si klást v souvislosti s expertními průzkumy, mohou tedy být následující [Budge 2000; dle Steenberger a Marks 2007: 348]. Jakou stranu vlastně experti hodnotí – stranu v širší členů a příznivců, stranu jako vládní instituci, názory vedení strany nebo stranu jako organizaci? Jaká kritéria berou experti při hodnocení v úvahu – co pro ně například znamenají pojmy levice a pravice? Hodnotí experti jen proklamované záměry nebo i chování stran²⁸? Jaký je časový kontext posouzení?

Faktorem je samozřejmě i výběr expertů, je třeba posuzovat míru odbornosti, neboť čím více znalostí experti mají, tím spíše nepodlehnu irelevantním vlivům při rozhodování [Benoit a Laver 2006]. Pokud se i tato část výzkumu podaří, měla by tato metoda přinést vysoce spolehlivé výsledky, což například ve svém výzkumu prokázali Steenbergen a Marks [2007]. Dle jejich závěrů experti prokázali značnou shodu při zařazení stran na ose evropské integrace, a stejně tak se expertní hodnocení blížila výsledkům vzešlým z použití jiných metod. Podobný závěr přinesli Netjes a Binnema [2007], i pokud se týká palčivosti tématu integrace EU. I zde různé datasety vykazovaly obdobné výsledky. Expertní šetření tak již ve více případech prokázala potřebnou validitu a otupila argumenty kritiků.

Jakkoliv snadné a levné by to dle argumentů zastánců metody bylo, vznik této práce se obešel bez speciálního expertního šetření uspořádaného jen pro její účely. Využita jsou již existující data, která podrobněji popisují v následující kapitole.

7. Datová báze

Pozice aktérů v tématech, voličské preference a tematická palčivost jsou základními proměnnými, které budou využity napříč jednotlivými analytickými kapitolami. Je proto na místě nyní představit, z jakých datových souborů a proč čerpáme. Jak již bylo řečeno, tento výzkum bude širokou průřezovou studií. Níže představené datové soubory umožňují posuzovat 28 evropských zemí.

dokud není dosaženo konsensu. Přístup této volební kalkulačky se tak precizně vypořádává s metodologií expertního šetření.

²⁸ Benoit a Laver [2006: 111] v tomto ohledu považují za klad expertních průzkumů, že experti dle jejich názoru berou při hodnocení v úvahu veškeré dostupné informace, které o pozici stran svědčí, včetně volebního chování, politických projevů, debat, vyjádření lídrů apod.

7.1. Pozice voličů a stran, témata

Výzkum bude při hledání odpovědí na uvedené výzkumné otázky vycházet především ze dvou datových zdrojů. Pro zjištění voličských postojů bude využit průzkum *European Election Study (EES)* z roku 2014²⁹. Informace o pozicích stran a palčivých tématech pro strany pak poskytne expertní průzkum *Chapel Hill (CH)*, jenž se konal nejen ve stejném roce, ale i ve stejném období roku. To znamená, že postoje voličů i stran jsou zjišťovány ve shodné době, čímž je eliminována možnost zkreslení výsledků z důvodu možných posunů postojů politických aktérů v čase. Stejně tak byly tyto průzkumy prováděny ve shodné oblasti, a sice zemích Evropské unie³⁰. Taková struktura dat umožňuje kontrolovat případný vliv kontextu. Sami autoři EES pak vybízí k propojení těchto datových souborů [Schmitt et al. 2016].

Expertní průzkumy nejsou zdaleka tolik využívanou možností. Jak mnozí autoři navíc upozorňují, použití dvou různých metod sběru dat pro zjišťování informací o jednom politickém prostoru může být problematické [vizte např. Eibl 2011]. Mohou se v nich totiž promítnout odchylky ve vnímání politického prostoru u jednotlivých aktérů či respondentů, kteří se průzkumu účastní. V datech CH však spatřuji několik zásadních výhod, které, jak soudím, spolu s povahou výzkumu dávají jejich využití relevanci. Některé z těchto bodů vychází z argumentace nastíněné v předchozí kapitole:

- Již zmiňovaná časová shoda
- Eliminace zkreslení stranických pozic, která přinášejí výzkumy na voličích
- Možnost porovnávat velké množství témat, která jsou posuzována v obou datových souborech (EES a CH; EES však na oněch tématech zjišťuje pouze pozice voličů, nikoliv stran)
- Možnost využít data z mnoha zemí

²⁹ EES byla provedena při příležitosti evropských voleb v roce 2014, ale otázky v šetření směřovaly mnohdy k národní dimenzi politiky, proto lze studii využít i v tomto smyslu. Na druhou stranu je také nutné zmínit možnost, že i odpovědi respondentů vztahující se k národní politice mohly být ovlivněny kampaní k „eurovolbám“ nebo jejich výsledky.

³⁰ Expertní průzkum Chapel Hill se dále věnoval i stranám Švýcarska, Norska nebo Turecka. Ty samozřejmě v tomto výzkumu zahrnuté nejsou. Výjimečně se stává, že některé menší strany jsou zastoupeny jen v jednom z datových souborů. Součástí budou tedy ty strany, které se objevily v datech CH i EES. Kompletní seznam stran, které jsou v analýzách zařazeny, je součástí přílohy.

- Výzkum se neptá ani tak na způsob subjektivního rozhodování voličů, jako spíše na to, jakým způsobem politické strany své voliče reálně přitahují

Expertní výzkumy samozřejmě mají své limity, o kterých jsem se zmínil už výše. Podobně jako u umístění stran na základě agregovaných voličských dat lze namítnout, že respondenti nemají informace o tom, jaké pozice strany zastávají. S tímto bodem se však do určité míry vypořádává poslední z uvedených bodů hovořících pro využití dat CH. Výzkumné otázky zde jsou postaveny tak, že spíše zjišťují, jakou mají modely reálnou platnost, než jak voliči subjektivně vnímají svoje preference v politickém prostoru. Tradiční výtkou také bývá, že ani oslovení experti se vždy neshodují ve svých výpovědích o pozicích stran a někteří z nich mohou pozici strany více vychylovat. Jak píše také J. Rovný [2012: 278], zvláště patrné to může být u strany, která určité téma příliš neřeší, a přesto v něm má být umístěna do určité pozice. Řešením by mohlo být zanesení standardních odchylek, které jsou však v případě dat z roku 2014 dostupné jen pro obecnou levo-pravou osu, nikoliv pro konkrétní témata. V této práci však bude mít zásadní roli také palčivost, předpokládejme tedy, že umístění stran v tématech pro ně palčivých bude co nejpřesnější.

Rovněž pro výpočet polarizace se expertní survey jeví jako vhodný datový zdroj. Důvody pro toto tvrzení jsou samozřejmě tytéž, které jsou popsány v kap. 6 o výhodách a nevýhodách různých metod sběrů dat zejména o stranických pozicích.

Data nám tedy umožňují porovnat rozhodování voličů (výkon prostorových modelů) až v devíti tématech: levice-pravice, státní zásahy do ekonomiky, redistribuce bohatství, zvýšení daní za účelem zlepšení služeb, omezení svobod za účelem zvýšení bezpečnosti, imigrace, přednost ochrany životního prostředí před ekonomickým rozvojem, integrace EU.

Obecná dimenze levice-pravice bude aplikována na všechny respondenty, přičemž budeme vycházet z výše uvedeného teoretického předpokladu, že tato osa vyjadřuje dominantní ideologický spor a v podstatě lze na ni umístit všechny aktéry. U ostatních konkrétnějších témat do analýzy zahrneme respondenty, kteří vyjádřili preferenci pro stranu, jež dané téma prosazuje (je pro ni palčivé).

U 7 témat je otázka v CH a EES položena stejným způsobem. U jednoho z témat je otázka položena trochu odlišně: manželství homosexuálů v EES vs. liberální/konzervativní postoj v tématu "social lifestyle (eg. homosexuality)" v CH). Obě otázky se však v zásadě ptají na to

samé. Ve všech tématech jsou pozice aktérů u obou datových souborů posuzovány na jedenáctibodové škále, s výjimkou tématu integrace EU. V této dimenzi jsou aktéři umístěni na škálách 0 až 10 v EES (pro potřeby analýzy tuto škálu převádím na -5 až 5) a 0 až 7 v CH. Zde tedy budou pozice stran přepočítány³¹.

Obecné téma levice-pravice je navíc v datech CH k dispozici ve dvou pojetích: v ekonomickém a zcela obecném. V EES je k dispozici pouze jedna otázka na zařazení v tématu levice-pravice. Protože nejsme schopni určit, jaké pojetí levice-pravice výzkumníci v případě EES a už vůbec respondenti preferují, využiji z CH ve výpočtech oba typy této proměnné a tam, kde to bude smysluplné, budou výsledky porovnány.

Na základě těchto dat budou samozřejmě dle vzorců uvedených v kap. 2 vypočteny vzdálenostní a směrové užitky, které pak mají v analytické kapitole jednu z hlavních rolí. Stejně tak je na posouzení pozic závislý i výpočet indexu polarizace stranického systému, jenž je představený v kapitole 4.3.

7.2. Palčivost témat

Pro určení palčivosti témat pro politické strany poskytuje informace rovněž expertní průzkum CH. Experti zde určují tři nejpalčivější témata pro každou z politických stran a u obecné ekonomické osy levice-pravice je její palčivost pro strany vyjádřena na škále 0-10. Na základě předchozích poznatků lze přitom uvažovat tak, že témata, která jsou palčivá pro strany, jsou zároveň palčivá i pro jejich voliče, ať už byl směr vlivu jakýkoliv [např. Spoon a Klüver 2014]. Je však nezbytné doplnit, že soubory témat, která experti hodnotí jako palčivá, a ve kterých určují stranické pozice, nejsou zcela shodné. Témat posuzovaných z hlediska palčivosti je více než těch, ve kterých jsou určeny pozice. To znamená, že některým stranám je (v seznamu jejich třech nejpalčivějších témat) určeno jako palčivé téma, ve kterém nejsou

³¹ Otázky byly položeny následujícím způsobem: Jste plně pro (proti) státní zásahy do hospodářství. / Jste plně pro (proti) přerozdělování státních příjmů od bohatých mezi chudé v České republice. / Jste plně pro zvyšování daní s cílem zvýšit veřejné služby. (Jste plně pro omezení veřejných služeb s cílem snížit daně.) / Jste plně pro (proti) manželství osob stejného pohlaví. / Plně podporujete soukromá práva, i když brání snahám bojovat proti trestné činnosti. (Jste plně pro omezení soukromých práv v zájmu boje proti trestné činnosti). / Jste plně pro (proti) restriktivní politiku v oblasti přistěhovalectví. / Ochrana životního prostředí by měla vždy mít přednost i na úkor hospodářského růstu. (Hospodářský růst by měl mít vždy přednost i na úkor ochrany životního prostředí.) / Evropské sjednocování zašlo příliš daleko. (Evropské sjednocování by mělo pokračovat.)

zařazeny do pozic. Seznam nejpalčivějších témat dále není k dispozici pro strany ze třech zemí (Lucembursko, Malta, Kypr). Palčivost je dále kódována (a přenesena do datového souboru EES) tak, že je vytvořena dichotomická proměnná pro každé z osmi témat, kde 1 = „téma je palčivé pro voličovu preferovanou stranu“ a 0 = „téma není palčivé pro voličovu preferovanou stranu“. S výjimkou levice-pravice tedy v analytické části pracuji s těmi osmi tématy, která jsou zastoupena v obou proměnných.

Jak již bylo řečeno v předchozí podkapitole, obecné téma levice-pravice je v CH rozděleno do dvou podkategorií. Pro zcela obecnou škálu levice-pravice není k dispozici žádné posouzení palčivosti, pro téma levice-pravice v ekonomickém pojetí je pak palčivost posuzována na škále 0-10. Provedeny tedy budou dvě analýzy tohoto tématu s využitím obou pojetí (v obou případech v kombinaci s jedinou položkou levice-pravice v EES). Téma levice-pravice aplikujeme na celý vzorek, jak je řečeno výše. V případě jeho ekonomického pojetí do analýzy vstoupí i kontinuální proměnná palčivosti, jak je popsána v předchozím odstavci.

7.3. Voličské preference

Pro zjištění preferencí voličů bude využit datový soubor EES a konkrétně obvyklý dotaz: jakou stranu by respondent volil, pokud by se zítra konaly všeobecné volby. Tato otázka lépe reflektuje aktuální politickou situaci a voličskou preferenci oproti otázce na reálné rozhodnutí v minulých volbách [podobně např. Fazekas a Méder 2013]. U reálné volby navíc pravděpodobněji hrozí, že mohla být ve větší míře způsobena jinými faktory, například mohla být více ovlivněna strategickým hlasováním. Volič mohl volit nakonec jinou stranu, než kterou nejvíce preferoval. Například proto, že jeho nejvíce preferované straně průzkumy veřejného mínění nedávaly šance na překročení volební klauzule, a on nechtěl nechat svůj hlas propadnout. Někteří autoři zase využívají škálu sympatií nebo pravděpodobnosti, že by volič kdy mohl podpořit určitou stranu [např. Todosijević 2005]. Tato statistika je však v datovém souboru EES dostupná jen pro omezené množství politických stran, a zároveň se takto pojatá proměnná již více vzdaluje ústřední myšlence, kterou je logika utváření voličských preferencí.

Voličské preference jsou samozřejmě také důležitou proměnnou pro výpočet indexu polarizace (kap. 4.3.), neboť součástí výpočtu je i relevance jednotlivých stran ve smyslu šíře jejich podpory.

Jak již bylo řečeno v minulé podkapitole, voličské preference jsou pak dále použity v úzkém vztahu s otázkou, zda je pro voličovu preferovanou stranu důležité některé ze zkoumaných témat. Vzniknou tak dichotomické proměnné pro každé z témat, tedy např. v případě tématu životního prostředí budu pracovat s touto proměnnou: 1 = volič preferuje stranu, která zdůrazňuje téma životní prostředí / 0 = volič nepreferuje takovou stranu. Rovněž výpočet užiteků se odvíjí od preferencí, když otázka zní, jaký užitek má volič/respondent ze své preferované strany.

7.4. Další proměnné

Do analýz však budou zahrnuty i další proměnné. Některé budou mít zásadní roli v jednotlivých analytických kapitolách, zejm. ty spojené s voličskou sofistikovaností a polarizací stranického systému. Další jsou pouze kontrolní demografické statistiky.

7.4.1. Politická sofistikovanost voličů

V teoretické stati k tématu sofistikovanosti voličů zazněly dva pojmy: politická sofistikovanost a politické znalosti. Na tomto místě je nutné mezi nimi rozlišit. Politická znalost je jedním ze způsobů, jak „měřit“ koncept politické sofistikovanosti. Existují ale také další přístupy. R. Marzęcki [2017] měřil sofistikovanost zájmem o politiku, politickou schopností (efficacy) a stranickou identifikací. Zájem o politiku a vzdělání jsou aspekty často zmiňované v souvislosti se sofistikovaností. Řada autorů tyto faktory spolu s faktickými znalostmi různě kombinuje [např. Boonen, Pedersen a Hooghe 2017; Dassonneville 2012]. Někteří zase měří sofistikovanost čistě pomocí vzdělání [Tomz a van Houweling 2008; Singh 2010].

Politické znalosti však bývají považovány za nejdůležitější dimenzi sofistikovanosti [např. Lachat 2007]. Tento text se ztotožňuje s tímto pohledem³².

Datový soubor EES poskytuje odpovědi respondentů na sedm faktických otázek. Proměnná vzniká tím způsobem, že každé správné odpovědi respondenta je přiřazen jeden bod, čímž vzniká škála správných odpovědí od 0 do 7.

První dvě otázky typu „pravda nebo nepravda“ jsou pro všechny země společné: 1) *Švýcarsko je členskou zemí EU.* 2) *Každý členský stát má stejný počet zástupců v Evropském parlamentu.* Další dvě (stejněho typu) jsou specifické pro každou zemi: 3) *V dolní komoře národního parlamentu je ... poslanců.* 4) *Politik ... je členem strany ...* Poslední tři otázky jsou opět společné a ptají se na to, která z frakcí či stran podporuje Jean-Clauda Junckera / Martina Schulze / Guye Verhofstadta v kandidatuře na post předsedy Evropské komise³³. Na výběr jsou čtyři možnosti: Socialisté a demokraté, Evropská lidová strana, Aliance liberálů a demokratů a Zelení.

7.4.2. Kontrolní demografické proměnné

Jakkoliv zde posuzujeme především vliv politických znalostí, v analýzách se objeví i další kontrolní proměnné, které bývají v souvislosti s politickou sofistikovaností často měřeny, a sice vzdělání a zájem o politiku. Proměnná vzdělání je v datovém souboru EES vyjádřena pomocí otázky „Kolik Vám bylo let, když jste dokončil/a denní studium?“ Pracujeme zde se

³² Existují přitom dva přístupy k měření politických znalostí. Některé práce se zabývají obecnými znalostmi, což je přístup, jenž prosazují např. Delli Carpini a Keeter [1996]: „*Data z řady průzkumů až na výjimky ukazují, že občané, kteří jsou dobře informováni v jedné oblasti, jsou dobře informováni i v jiných.*“ [1996: 18]. Občané jsou podle nich spíše generalisté než specialisté. Rapeli [2014] však pracuje s jiným přístupem, podle kterého se lidé soustředí jen na několik témat, případně jen jedno jediné, které považují za palčivé, a o tomto tématu jsou lépe informováni než o jiných tématech. Výsledky Rapeliho výzkumu ale tomuto předpokladu tak docela nenasvědčují. Statisticky signifikantní vliv na názor v tématu imigrace měly specifické znalosti o tématu i znalosti obecné. Palčivost tématu byla navíc spíše v opozici ke znalostem o tématu. Také tento text tedy klade důraz spíše na obecné znalosti respondentů. To je navíc v souladu se skutečností, že posuzujeme a porovnáváme vliv znalostí na postoje voličů v několika různých tématech.

³³ Všechny tyto otázky (resp. odpovědi) jsou přitom v této studii využity. Tento počet otázek je přitom v odborných pracích obvyklý, mnohdy bývá i menší. Například R. Dassonneville [2012] nebo M. Hooghe a S. Walgrave [2010] shodně předpokládají, že už pět otázek je dostatečný počet pro měření politických znalostí. Na druhou stranu bychom snadno mohli podrobit kritice zvolené otázky, z nichž větší část je položena systémem pravda/nepravda, který poskytuje respondentům velký prostor pro tipování. Tím se snižuje validita průzkumu [např. Delli Carpini a Keeter 1993: 1183].

čtyřmi kategoriemi: bez vzdělání nebo ukončeno v 15 letech a dříve (referenční kategorie), ukončeno mezi 16. a 19. rokem, ukončeno ve 20 letech či později, stále studující³⁴. Pro proměnnou zájem o politiku pak vytvářím dichotomickou proměnnou, kde 1 = zajímá se a 0 = nezajímá se.

Analýza zahrnuje ještě další kontrolní sociodemografické proměnné jako věk, pohlaví, bydliště³⁵ a finanční situace respondenta³⁶.

7.5. Proměnné jako závislé a nezávislé a popisné statistiky

Závěrem této kapitoly je třeba ujasnit, v jakých rolích budou v jednotlivých částech analýzy popsané proměnné vystupovat.

7.5.1. Závislá proměnná

Závislou proměnnou napříč analytickými kapitoly představuje platnost prostorových modelů, přičemž platností rozumíme jejich schopnost predikovat voličské preference v daném čase a tématu. Jak podrobněji rozebírá následující kapitola 8 a je zmíněno i v předchozím textu, tato platnost bude měřena dvěma způsoby – 1) jako výše směrového a vzdálenostního užitku, který má volič/respondent ze své preferované strany, a 2) jako dichotomicky vyjádřená schopnost modelů predikovat správně voličovu první preferenci (tedy zda vzdálenostní nebo směrový užitek z preferované strany je ten nejvyšší možný, který volič mohl mít, a žádná jiná strana pro něho nebyla výhodnější alternativou).

V kapitole 9 a 11 bude ale provedena i analýza obráceného vztahu, kde závislou proměnnou bude dichotomicky vyjádřená palčivost tématu pro voličovu preferovanou stranu. Měřena tak bude pravděpodobnost, s jakou preferovaná strana prosazuje sledované téma (podrobněji následující kapitola).

³⁴ Je samozřejmě nutné mít na zřeteli jistou problematickosti tohoto kategorizování vzdělanosti, neboť později ukončené vzdělání nemusí vždy znamenat respondenta s vyšším stupněm vzdělání.

³⁵ Proměnná o třech kategoriích: venkov a vesnice / malé město / velké město.

³⁶ Proměnná je dána otázkou „Řekl/a byste, že jste v posledních dvanácti měsících měl/a potíže s placením účtů na konci měsíce?“ a třemi kategoriemi: většinou / jen někdy / téměř nikdy.

V kapitole 10 je zase provedena dílčí analýza souvislosti mezi palčivostí a vyhraněností stranických pozic, kde závislou proměnnou bude absolutní hodnota pozic, které strany zastávají.

7.5.2. Nezávislé proměnné

V kapitole 9 bude posuzován vliv tématu na platnost modelů. Nezávislou proměnnou zde bude palčivost tématu pro voličovu preferovanou stranu. Otázka bude znít, jak se změní platnost modelů v situaci, kdy je téma palčivé oproti situaci, kdy tomu tak není. Palčivost bude nezávislou proměnnou i v popsané dílčí analýze v kapitole 10 o souvislosti mezi palčivostí a vyhraněností pozic. Dále v této kapitole sledujeme vliv polarizace, nezávislou proměnnou je tedy výše polarizačního indexu a zahrnutý budou i další kontrolní proměnné. Konečně v kapitole 11 je základní nezávislou proměnnou voličská sofistikovanosť vyjádřená faktickými politickými znalostmi, zahrnutý jsou ale i další proměnné obvykle používané v této souvislosti – vzdělání a zájem o politiku, stejně tak jako další kontrolní proměnné.

7.5.3. Tabulka s popisnými statistikami proměnných

Veškeré atributy a základní popisné statistiky všech použitých proměnných, resp. těch proměnných, které jsou na jejich základě vypočteny, zobrazují pro lepší přehlednost v souhrnné tabulce č. 1. Hodnoty vypovídají o vzorku respondentů, z průměru dichotomické proměnné palčivosti lze například odvodit také relativní četnost stran, které zdůrazňují sledovaná témata. Popisné statistiky užitek rozděléné na všechny respondenty a pouze ty, které preferují stranu určitého tématu, zase mohou napovědět něco o charakteru témat. O tom už ale bude podrobněji referovat analytická část práce.

Tabulka 1: Popisné statistiky proměnných

Proměnná	Minimum	Maximum	Průměr	Sm. odch.	Medián	Počet případů
Vzdálenostní užítky (invertované)	<i>Všichni / jen ti, kteří preferují stranu prosazující téma</i>					
Služby vs. daně	0.2	10	7.23 / 7.28	2.04	7.63 / 7.71	17013 / 12522
Redistribuce	0 / 0.17	10	7.43 / 7.73	1.92 / 1.73	7.86 / 8.17	17245 / 7549
Zásahy do ekonomiky	0.12	10	7.38 / 7.42	1.95 / 1.91	7.75 / 7.83	16849 / 4428
Imigrace	0	10	7.28 / 7.45	2.06 / 2.54	7.67 / 8	17146 / 2132
Životní prostředí	0 / 0.43	10	7.33 / 7.90	1.98 / 1.76	7.78 / 8.4	17373 / 1088

EU	0.09 / 0.17	10	6.73 / 6.88	2.32	7.18 / 7.31	16751 / 4554
Social lifestyle	0 / 0.44	10	6.83 / 7.26	2.22 / 2.45	7.11 / 8	17399 / 1196
Bezpečnost vs. svobody	0 / 1.2	10	7.21 / 6.91	2.08 / 2.27	7.6 / 7.25	17102 / 1221
Levice-pravice	0.29	10	8.22	1.42	8.57	16434
Levice-pravice (ekon)	0.9	10	8.01	1.59	8.45	16434
Směrové užítky	<i>Všichni / jen ti, kteří preferují stranu prosazující téma</i>					
Služby vs. daně	-24	23.4	0.51 / 0.67	6.1 / 6.21	0	17013 / 12522
Redistribuce	-25 / -24.15	25 / 24.15	2.08 / 4.41	6.79 / 7.43	0.4 / 3.2	17245 / 7549
Zásahy do ekonomiky	-24.4	24.4	1.04 / 2.25	6.19 / 7.17	0 / 0.5	16849 / 4428
Imigrace	-25	25	1.8 / 8.23	7.63 / 12.78	0 / 9	17146 / 2132
Životní prostředí	-25 / -22.85	23.15	0.46 / 9.57	5.85 / 9.17	0 / 10.2	17373 / 1088
EU	-24.6 / -24.2	24.6 / 24.2	1.48 / 3.68	9.49 / 10.65	0 / 3.46	16751 / 4554
Social lifestyle	-25 / -22.8	25 / 23.15	4.25 / 8.09	10.06 / 12.39	3.13 / 12.2	17399 / 1196
Bezpečnost vs. svobody	-25 / -19	25 / 20	0.75 / -0.09	6.59 / 7.34	0	17102 / 1221
Levice-pravice	-23.55	25	3.84	5.61	2.48	16434
Levice-pravice (ekon)	-20.5	24.45	3.06	5.61	1.6	16434
Preference pro typ strany dle palčivého tématu						
Služby vs. daně	0	1	0.77	0.42	1	17017
Redistribuce	0	1	0.46	0.5	0	17017
Zásahy do ekonomiky	0	1	0.27	0.45	0	17017
Imigrace	0	1	0.13	0.33	0	17017
Životní prostředí	0	1	0.06	0.25	0	17017
EU	0	1	0.28	0.45	0	17017
Social lifestyle	0	1	0.07	0.26	0	17017
Bezpečnost vs. svobody	0	1	0.07	0.26	0	17017
Polarizace						
Služby vs. daně	0.17	2.56	1.66	0.54	1.72	30064
Redistribuce	0.5	2.57	1.8	0.41	1.84	30064
Zásahy do ekonomiky	1.18	2.62	1.81	0.39	1.88	30064
Imigrace	0.53	3.06	1.62	0.69	1.47	30064
Životní prostředí	0.3	2.35	1.3	0.54	1.39	30064
EU	0.57	3.44	2.15	0.77	2.35	30064
Social lifestyle	0.49	3.58	1.9	0.8	1.86	30064
Bezpečnost vs. svobody	0.25	3.57	1.72	0.77	1.74	30064
Levice-pravice	0.75	2.96	1.87	0.47	1.76	30064
Levice-pravice (ekon)	0.41	2.6	1.8	0.52	1.83	30064
Znalosti	0	7	3.18	1.58	3	30064
Vzdělání						
Ukončeno v 15 letech a dříve	0	1	0.18	0.38	0	5285 / 29511
16-19	0	1	0.42	0.49	0	12514 / 29511
20 a více	0	1	0.34	0.48	0	10174 / 29511
Stále studuje	0	1	0.05	0.22	0	1538 / 29511
Zájem o politiku	0	1	0.49	0.5	0	14599 / 29859
Finanční situace						
Časté problém s placením účtů	0	1	0.12	0.33	0	3606 / 29523
Občas problémy	0	1	0.27	0.44	0	7972 / 29523

Téměř nikdy problémy	0	1	0.61	0.49	1	17945 / 29523
Bydliště						
Venkov	0	1	0.33	0.47	0	10018 / 30042
Střední město	0	1	0.39	0.49	0	11779 / 30042
Velké město	0	1	0.27	0.45	0	8245 / 30042
Pohlaví: ženy	0	1	0.55	0.5	1	16512 / 30064
Věk	16	99	51.06	17.92	52	30064

8. Metody a postupy analýzy

K výzkumu a porovnávání prostorových modelů lze v zásadě přistupovat dvojím způsobem. V této práci hovořím o výkonu modelů, a jak je již naznačeno v předchozím textu, tento výkon může (a bude) v mých výpočtech nabývat dvou forem.

První z nich do značné míry navazuje na práci Fazekase a Médera [2013] a soustředí se na to, zda vzdálenostní nebo směrový model správně určují první preferenci voliče. Ptáme se tedy, zda volič vyjádřil takovou preferenci, kterou mu přisuzuje jeden z modelů, nebo vyjádřil odlišnou preferenci.

Obrázek 6: Kódování platnosti vzdálenostního a směrového modelu a dalších souvisejících kombinací pro každého respondenta podle Fazekase a Médera

$$\text{Směrový} = \begin{cases} 1 & \text{Směrová predikce} = \text{preference} \\ 0 & \text{Ostatní} \end{cases}$$

$$\text{Vzdálenostní} = \begin{cases} 1 & \text{Vzdálenostní predikce} = \text{preference} \\ 0 & \text{Ostatní} \end{cases}$$

$$\text{Prostorové modely} = \begin{cases} 1 & \text{Vzdálenostní} = 1 \parallel \text{Směrový} = 1 \\ 0 & \text{Ostatní} \end{cases}$$

...

Zdroj: Fazekas a Méder 2013: 7

Jak naznačuje obrázek č. 6, posuzováno bude několik scénářů. Vznikají tak následující dichotomické proměnné:

- a) Volič vyjádřil stejnou preferenci, jakou správně vysvětluje vzdálenostní model (1) / Volič vyjádřil odlišnou preferenci (0).
- b) Volič vyjádřil stejnou preferenci, jakou správně vysvětluje směrový model (1) / Volič vyjádřil odlišnou preferenci (0).
- c) Volič vyjádřil preferenci, kterou správně vysvětluje alespoň jeden z modelů (1) / Volič vyjádřil odlišnou preferenci (0).
- d) Volič vyjádřil preferenci, kterou správně vysvětlují oba modely zároveň (1) / Volič vyjádřil odlišnou preferenci (0).
- e) Volič vyjádřil preferenci, kterou správně vysvětluje pouze jeden z modelů (1) / Volič vyjádřil odlišnou preferenci (0) – tzn. preferenci, kterou správně nevysvětlil ani jeden z modelů, nebo ji naopak správně vysvětlují oba modely zároveň.
- f) Volič vyjádřil preferenci, kterou správně vysvětluje pouze vzdálenostní model (1) / Volič vyjádřil odlišnou preferenci (0) – tzn. preferenci, kterou správně vysvětluje pouze směrový model, oba modely zároveň, nebo jeho preference není správně vysvětlena ani jedním z modelů.
- g) Volič vyjádřil preferenci, kterou správně vysvětluje pouze směrový model (1) / Volič vyjádřil odlišnou preferenci (0).

Tímto způsobem nejprve vyjádřím procentuální platnost prostorových modelů – tedy nejen platnost vzdálenostního vs. směrového, ale i platnost prostorových modelů obecně (bod c) nebo míru, do jaké se oba modely ve svých predikcích shodují (bod d). Jak je ukázáno výše v kap. 2.6, taková shoda může nastat poměrně snadno.

Nejprve provedu tyto výpočty pro všechny respondenty, v druhé vlně pak bude zanesena i palčivost témat – provedu tedy stejný výpočet, ale pouze pro ty voliče, kteří preferují strany akcentující posuzované téma.

Následuje využití logistické regresní analýzy, v níž je takto dichotomicky vyjádřená platnost modelu závislou proměnnou.

„Výkon“ modelů však můžeme posuzovat i jinak než jen jako dichotomickou proměnnou, která říká, zda model správně predikuje první voličovu preferenci. Druhou možností je pracovat se škálou vzdálenostních a směrových užitek, které voliči mají ze svých preferovaných stran (vypočtených dle obecných vzorců představených v kap. 2.2 a 2.4). Takový přístup má několik výhod. Voliči mohou např. hlasovat strategicky v tom smyslu, že hlas raději přiřknou o něco umírněnější straně, neboť předpokládají, že má šanci na zisk více mandátů, a tím pádem na větší vliv. Užitek z takové preference budou mít stále vysoký, ačkoli ne nejvyšší možný. Tím je také více brán zřetel na možnou hranici přijatelnosti, jak ji definovali ve své stěžejní práci Rabinowitz a Macdonald [1989]. Je zde také sníženo riziko zkreslení pozic stran (jsou-li například dvě či více stran na podobné pozici, nemusí být ta preferovaná tou nejbližší/nejintenzivnější, ale přesto zde bude vysoký užitek hovořící o vlivu jedné či druhé teorie pro daný případ). S výpočtem užitek pracovali mnozí autoři, např. Todosijević [2005], ačkoli v jeho pojetí užitky představovaly nezávislou proměnnou, závislou představovaly sympatie k politickým stranám měřené na desetibodové škále. I tímto přístupem se text níže inspiruje a regresní analýzy budou provedeny i s užitky coby nezávislou proměnnou.

Jak vyplývá ze vzorců pro výpočet vzdálenostních a směrových užitek, výsledky nabývají vzájemně odlišných parametrů. Připomeňme, že po převedení ze škál 0 až 10 pracujeme s pozicemi voličů a stran na škálách -5 až 5. To tedy znamená, že vzdálenostní užitek nabývá hodnot 0 až 10 a platí, že čím nižší je hodnota výsledku, tím je užitek vyšší. Směrový užitek nabývá hodnot -25 až 25 a naopak platí, že čím vyšší je hodnota výsledku, tím je vyšší i užitek. Pro lepší pochopení následujících analýz budou tedy hodnoty vzdálenostních užitek invertovány, aby platilo „čím vyšší, tím vyšší“. Hodnota 10 tedy bude znamenat nejvyšší možný užitek a hodnota 0 nejnižší možný. Rozdílnost škál ale zůstává, výsledky směrové a vzdálenostní analýzy by tak bylo problematické porovnávat přímo mezi sebou. Přímé porovnání je ale na druhou stranu žádoucí, aby bylo možné říci, který z modelů má při využití užitekových škál v tom kterém tématu lepší vypovídající hodnotu. Z toho důvodu budou směrové užitky, které respondentům přináší jejich preferované strany, převedeny na škálu 0 až 10, stejně jako je tomu u vzdálenostních užiteků.

Je zapotřebí se také vypořádat s respondenty, kteří se umístili na bodě 0 – neutrálním bodě. V případě směrové teorie je problematické s nimi pracovat. Dle autorů směrového modelu toto umístění znamená, že pro voliče daná dimenze není podstatná a nelze na jejím základě

vysvětlovat voličovo chování [Macdonald, Listhaug, Rabinowitz 1991: 1123]. Volič na neutrálním bodě si nemůže nejprve vybrat směr, na čemž je celá teorie založena. Výše popsané výpočty však například přináší situaci, kdy u respondentů umístěných na neutrálním bodě směrový model vždy správně předpovídá první preferenci. Tito respondenti mají užitek ze své strany roven 0, a stejně je tomu v případě ostatních stran, kdy je užitek také roven 0. Je tak vlastně nejvyšší možný. Tito respondenti tedy budou z regresních analýz vynecháni. Informace s vynecháním i zahrnutím nulových respondentů je ale k dispozici u vyjádření prosté procentuální platnosti modelů (tabulky č. 4 až č. 6 v následující kapitole) a provedeny jsou také kontrolní analýzy se zahrnutím „nulových“ respondentů – víme tak, jak velkou změnu ve výsledcích vynechání nebo zahrnutí respondentů z neutrálního bodu přináší. U analýz popsaných v následujících kapitolách neměl tento faktor natolik významný vliv, aby změnil závěry, které z výpočtů vyplývají.

Níže popsané analýzy pracují s víceúrovňovou regresí, je tak také kontrolován kontext, což je pro průřezovou analýzu, jaká zde bude představena, lepší volba než klasická regrese [vizte také např. Pardos-Prado a Dinas 2010]. V kapitole o polarizaci je pak konstrukce víceúrovňových modelů v podstatě nezbytná, neboť zde interagují proměnné z různých úrovní, logika volby na první (individuální úrovni) a polarizace na druhé (systémové) úrovni. Pro analýzy platnosti prostorových modelů jako dichotomické proměnné (kde 1 = model správně určuje první preferenci voliče vs. 0 = model se mylí v první preferenci voliče) bude využita logistická funkce. Pro analýzy platnosti jako škály vzdálenostních a směrových užitků (jsou-li závislými proměnnými) budou využity víceúrovňové lineární regresní modely. V kapitole č. 9 o vlivu tématu i v kapitole č. 11 o vlivu sofistikovanosti totiž situaci ověříme i pomocí obráceného vztahu (zde je inspirací práce Todosijeviče [2005]). Tato část odpoví na otázku, jak změna ve výši užitku z voličovy preference (v případě kap. č. 11 spolu se znalostmi voličů) ovlivní pravděpodobnost, že tato preferovaná strana bude zdůrazňovat určité téma. Závislá proměnná je opět dichotomická (1 = voličova preferovaná strana zdůrazňuje vs. 0 = nezdůrazňuje zkoumané téma) a využita bude logistická funkce. K porovnání platnosti modelů pak poslouží výpočet a konstrukce grafů marginálních efektů.

Celkem tedy v každé z následujících kapitol, které pojednávají o vlivu tématu (prostřednictvím palčivosti tématu pro voličovu preferovanou stranu), polarizace a sofistikovanosti na platnost prostorových modelů, konstruuji dvě série regresních analýz, resp.

v kap. 9 a 11 tři série. První se zaměřuje na vliv dané proměnné na platnost modelů v popsané dichotomické podobě, druhá na platnost modelů v podobě užitkových škál. A to pro každé téma zvlášť.

Analýzy se v tomto textu zaměří jen na platnost jednoho a druhého modelu, nikoliv ostatní scénáře vypočtené dle obrázku č. 6. Rozdílně postupovali Fazekas a Méder [2013], když představili analýzu také pro situace, kdy první preferenci voliče správně určuje pouze jeden z modelů, a nikoliv druhý. Tento postup považovali za přínosný, neboť v situaci, kdy se oba modely často shodují v určení preferencí, je třeba pro jejich porovnání vzít v úvahu jen ty případy, kdy ke shodě nedochází. V tomto textu ale bereme v úvahu také palčivost. Pokud bychom například analyzovali téma životního prostředí, měli bychom situaci, kdy vzdálenostní model správně předpovídá první preferenci pouze u 45 voličů (z 1088), kteří preferovali strany zdůrazňující téma životního prostředí, aniž by ji zároveň správně předpovídal směrový model. Celkově však vzdálenostní model správně předpovídá až desetkrát více prvních preferencí. Ztratili bychom tak příliš velké množství případů, jak ukazuje tabulka č. 2.

Tabulka 2: Příklad výpočtu dichotomické platnosti vzdálenostního modelu v tématu životní prostředí pro dvě situace: 1) vzdálenostní model správně určuje preferenci bez ohledu na směrový model, 2) vzdálenostní model správně určuje preferenci, aniž by ji zároveň správně určil směrový model

Vzdálenostní model celkem	Počet	%
<i>Nesprávně určuje</i>	625	57.44
<i>Správně určuje</i>	463	42.56
<i>Celkem</i>	1088	100
Pouze vzdálenostní model	Počet	%
<i>Nesprávně určuje</i>	1043	95.86
<i>Správně určuje</i>	45	4.14
<i>Celkem</i>	1088	100

Z těchto i dalších uvedených důvodů platí, že pokud zkoumáme platnost vzdálenostního modelu, jako kontrolní proměnnou do výpočtu dosazujeme i platnost modelu směrového, a naopak. Kontrolujeme tak situaci, kdy vliv v případě jednoho modelu je dán druhým z modelů. Problémem, kterému se při tomto postupu bohužel nelze vyhnout, je vysoká kolinearita těchto proměnných.

Problém provázanosti obou teorií (zmiňovaný i mnohými jinými autory [např. Tomz a Howeling 2008; Fazekas a Méder 2013; Weber 2015]) potvrzují i zde využitá data. Zvláště patrné je to u voličů, kteří se na ose tématu umísťují v radikálnějších pozicích. U nich je ještě pravděpodobnější, že jejich preferovaná strana bude zároveň tou nejbližší i nejintenzivnější ve stejném směru, resp. že ze své preference bude mít vysoké užitky obou typů zároveň. Jev vysoké vzájemné korelace obou teorií prokazuje tabulka č. 3, jež zobrazuje korelační vztahy užiteků v jednotlivých tématech. Hodnoty v tabulce naznačují většinou velmi vysokou vzájemnou souvislost užiteků, nejvíce pak u tématu integrace EU, kde hodnota Pearsonova korelačního koeficientu činí 0.909.

Tabulka 3: Korelační vztahy vzdálenostních a směrových užiteků v jednotlivých tématech

	Směrový
Služby vs. daně (vzdálenostní)	0.659
Redistribuce (vzd)	0.585
Zásahy do ekonomiky (vzd)	0.683
Imigrace (vzd)	0.890
Enviro (vzd)	0.894
EU (vzd)	0.909
Social lifestyle (vzd)	0.903
Bezpečnost vs. svobody (vzd)	0.777
Levice-pravice	0.292
Ekonomická levice-pravice	0.435

Výsledky jsou hodnotami Pearsonova korelačního koeficientu.

9. Vliv tématu a prostorové hlasování

Vliv tématu zkoumáme prostřednictvím jeho palčivosti. Pokud totiž platí uvedený předpoklad z předchozích výzkumů, že voliči se rozhodují tematicky a na základě pozic v tématech až tehdy, pokud jejich preferovaná strana prosazuje téma, které i oni vnímají jako důležité [zejm. Spoon a Klüver 2014], měli bychom očekávat, že výpovědní hodnota prostorových modelů se zvýší, pokud budeme brát v úvahu také palčivost tématu pro strany. Dodatečnou otázkou je, který z modelů bude ze zavedení palčivosti do výpočtu profitovat více a jaká bude situace při srovnání různých témat. Pokud tedy chceme učinit závěr v tom smyslu, který model má v daném tématu lepší výpovědní hodnotu, určující by měla být situace se zanesením palčivosti.

9.1. Platnost modelů jako schopnost správně určit první preferenci

Tabulka 4: Procentuální platnost prostorových modelů v tématu levice-pravice (v obecném a ekonomickém pojetí),

<u>Všichni voliči</u>		Vzd.	Směr	Oba modely predikují správnou preferenci	Alespoň jeden: platnost modelů obecně	Pouze jeden z modelů predikuje	Pouze vzd.	Pouze směr
Levice-pravice (bez určení)	1	27,7	23,1 / 18	12,2	33,5	21,3	15,5	7,4 / 5,8
	0	72,3	76,9 / 82	87,8	66,5	78,7	84,5	92,6 / 94,2
	celkem	100	100 / 100	100	100	100	100	100 / 100
Levice-pravice (v ekonomickém pojetí)	1	25,6	25,1 / 19,5	12,8	32,3	19,5	12,8	8,7 / 6,7
	0	74,4	74,9 / 80,5	87,2	67,7	80,5	87,2	91,3 / 93,3
	celkem	100	100 / 100	100	100	100	100	100 / 100
N		16436	12771 / 16434	16436	16436	16436	16436	12771 / 16434

Tabulka přináší výsledky jednotlivých scénářů a) až g) uvedených v předchozí kapitole 8. Schopnost směrového modelu určit správně první preferenci voliče je navíc vyjádřena dvěma způsoby: tehdy, pokud jsou voliči umístění na bodě 0 považováni za chybějící hodnotu / tehdy, pokud jsou voliči umístění na bodě 0 bráni v potaz, a to tak, že jim směrový model nepredikuje správnou preferenci.

Tabulka č. 4 zobrazuje procentuální platnost prostorových modelů (jak je popsána v předchozí kapitole) pro obecné téma levice-pravice, a to ve dvou pojetích – ve zcela obecném, a v ekonomickém smyslu. Do této tabulky ještě nelze dosadit palčivost (vizte kap. 7.2). Celkově prostorové modely správně určují více než 30 % prvních voličských preferencí. Platnost obou teorií se jeví vyrovnaná, pokud však ve výpočtu platnosti směrového modelu zahrneme i respondenty na bodě 0, nebo odfiltrujeme případy, kdy obě teorie zároveň predikují správnou preferenci, stává se vítězem „souboje“ prostorových teorií vzdálenostní model. Jak upozorňují i Fazekas a Méder [2013], v situaci, kdy oba modely predikují správně stejnou preferenci, nemůžeme rozlišit, dle kterého z modelů se volič rozhoduje. Právě proto je užitečné podívat se na poslední dva sloupce tabulky č. 4 (a stejně tak tabulky č. 5 a 6), kde jsou případy stejné predikce odfiltrovány. Zjištění v případě ekonomické nebo zcela obecné levo-pravé osy jsou pak v souladu i se závěry dvojice Dinas a Pardos-Prado [2012], dle nichž charakteristiky obecného tématu levice-pravice nahrávají spíše vzdálenostnímu uvažování voličů.

Tabulka 5: Procentuální platnost prostorových modelů v osmi konkrétních tématech: pro všechny respondenty

<u>Všichni voliči</u>		Vzd.	Směr	Oba modely predikují správnou preferenci	Alespoň jeden: platnost modelů obecně	Pouze jeden z modelů predikuje	Pouze vzd.	Pouze směr
Zásahy do ekonomiky	1	17,6	18,3 / 13,7	8,0	23,3	15,2	9,5	7,6 / 5,7
	0	82,4	81,7 / 86,3	92	76,7	84,8	90,5	92,4 / 94,3
	Celkem	100	100 / 100	100	100	100	100	100 / 100
	N	16849	12676 / 16849	16849	16849	16849	16849	12676 / 16849
Redistribuce	1	18,7	18,8 / 15	10,4	23,4	13,0	8,4	5,9 / 4,6
	0	81,3	81,2 / 85	89,6	76,6	87	91,6	94,1 / 95,4
	Celkem	100	100 / 100	100	100	100	100	100 / 100
	N	17245	13793 / 17245	17245	17245	17245	17245	13793 / 17245
Služby/daně	1	16,1	16,4 / 12,2	8,2	20,0	11,9	7,9	5,3 / 4
	0	83,9	83,6 / 87,8	91,8	80	88,1	92,1	94,7 / 96
	Celkem	100	100 / 100	100	100	100	100	100 / 100
	N	17013	12560 / 17013	17013	17013	17013	17013	12560 / 17013
Svobody/bezpečnost	1	16,7	12,2 / 9,6	6,2	20,1	13,9	10,5	4,3 / 3,4
	0	83,3	87,8 / 90,4	93,8	79,9	86,1	89,5	95,7 / 96,6
	Celkem	100	100 / 100	100	100	100	100	100 / 100
	N	17102	13434 / 17102	17102	17102	17102	17102	13434 / 17102
Social lifestyle	1	16,0	13,6 / 11,8	9,9	17,9	8,0	6,1	2,2 / 1,9
	0	84	86,4 / 88,2	90,1	82,1	92	93,9	97,8 / 98,1
	Celkem	100	100 / 100	100	100	100	100	100 / 100
	N	17399	15001 / 17399	17399	17399	17399	17399	15001 / 17399
Imigrace	1	19,4	15,9 / 12,6	8,7	23,3	14,6	10,7	4,9 / 3,9
	0	80,6	84,1 / 87,4	91,3	76,7	85,4	89,3	95,1 / 96,1
	Celkem	100	100 / 100	100	100	100	100	100 / 100
	N	17146	13607 / 17146	17146	17146	17146	17146	13607 / 17146
Životní prostředí	1	15,2	13,3 / 10	6,5	18,6	12,1	8,6	4,6 / 3,5
	0	84,8	86,7 / 90	93,5	81,4	87,9	91,4	95,4 / 96,5
	Celkem	100	100 / 100	100	100	100	100	100 / 100
	N	17373	13015 / 17373	17373	17373	17373	17373	13015 / 17373
EU	1	16,1	20,8 / 16,6	8,2	24,5	16,3	7,9	10,5 / 8,4
	0	83,9	79,2 / 83,4	91,8	75,5	83,7	92,1	89,5 / 91,6
	Celkem	100	100 / 100	100	100	100	100	100 / 100
	N	16751	13299 / 16751	16751	16751	16751	16751	13299 / 16751

Tabulka přináší výsledky jednotlivých scénářů a) až g) uvedených v předchozí kapitole 8. Schopnost směrového modelu určit správně první preferenci voliče je navíc vyjádřena dvěma způsoby: tehdy, pokud jsou voliči umístění na bodě 0 považováni za chybějící hodnotu / tehdy, pokud jsou voliči umístění na bodě 0 bráni v potaz, a to tak, že jim směrový model nepredikuje správnou preferenci.

Tabulka 6: Procentuální platnost prostorových modelů v osmi konkrétních tématech: pro respondenty, kteří vyjádřili preferenci pro stranu zdůrazňující dané téma

Voliči preferující stranu, jež prosazuje dané téma		Vzd.	Směr	Oba modely predikují správnou preferenci	Alespoň jeden: platnost modelů obecně	Pouze jeden z modelů predikuje	Pouze vzd.	Pouze směr
Zásahy do ekonomiky	1	18,7	27,6 / 20,9	10,0	29,6	19,6	8,7	14,4 / 10,9
	0	81,3	72,4 / 79,1	90	70,4	80,4	91,3	85,6 / 89,1
	Celkem	100	100 / 100	100	100	100	100	100 / 100
	N	4428	3352 / 4428	4428	4428	4428	4428	3352 / 4428
Redistribuce	1	20,5	23,2 / 19,1	12,0	27,6	15,6	8,5	8,6 / 7,1
	0	79,5	76,8 / 80,9	88	72,4	84,4	91,5	91,4 / 92,9
	Celkem	100	100 / 100	100	100	100	100	100 / 100
	N	7549	6214 / 7549	7549	7549	7549	7549	6214 / 7549
Služby/daně	1	15,8	16,3 / 12	7,8	20,1	12,3	8,1	5,8 / 4,2
	0	84,2	83,7 / 88	92,2	79,9	87,7	91,9	94,2 / 95,8
	Celkem	100	100 / 100	100	100	100	100	100 / 100
	N	12522	9249 / 12522	12522	12522	12522	12522	9249 / 12522
Svobody/bezpečnost	1	22,8	20,5 / 16,3	10,2	28,8	18,7	12,6	7,7 / 6,1
	0	77,2	79,5 / 83,7	89,8	71,2	81,3	87,4	92,3 / 93,9
	Celkem	100	100 / 100	100	100	100	100	100 / 100
	N	1221	965 / 1221	1221	1221	1221	1221	965 / 1221
Social lifestyle	1	29,5	33,5 / 29,9	24,9	34,5	9,6	4,6	5,6 / 5
	0	70,5	66,5 / 70,1	75,1	65,5	90,4	95,4	94,4 / 95
	Celkem	100	100 / 100	100	100	100	100	100 / 100
	N	1196	1068 / 1196	1196	1196	1196	1196	1068 / 1196
Imigrace	1	35,4	42,9 / 37,7	26,3	46,8	20,5	9,1	12,9 / 11,4
	0	64,6	57,1 / 62,3	73,7	53,2	79,5	90,9	87,1 / 88,6
	Celkem	100	100 / 100	100	100	100	100	100 / 100
	N	2132	1871 / 2132	2132	2132	2132	2132	1871 / 2132
Životní prostředí	1	42,6	68,0 / 58,5	38,4	62,6	24,2	4,1	23,3 / 20,1
	0	57,4	32 / 41,5	61,6	37,4	75,8	95,9	76,7 / 79,9
	Celkem	100	100 / 100	100	100	100	100	100 / 100
	N	1088	936 / 1088	1088	1088	1088	1088	936 / 1088
EU	1	18,0	35,9 / 29	13,5	33,6	20,1	4,6	19,2 / 15,5
	0	82	64,1 / 71	86,5	66,4	79,9	95,4	80,8 / 84,5
	Celkem	100	100 / 100	100	100	100	100	100 / 100
	N	4554	3682 / 4554	4554	4554	4554	4554	3682 / 4554

Tabulka přináší výsledky jednotlivých scénářů a) až g) uvedených v předchozí kapitole 8. Schopnost směrového modelu určit správně první preferenci voliče je navíc vyjádřena dvěma způsoby: tehdy, pokud jsou voliči umístění na bodě 0 považováni za chybějící hodnotu / tehdy, pokud jsou voliči umístění na bodě 0 bráni v potaz, a to tak, že jim směrový model nepredikuje správnou preferenci.

Tabulky č. 5 a 6 zobrazují konkrétněji pojatá témata, nejprve pro všechny respondenty, a v druhé fázi pouze pro ty, kteří preferovali stranu akcentující dané téma. Výsledky ukazují, že platnost (nebo „výkon“) modelů se značně liší dle toho, jak k analýze přistupujeme. Pokud bereme v úvahu všechny respondenty, kteří vyjádřili svoji pozici ve sledovaných tématech i svoji preferovanou stranu (tabulka č. 5), pak vidíme, že platnost modelů je poměrně vyrovnaná nebo má lepší vypovídající hodnotu vzdálenostní model. Pokud (podobně jako v předchozím případě) odfiltrujeme případy, kdy obě teorie zároveň správně určují voličskou preferenci, směrový model má převahu v tématu EU, ve všech ostatních znatelněji vítězí vzdálenostní teorie. Celkový relativní počet správně určených preferencí jednou nebo druhou teorií (případně oběma) se pohybuje mezi 18 a 24,5 %.

Předpoklad uvedený v úvodu této kapitoly ovšem potvrzují hodnoty v tabulce č. 6. Pokud bereme při analýze každého z témat pouze ty respondenty, kteří preferovali stranu toto téma zdůrazňující, relativní platnost prostorových modelů se zvyšuje takřka ve všech tématech (podobná zůstává jen v tématu služby vs. daně, u ostatních témat platnost modelů osciluje mezi 27 % a 63 %). Přibližně třetinu nebo více (v některých tématech až dvě třetiny) voličských rozhodnutí lze tedy vysvětlit pomocí prostorových modelů, což jen potvrzuje relevanci jejich zkoumání. A ve většině témat se také mění vítěz – vyjma tématu svobody vs. bezpečnost a služby vs. daně je v predikcích prvních preferencí vždy úspěšnější směrový model. Stále ale zůstává velké množství případů, kdy obě teorie predikují stejnou správnou preferenci. Pokud tyto případy opět odfiltrujeme, směrový model zůstává vítězem v tématech EU, životní prostředí, imigrace či zásahy do ekonomiky. Vzdálenostní model naopak vítězí v tématech svobody vs. bezpečnost a služby vs. daně, v tématu redistribuce či social lifestyle je situace vyrovnaná.

Aby ale bylo možné tyto výsledky přesněji interpretovat, následující série víceúrovňových logistických regresí osvětlí, jak přesně se mění pravděpodobnost, že jeden nebo druhý model správně určí první preferenci voličů, se zvyšující se palčivostí tématu (resp. při porovnání situací „téma není palčivé“ vs. „téma je palčivé“).

Tabulka 7: Logistická víceúrovňová regresní analýza vlivu palčivosti tématu levice-pravice (v ekonomickém pojetí) pro voličovu preferovanou stranu na platnost prostorových modelů.

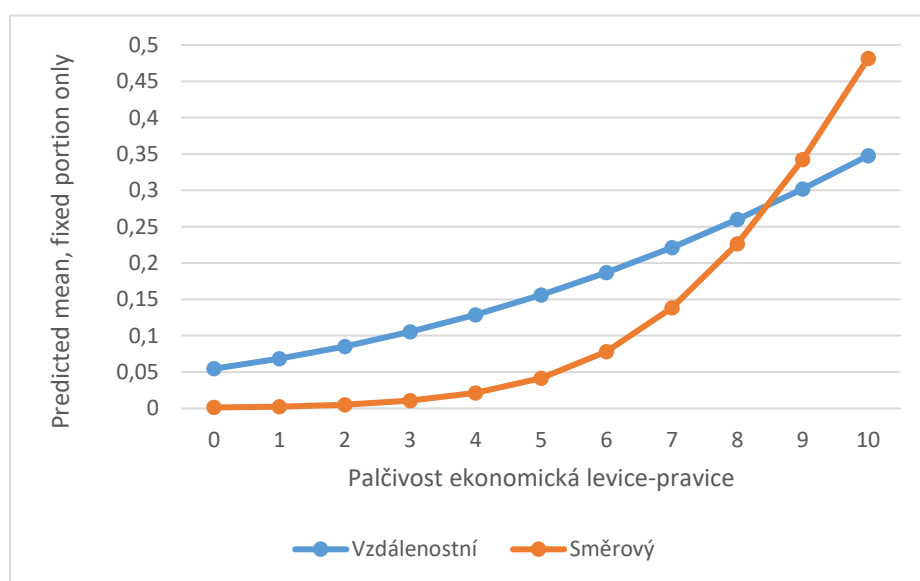
	Levice-pravice (v ekonomickém smyslu slova) – model správně určuje první preferenci voliče	
	Vzdálenost	Směr
	Odds ratio (SE)	
Palčivost tématu levice-pravice (ekon)	1.299 (0.035)***	2.054 (0.071)***
logLik	-5782	-4665
N	12771	12771
Groups	28	28

* $p < .05$.; ** $p < .01$.; *** $p < .001$

Analýza jednoho typu modelu vždy zahrnovala kontrolní proměnnou druhého typu modelu (v tabulce není uvedena). Závislá dich. proměnná a kontrolní nezávislá s modelem druhého typu: 1 = model správně určuje první preferenci voliče, 0 = model se plete v první preferenci voliče. Nezávislá kontinuální proměnná: palčivost tématu levice-pravice v ekonomickém pojetí pro voličovu preferovanou stranu měřená na škále 0-10.

Pro ekonomické pojetí tématu levice-pravice máme k dispozici palčivost pro strany v podobě kontinuální proměnné, jež je měřena na desetibodové škále. Ta vstupuje do víceúrovňové logistické regresní analýzy (tabulka č. 7) jako nezávislá proměnná. Nesprávné/správné určení první preference respondenta jedním či druhým modelem představuje závislou proměnnou. Otázka tedy zní, jak se v tomto tématu mění pravděpodobnost správného určení prvních preferencí se zvyšující se palčivostí tématu pro respondentovu preferovanou stranu.

Graf 1: Graf marginálních efektů – platnost prostorových modelů v závislosti na palčivosti tématu levice-pravice pro voličovu preferovanou stranu

Ukazuje se, že palčivost tématu je posilujícím faktorem pro výkon obou modelů, u směrového modelu je tento vztah výraznější. Efekt je také u obou modelů statisticky signifikantní. Ještě názorněji tyto skutečnosti zobrazuje graf marginálních efektů (graf č. 1). Na většině úrovní palčivosti má větší pravděpodobnost správného určení preference vzdálenostní model, je-li ale palčivost na nejvyšších dvou úrovních, vítězí již směrový model, u něhož pravděpodobnost správného určení preference narůstá strměji. Při nejvyšší palčivosti tématu dosahuje pravděpodobnost správného určení směrovým modelem více než 40 %, pro vzdálenostní model bude platný s pravděpodobností 30 %.

Podobnou analýzu nyní provedeme u ostatních témat (tabulka č. 8). Závislou proměnnou ve víceúrovňové logistické regresní analýze je opět modelem ne/správně určení první preference respondenta. Nezávislou proměnnou je palčivost tématu pro preferovanou stranu, nyní již v dichotomické podobě, kdy 1 = téma je palčivé / 0 = téma není palčivé (podrobněji kap. 7).

Tabulka 8: Víceúrovňová logistická regresní analýza vlivu voličských preferencí pro strany určitého tématu na platnost modelů (jejich schopnost správně určit první preferenci voliče)

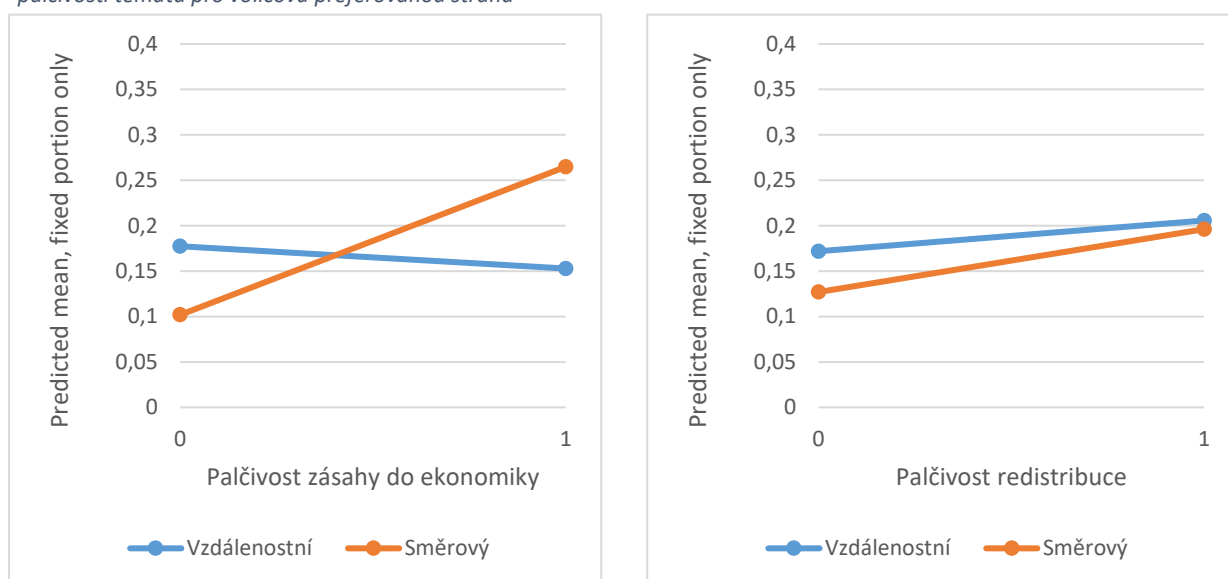
	Zásahy do ekonomiky		Redistribuce		Služby vs. daně		Bezpečnost vs. svobody	
	Vzdálenost	Směr	Vzdálenost	Směr	Vzdálenost	Směr	Vzdálenost	Směr
	Odds ratio (SE)							
Preference strany zdůrazňující daně téma	0.798 (0.058)**	4.297 (0.335)***	1.370 (0.078)***	2.063 (0.128)***	1.948 (0.179)***	1.099 (0.096)	0.946 (0.106)	2.992 (0.360)***
logLik	-4561	-4018	-4826	-4189	-3822	-3534	-4478	-3237
N	12052	12052	13154	13154	12004	12004	12827	12827
Groups	25	25	25	25	25	25	25	25
	Social lifestyle		Imigrace		Životní prostředí		EU	
	Vzdálenost	Směr	Vzdálenost	Směr	Vzdálenost	Směr	Vzdálenost	Směr
	Odds ratio (SE)							
Preference strany zdůrazňující daně téma	0.898 (0.133)	6.142 (0.812)***	0.016 (0.092)	14.970 (1.565)***	1.311 (0.138)**	53.570 (6.870)***	1.051 (0.081)	7.597 (0.600)***
logLik	-3094	-2344	-4578	-3372	-3881	-2519	-4654	-4600
N	14281	14281	12956	12956	12403	12403	12720	12720
Groups	25	25	25	25	25	25	25	25

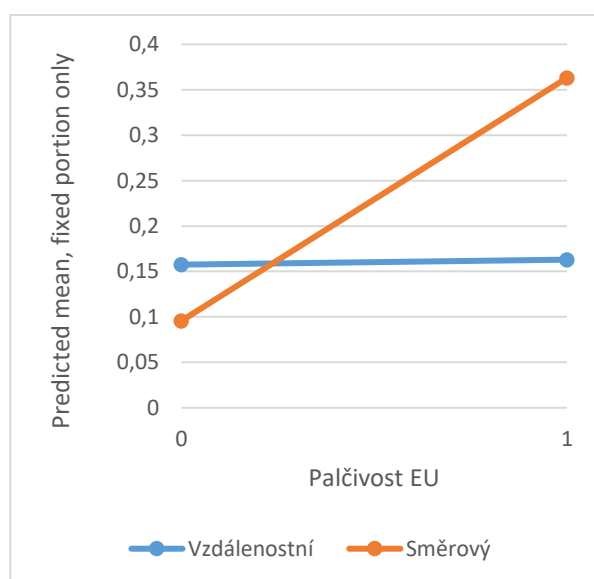
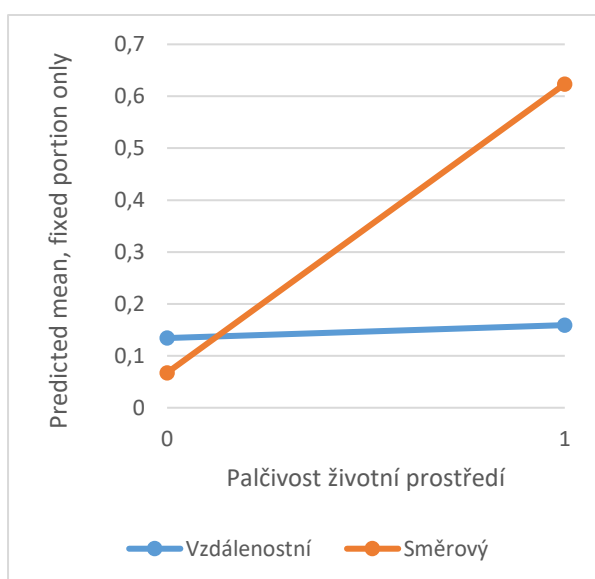
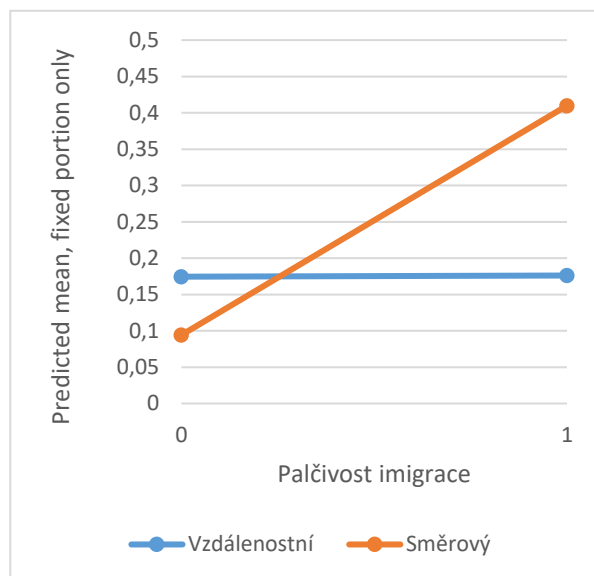
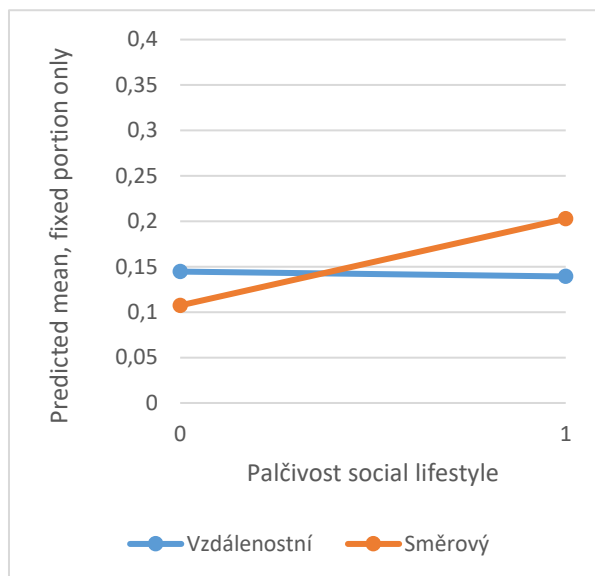
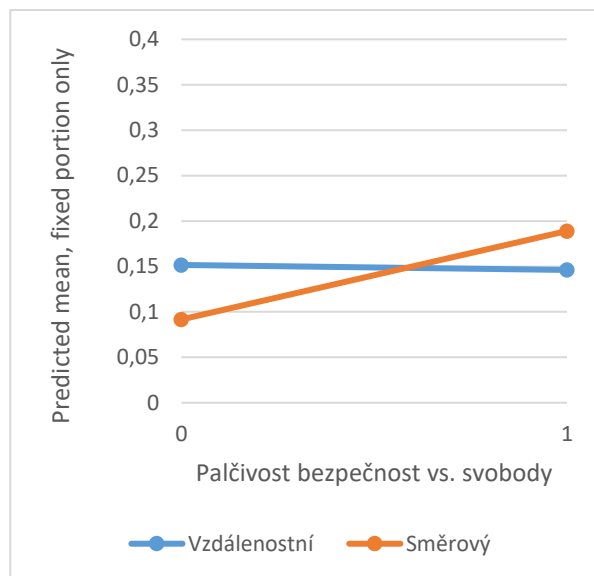
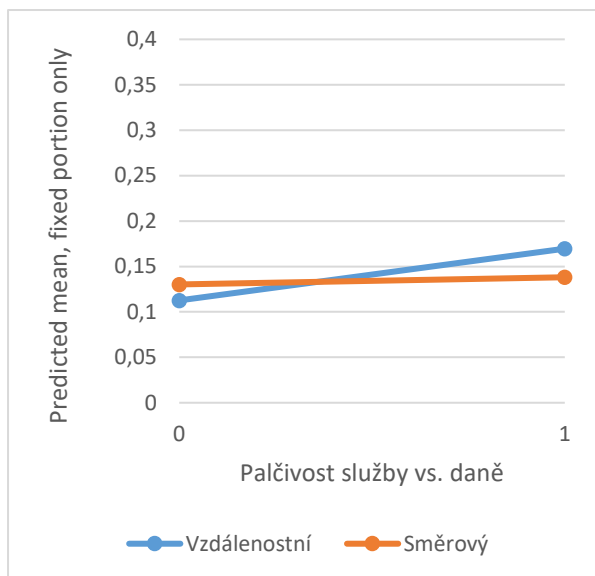
* $p < .05$.; ** $p < .01$.; *** $p < .001$

Analýza jednoho typu modelu vždy zahrnovala kontrolní proměnnou druhého typu modelu (v tabulce není uvedena). Závislá dich. proměnná a kontrolní nezávislá s modelem druhého typu: 1 = model správně určuje první preferenci voliče, 0 = model se plete v první preferenci voliče. Nezávislá dich. proměnná: 1 = volič preferuje stranu, která zdůrazňuje sledované téma, 0 = volič nepreferuje stranu, která zdůrazňuje sledované téma.

Pokud je posuzované téma palčivé pro voličovu preferovanou stranu, pak z této skutečnosti výrazně více profituje směrový model (výrazně se zvyšuje pravděpodobnost, že správně určí první preferenci voličů). U čtyř témat je efekt palčivosti tématu pro platnost vzdálenostního modelu dokonce záporný. Služby vs. daně je jediným tématem, kde je tomu naopak a pravděpodobnost správného určení je výrazněji navýšena u vzdálenostního modelu. Až pomocí grafů marginálních efektů, které nyní následují, ale můžeme určit, zda jsou určitá témata spíše vzdálenostní, nebo směrová. Tyto grafy totiž zobrazují přímé porovnání, který model má vyšší pravděpodobnost správného určení první preference v situaci, kdy je dané téma preferovanou stranou prosazováno – je pro ni palčivé. Dle teoretických předpokladů by takové téma měl vnímat jako významné i volič, který si takovou stranu vybral (ať už pak při jeho výběru hrála roli vzdálenostní, nebo směrová logika, dále kap. 5).

Graf 2: Série grafů marginálních efektů – schopnost prostorových modelů správně určit první preferenci voliče v závislosti na palčivosti tématu pro voličovu preferovanou stranu

Výsledky analýzy jsou do jisté míry rozporuplné. Na základě uvedených grafů můžeme říci, že témata redistribuce a služby vs. daně mají vzdálenostní charakter. Ostatní témata jsou naopak spíše směrová. Interpretace, která by byla v souladu s uvedenými teoretickými východisky, je následující. V tématech, kde má větší pravděpodobnost platnosti směrový model, jsou voliči spíše pro, nebo proti určité politice, kterou představují krajní body na ose. Bodovou škálu vnímají spíše jako intenzitu prosazování jedné, nebo druhé politiky. Na základě této analýzy lze tento závěr učinit pro téma integrace EU, podobně jako to udělali Dinas a Pardos-Prado [2012]. Stejně tak ale i pro téma imigrace, ochrana životního prostředí³⁷ (v těchto třech tématech je platnost směrového modelu nejvyšší), „social lifestyle“, svobody vs. bezpečnost a o něco překvapivěji i pro téma státních zásahů do ekonomiky.

Překvapivěji proto, že poslední řečené téma úzce souvisí s ekonomickou levo-pravou osou, stejně jako témata redistribuce a služby vs. daně, která mají dle této analýzy vzdálenostní charakter. Ekonomická levo-pravá dimenze by přitom měla voliče vést ke vzdálenostnímu uvažování i dle autorů Dinase a Pardose-Prada. Na druhou stranu, že v tématu služby vs. daně voliči nemusí být příliš vyhranění, může být dáno i povahou dimenze. Vždyť služby zde jsou „vykoupeny“ zvýšením daní, a to nebývá pro nikoho příjemné opatření. Podobně téma redistribuce (kde byly ale rozdíly velmi těsné) nemusí voliči vnímat jen jako „bud', anebo“.

Poněkud protichůdné vůči dřívějším poznatkům ale je, že i palčivost obecné ekonomické levo-pravé dimenze více zvyšuje platnost směrového než vzdálenostního modelu a na nejvyšších úrovních palčivosti směrový model dokonce vítězí, pokud jde o predikovanou pravděpodobnost platnosti. Je nutné připomenout, že analýza tohoto tématu má odlišné pojetí palčivosti, což situaci ovlivňuje. Vliv také mohou mít možná zkreslení daná tím, že „výkon“ modelů byl pojat jako schopnost určit pouze první preferenci voliče (k těmto možným zkreslením podrobněji kap. 8). Nyní se proto zaměřím na druhé pojetí „výkonu“ prostorových modelů a budu pracovat se škálou vzdálenostních a směrových užitků a ověřím tak výše popsané závěry.

³⁷ U tématu životní prostředí sahá pravděpodobnost správného určení první voličovy preference směrovým modelem až k 60 %, u tématu imigrace ke 40 %. Tyto vysoké hodnoty patrně souvisí s tím, že strany, které tato témata prosazují, jsou v nich častěji umístěny na extrémnějších pozicích, a zvláště zde tedy platí, že krajní pozice je spojena s intenzitou prosazování dané politiky.

9.2. Platnost modelů jako výše užitek

Tabulka 9: Popisné statistiky – vzdálenostní a směrové užítky

Téma	Min.	Max.	Průměr	Odchylka	Median	N
Vzdálenostní užítky (invertované)	<i>Všichni respondenti / Pouze respondenti, kteří preferovali stranu zdůrazňující dané téma</i>					
Levice-pravice	0.29	10	8.22	1.42	8.57	16434
Levice vs. pravice (ekonomická)	0.9	10	8.01	1.59	8.45	16434
Služby vs. daně	0.2	10	7.23 / 7.28	2.04	7.63 / 7.71	17013 / 12522
Redistribuce	0 / 0.17	10	7.43 / 7.73	1.92 / 1.73	7.86 / 8.17	17245 / 7549
Zásahy do ekonom.	0.12	10	7.38 / 7.42	1.95 / 1.91	7.75 / 7.83	16849 / 4428
Imigrace	0	10	7.28 / 7.45	2.06 / 2.54	7.67 / 8	17146 / 2132
Živ. Prostředí	0 / 0.43	10	7.33 / 7.90	1.98 / 1.76	7.78 / 8.4	17373 / 1088
EU	0.09 / 0.17	10	6.73 / 6.88	2.32	7.18 / 7.31	16751 / 4554
Social lifestyle	0 / 0.44	10	6.83 / 7.26	2.22 / 2.45	7.11 / 8	17399 / 1196
Bezpečnost vs. svobody	0 / 1.2	10	7.21 / 6.91	2.08 / 2.27	7.6 / 7.25	17102 / 1221
Směrové užítky	<i>Všichni respondenti / Pouze respondenti, kteří preferovali stranu zdůrazňující dané téma</i>					
Levice-pravice	-23.55	25	3.84	5.61	2.48	16434
Levice vs. pravice (ekonomická)	-20.5	24.45	3.06	5.61	1.6	16434
Služby vs. daně	-24	23.4	0.51 / 0.67	6.1 / 6.21	0	17013 / 12522
Redistribuce	-25 / -24.15	25 / 24.15	2.08 / 4.41	6.79 / 7.43	0.4 / 3.2	17245 / 7549
Zásahy do ekonom.	-24.4	24.4	1.04 / 2.25	6.19 / 7.17	0 / 0.5	16849 / 4428
Imigrace	-25	25	1.8 / 8.23	7.63 / 12.78	0 / 9	17146 / 2132
Živ. Prostředí	-25 / -22.85	23.15	0.46 / 9.57	5.85 / 9.17	0 / 10.2	17373 / 1088
EU	-24.6 / -24.2	24.6 / 24.2	1.48 / 3.68	9.49 / 10.65	0 / 3.46	16751 / 4554
Social lifestyle	-25 / -22.8	25 / 23.15	4.25 / 8.09	10.06 / 12.39	3.13 / 12.2	17399 / 1196
Bezpečnost vs. svobody	-25 / -19	25 / 20	0.75 / -0.09	6.59 / 7.34	0	17102 / 1221
Směrové užítky na škále 0-10	<i>Všichni respondenti / Pouze respondenti, kteří preferovali stranu zdůrazňující dané téma</i>					
Levice-pravice	0.29	10	5.77	1.12	5.50	16434
Levice vs. pravice (ekonomická)	0.9	9.89	5.61	1.12	5.32	16434
Služby vs. daně	0.2	9.68	5.10 / 5.13	1.22 / 1.24	5	17013 / 12522
Redistribuce	0 / 0.17	10 / 9.83	5.42 / 5.88	1.36 / 1.49	5.08 / 5.64	17245 / 7549
Zásahy do ekonom.	0.12	9.88	5.21 / 5.45	1.24 / 1.43	5 / 5.1	16849 / 4428
Imigrace	0	10	5.36 / 6.65	1.53 / 2.56	5 / 6.8	17146 / 2132
Živ. Prostředí	0 / 0.43	9.63	5.09 / 6.91	1.17 / 1.83	5 / 6.91	17373 / 1088
EU	0.09 / 0.17	9.91 / 9.83	5.30 / 5.74	1.90 / 2.13	5 / 5.70	16751 / 4554
Social lifestyle	0 / 0.44	10 / 9.63	5.85 / 6.62	2.01 / 2.48	5.63 / 7.44	17399 / 1196
Bezpečnost vs. svobody	0 / 1.2	10 / 9	5.15 / 4.98	1.32 / 1.47	5	17102 / 1221

Kompletní přehled popisných statistik je součástí kapitoly 7. V tabulce jsou zahrnuty popisné statistiky i pro téma levice-pravice, ačkoli u tohoto tématu nelze zohlednit dichotomickou palčivost jako u ostatních témat.

Tabulka č. 9 zobrazuje ještě jednou popisné statistiky pro vypočtené vzdálenostní a směrové užítky, které voliči mají ze svých preferovaných stran. Opět se lze podívat i na rozdíl mezi statistikami pro všechny respondenty a pouze pro ty respondenty, kteří preferovali

stranu zdůrazňující zkoumané téma. Za pozornost stojí, jak se mění průměry užitek s ohledem právě na to, jací respondenti jsou bráni v úvahu.

Průměry vzdálenostních užitek jsou napříč jednotlivými tématy docela podobné, významně se ani nemění, pokud vyfiltrujeme pouze ty respondenty, kteří preferovali stranu určitého tématu. Na škále 0 až 10 se průměry pohybují okolo hodnot 7 až 8.

U směrových užitek jsou o trochu výraznější odlišnosti. Popsaný filtr respondentů přináší významnější nárůst průměru zejména u neekonomických témat, tedy imigrace, životní prostředí, social lifestyle. Směrová teorie říká, že je-li volič na neutrálním bodě, znamená to vlastně i to, že pro něho není téma důležité. Bereme-li tedy v úvahu jen respondenty, pro které by mělo být téma podstatné na základě vyjádřené stranické preference, měly by být směrové užítiky významné. Pro zmíněná témata tato teze platí. Naopak prostý výpočet průměrů užitek nám mnoho neříká o tom, pro která témata platí spíše vzdálenostní teorie.

Tabulka 10: Lineární víceúrovňová regresní analýza vlivu palčivosti tématu levice-pravice (v ekonomickém pojetí) pro voličovu preferovanou stranu na výši vzdálenostních/směrových užiteků

	Levice-pravice (v ekonomickém smyslu slova) – výše užiteků	
	Vzdálenost	Směr
	Coef. (SE)	
Palčivost tématu levice-pravice (ekon)	0.084 (0.013)***	0.176 (0.009)***
logLik	-22042	-17736
N	12771	12771
Groups	28	28

*p < .05.; **p < .01.; ***p < .001

Analýza jednoho typu modelu vždy zahrnovala kontrolní proměnnou druhého typu modelu (v tabulce není uvedena). Závislou proměnnou a kontrolní nezávislou s modelem druhého typu představují výše vypočtených užiteků. Nezávislá kontinuální proměnná: palčivost tématu levice-pravice v ekonomickém pojetí pro voličovu preferovanou stranu měřená na škále 0-10.

Jak se ale mění výše užiteků s nárůstem palčivosti tématu? O tématu ekonomická levice-pravice vypovídá tabulka č. 10. Palčivost posiluje užítiky obou typů, ačkoli v případě vzdálenostního modelu se signifikance ztrácí, pokud provedeme kontrolní analýzu se zahrnutím nulových respondentů. Analýza pro směrový model přináší přesvědčivější výsledky, se zvyšující se palčivostí směrový užitek vždy signifikantněji stoupá, a navíc výrazněji, než v případě vzdálenostního modelu.

Tabulka 11: Víceúrovňová lineární regresní analýza vlivu voličských preferencí pro strany určitého tématu na výši vzdálenostních a směrových užitků

	Zásahy do ekonomiky		Redistribuce		Služby vs. daně		Bezpečnost vs. svobody	
	Vzdálenost	Směr	Vzdálenost	Směr	Vzdálenost	Směr	Vzdálenost	Směr
	Coef. (SE)							
Preference strany zdůrazňující dané téma	-0.210 (0.035)***	0.291 (0.024)***	-0.090 (0.028)***	0.578 (0.020)***	0.119 (0.034)***	0.020 (0.022)	-0.103 (0.049)*	-0.111 (0.036)**
logLik	-21197	-16652	-23517	-19190	-21398	-16299	-29708	-17846
N	12052	12052	13154	13154	12004	12004	12827	12827
Groups	25	25	25	25	25	25	25	25
	Social lifestyle		Imigrace		Životní prostředí		EU	
	Vzdálenost	Směr	Vzdálenost	Směr	Vzdálenost	Směr	Vzdálenost	Směr
	Coef. (SE)							
Preference strany zdůrazňující dané téma	-0.168 (0.189)	0.379 (0.035)***	-1.287 (0.045)***	1.429 (0.032)***	-1.566 (0.055)***	1.722 (0.029)***	-0.447 (0.030)	0.500 (0.024)***
logLik	-21797	-20488	-22571	-18704	-21760	-15189	-20117	-17776
N	14281	14281	12956	12956	12403	12403	12720	12720
Groups	25	25	25	25	25	25	25	25

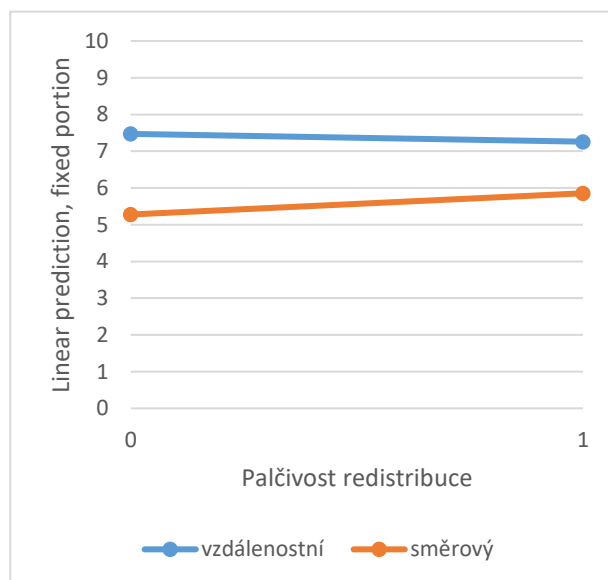
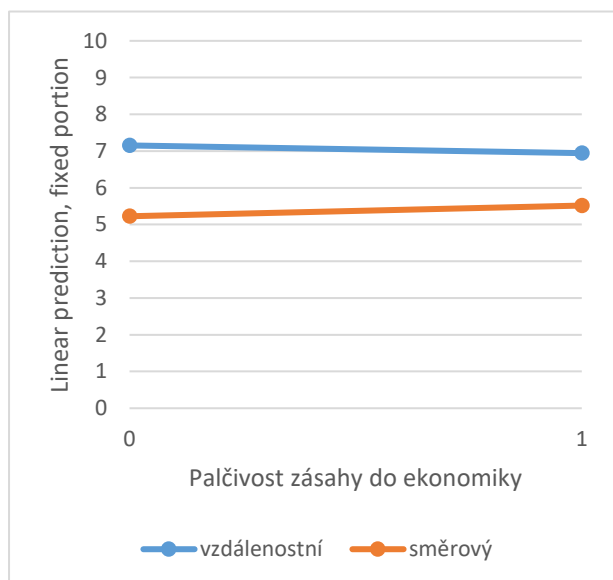
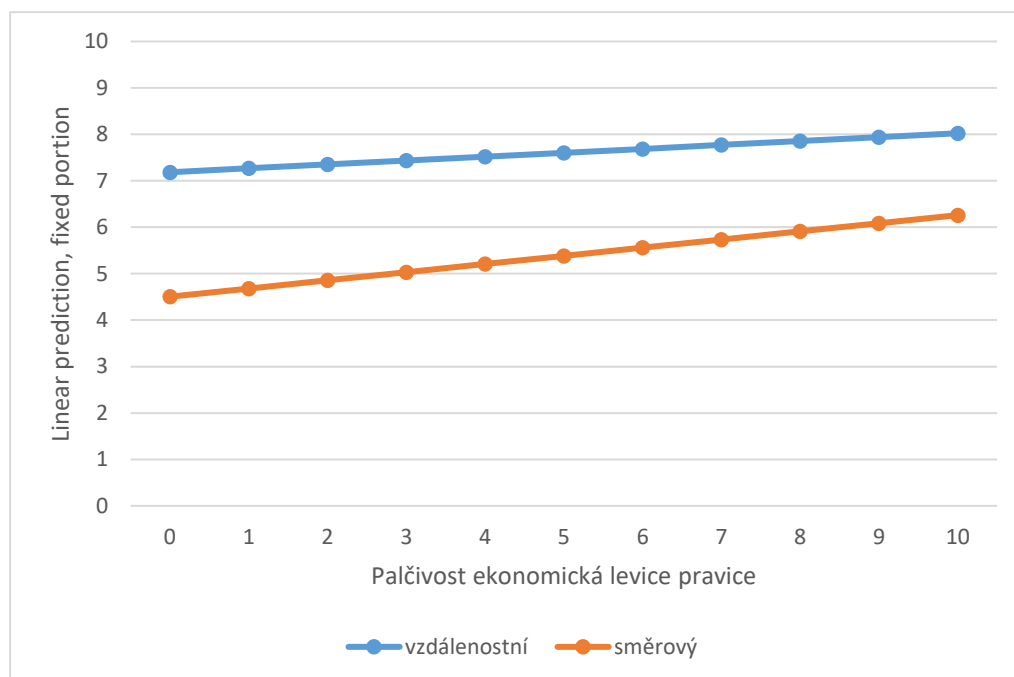
* $p < .05$; ** $p < .01$; *** $p < .001$

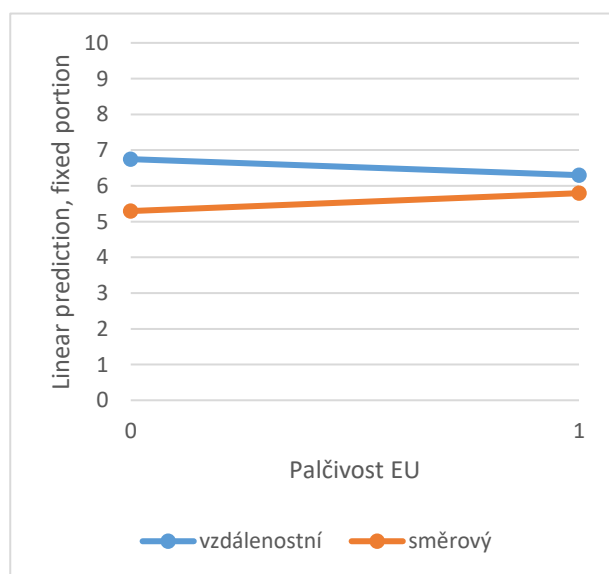
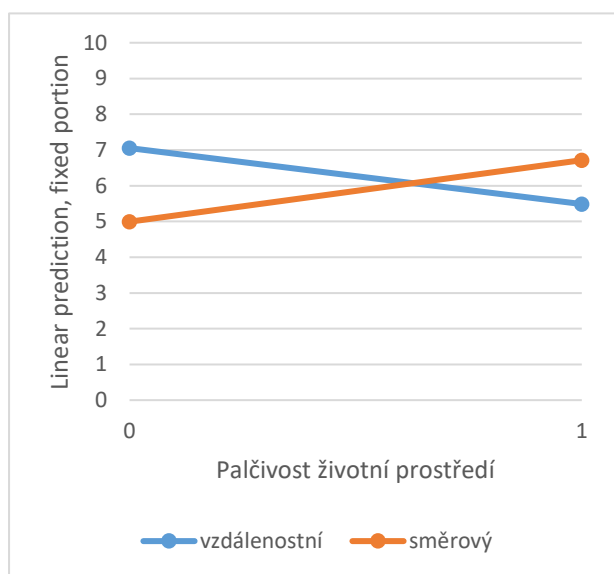
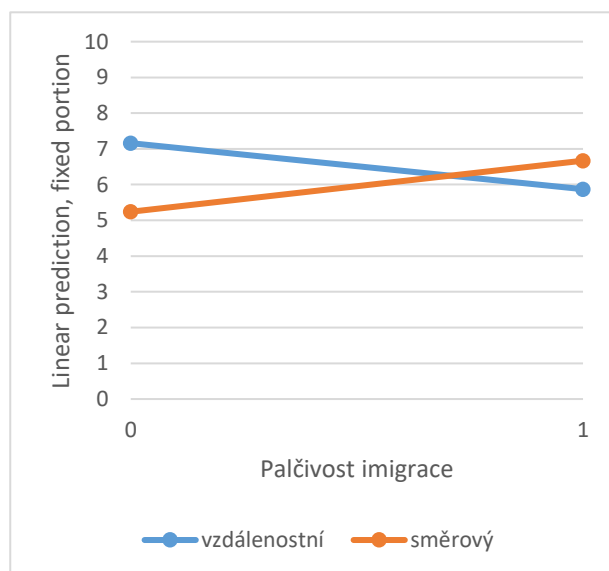
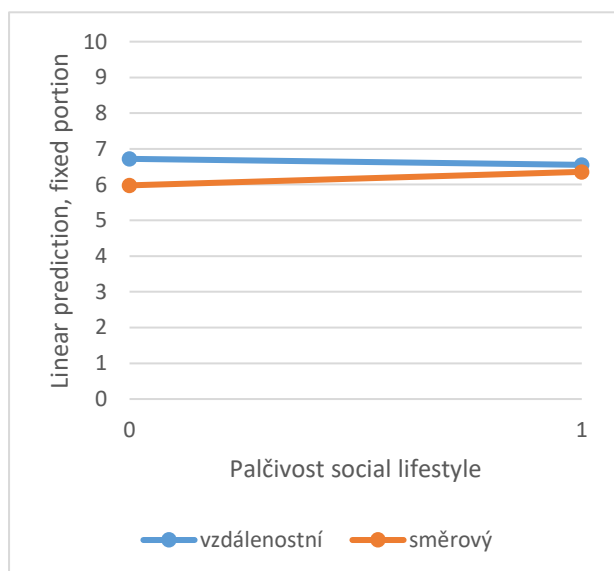
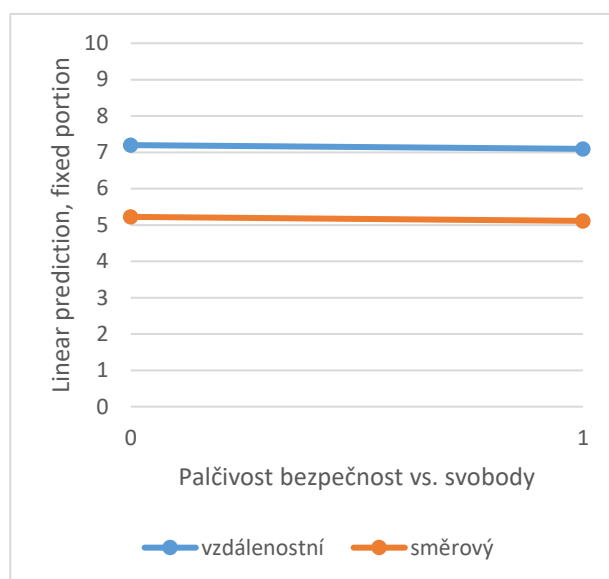
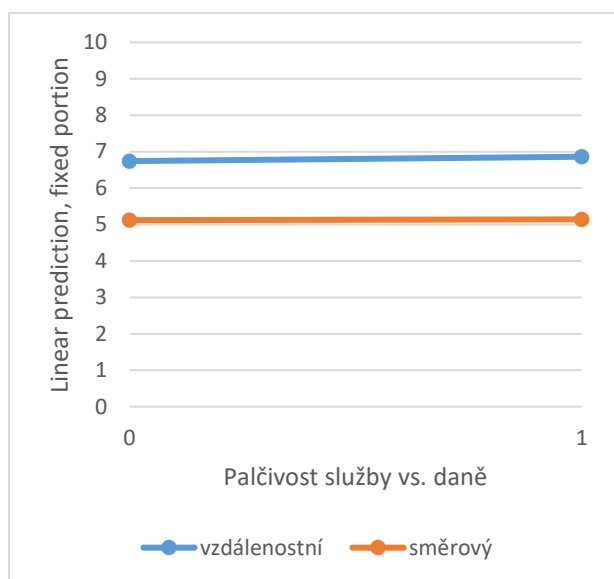
Analýza jednoho typu modelu vždy zahrnovala kontrolní proměnnou druhého typu modelu (v tabulce není uvedena). Závislou proměnnou a kontrolní nezávislou s modelem druhého typu představují výše vypočtených užitků. Nezávislá dich. proměnná: 1 = volič preferuje stranu, která zdůrazňuje sledované téma, 0 = volič nepreferuje stranu, která zdůrazňuje sledované téma.

Tabulka č. 11 bere v úvahu, jak se mění užitky, které voliči mají ze svých preferovaných stran, dle toho, zda je pro ně dané téma palčivé. Do značné míry se zde potvrzují výsledky předchozí analýzy. Vyjma tématu bezpečnost vs. svobody a služby vs. daně platí, že je-li téma pro vztah voliče a jeho preferované strany důležité, narůstá platnost směrového modelu (v podobě vypočtených užitků). Pouze u tématu služby vs. daně narůstá platnost vzdálenostního modelu, ve všech ostatních tématech hodnota predikovaného vzdálenostního užítu dokonce klesá. Pro téma služby vs. daně navíc nejsou změny v užítu zvláště výrazné, což může ale být do značné míry dáno tím, že velká většina stran má toto téma mezi svými třemi palčivými (a je tak palčivé takřka pro 80 % respondentů, kteří tyto strany preferují). Vzdálenostní užitek klesá i v tématu redistribuce, které dle předchozí analýzy dichotomické platnosti modelů přitom mělo vzdálenostní charakter.

V tuto chvíli tedy víme, o kolik se zvýší nebo sníží očekávané užitky z preferovaných stran, je-li pro ně právě zkoumané téma palčivé. Pokles nebo nárůst ale ještě neříkají, který model si vede lépe v konečném zúčtování. Ačkoli ve většině témat význam vzdálenostního modelu klesá, stále může být relevantnější než model směrový. Připomínám, že směrové užitky jsou převedeny ze škály -25 až 25 na škálu 0 až 10. Následuje konstrukce grafů marginální efektů.

Graf 3: Grafy marginálních efektů – platnost prostorových modelů ve formě užitek v závislosti na palčivosti témat

Uvedené grafy marginálních efektů naznačují, že ačkoli je směrový model palčivosti ve většině témat posílen a vzdálenostní oslaben, neznámá to, že by ve všech těchto případech směrový model vítězil nad vzdálenostním. Jednoznačně směrový charakter mají témata imigrace a životní prostředí. Z hlediska predikované výše užiteků pro situaci, kdy je téma palčivé, jsou modely podobně platné v tématech social lifestyle a EU. V ekonomických tématech a také v tématu bezpečnost vs. svobody má jednoznačněji navrch vzdálenostní model.

Podívejme se ještě na jeden způsob, jak lze také ověřit platnost modelů v závislosti na tématu, jenž se inspiruje u Todosijeviče [2005]. Opět pracujeme s vyjádřením platnosti modelů v podobě výše užiteků, nyní ale bude vztah obrácený a užitky budou nezávislou proměnnou. Závislou proměnnou se stává dichotomicky vyjádřená palčivost, resp. respondentova preference pro stranu určitého tématu, jak byla popsána a využita výše. Otázka v této podobě zní, zda spíše vzdálenost, nebo směrovost zvyšuje pravděpodobnost voličské preference pro stranu určitého tématu. I tímto způsobem se nabízí zodpovědět výzkumné otázky, na které se tento text zaměřuje. V našem případě ale nelze zanést do analýzy obecnou škálu levice-pravice, neboť zde nepracujeme s dichotomicky vyjádřenou palčivostí tohoto tématu pro strany.

Tabulka 12: Víceúrovňová logistická regresní analýza vlivu vzdálenostního/směrového uvažování na tvorbu preference pro stranu určitého tématu

	Zásahy do ekonomiky	Redistribuce	Služby vs. daně	Bezpečnost vs. svobody	Social lifestyle	Imigrace	Životní prostředí	EU
<i>Odds ratio (SE)</i>								
Vzdálenostní model	0.905 (0.016)***	0.966 (0.013)*	1.057 (0.018)**	0.992 (0.027)	0.868 (0.032)***	0.489 (0.016)***	0.718 (0.027)***	0.744 (0.017)***
Směrový model	1.340 (0.034)***	1.703 (0.033)***	1.028 (0.027)	0.905 (0.035)*	1.448 (0.055)***	2.932 (0.101)***	4.406 (0.199)***	1.608 (0.041)***
Loglik	-4822	-7674	-5405	-2483	-2732	-2609	-1804	-4637
N	12052	13154	12004	12827	14281	12956	12403	12720
Groups	25	25	25	25	25	25	25	25

* $p < .05$; ** $p < .01$; *** $p < .001$

Analýza jednoho typu modelu vždy zahrnovala kontrolní proměnnou druhého typu modelu (v tabulce není uvedena). Závislou proměnnou je dichotomicky vyjádřená preference pro stranu určitého tématu: 1 = volič preferuje stranu, která zdůrazňuje sledované téma, 0 = volič nepreferuje stranu, která zdůrazňuje sledované téma. Nezávislé proměnné představují výše vypočtených užiteků.

Tabulka č. 12 potvrzuje závěry z předchozích regresních analýz, když platí, že směrová volba je spjata s většinou témat – zásahy do ekonomiky, redistribuce, social lifestyle, imigrace, životní prostředí i EU. Korektněji řečeno, se zvyšujícím se směrovým užitekem, který má respondent ze své preferované strany, se zvyšuje pravděpodobnost, že tato jeho preferovaná strana bude za palčivá považovat zmíněná témata. Vzdálenostní volba je v tomto duchu

spojena pouze s tématem služby vs. daně. U těch témat, kde „vede“ směrový model, se zvýšením vzdálenostního užitku dokonce klesá pravděpodobnost preference stran zdůrazňujících tato témata. Volbu stran, jejichž tématem je bezpečnost vs. svobody, nevysvětluje dobře ani jeden z modelů.

9.3. Shrnutí

Můžeme tedy říci, že existují vzdálenostní a směrová témata, resp. že politické strany přitahují své voliče v některých tématech vzdálenostní logikou a v jiných směrovou?

V první řadě záleží na přístupu výzkumníka, který dovede výsledky v mnohém ovlivnit [vizte také Lewis a King 1999]. Už tabulky prosté procentuální a dichotomické platnosti modelů ukázaly, že se závěry mohou lišit podle toho, zda odfiltrujeme případy, kdy oba modely předurčují voličovu preferenci správně. Například u obecného tématu levice-pravice se zdálo, že oba modely jsou ve svém „výkonu“ poměrně vyrovnané. Při vynechání společných případů měl ale navrch vzdálenostní model. Podobně se vzdálenostní model prosadil i v dalších konkrétních sledovaných tématech vyjma integrace EU, kde „zvítězil“ směrový model. Ani nyní však nelze učinit závěr v tom smyslu, že se lidé ve většině témat rozhodují vzdálenostně.

Při zanesení faktoru palčivosti se totiž situace opět proměnila, a to významně. Jak je uvedeno výše, zohlednění palčivosti tématu by přitom při analýze volebního chování v politickém prostoru nemělo být opomenuto. Pro vyjádření této proměnné přitom v tomto textu používáme expertní vyjádření toho, která témata jsou pro strany nejpálčivější (nebo jaký je stupeň palčivosti tématu levice-pravice) a na základě dosavadní literatury (vizte předchozí kapitoly) předpokládáme, že na základě těchto témat se rozhodují i jejich voliči. A bereme-li v potaz jen respondenty-podporovatele těch stran, které dané téma prosazují, vzdálenostní povahu si udržuje pouze téma služby vs. daně a také svobody vs. bezpečnost. V ostatních tématech je situace vyrovnaná (redistribuce, social lifestyle) nebo je platnější směrový model (zásahy do ekonomiky, imigrace, životní prostředí, EU).

Tyto závěry analýzy prosté procentuální platnosti modelů následně jen z části potvrdila série regresních modelů a analýza marginálních efektů. Platnost modelů byla konstruována

dvojím způsobem – dichotomicky (model správně ne/určuje první preferenci voliče) a jako výše užitek.

Se zvýšením palčivosti tématu ekonomická levice-pravice se zvýšila signifikantně platnost obou modelů. Grafy marginálních efektů (v případě „dichotomické“ platnosti modelů) ukázaly, že na většině úrovní palčivosti má navrch vzdálenostní model, ale při nejvyšší palčivosti (hodnoty 9 a 10 z 10) je předstižen směrovým modelem. Tato predikce udává, že je-li téma levice-pravice na nejvyšší úrovni palčivosti, je směrový model schopen správně určit až 40 % prvních preferencí voličů, zatímco vzdálenostní „jen“ okolo 30 %. Pokud byla platnost modelů posuzována prostřednictvím škály užitek, pak rovněž platilo, že oba modely profitovaly ze zvyšující se palčivosti. Graf marginálních efektů ale ukázal, že predikované vzdálenostní užítky jsou na všech úrovních palčivosti významnější.

Pokud se týká konkrétních témat, o jediném z nich lze říci, že má jednoznačně vzdálenostní povahu – služby vs. daně. Analýzy ukazují, že je-li toto téma palčivé, zvýší se tím platnost vzdálenostního modelu, a to výrazně více než směrového. Stejně tak predikovaný vzdálenostní užitek je na vyšší úrovni než směrový. Nebo při opačném vzájemném postavení proměnných, při zvýšení vzdálenostního užtku z respondentovy preference se zvyšuje pravděpodobnost, že tato preference bude přiřknuta straně prosazující téma služby vs. daně. Zdá se tedy, že právě tato osa reprezentuje situaci, kdy lidé hledají ideální řešení podél celé tematické škály, nestojí o prosazování extrémů. To může samozřejmě být do značné míry dáno tím, jak je vůbec tato tematická škála postavena. Zlepšování služeb je zde podmíněno zvyšováním daní a obráceně, a nelze předpokládat, že by mnoho lidí mělo zájem o úbytek na čistém příjmu, a na druhé straně ani o to, aby přišli například o hrazenou lékařskou péči nebo vzdělání. Jsou-li pak sami na umírněných pozicích, měli by k sobě hledat umírněné politické preference.

Napříč všemi regresními modely a grafy se jako jednoznačně směrová témata ukazují především imigrace a životní prostředí. U těchto témat je směrový model palčivostí nejvíce posílen, predikovaná schopnost vysvětlit první preference voličů dosahovala nejvyšších hodnot (okolo 40 % u imigrace a 60 % v tématu životní prostředí) a při všech analytických konstelacích si vedl lépe oproti vzdálenostnímu modelu. Zdá se tedy, že tato jmenovaná témata si voliči překládají jako prostý spor mezi „ano“ a „ne“ či „pro“ a „proti“ a hledají stranu, která co nejintenzivněji prosazuje jejich názor.

Za srovnání stojí ještě jeden aspekt. Zatímco vítězný směrový model v tématech imigrace a životní prostředí správně predikuje okolo zmíněných 40 %, resp. 60 % prvních preferencí, vzdálenostní model, zřejmý vítěz v tématu služby vs. daně, pouze méně než 20 % prvních preferencí pro strany, které toto téma prosazují. Vysvětlení se ale nabízí poměrně jednoduché. Stran prosazujících téma služby vs. daně je velké množství a některé jsou si tak pozicemi, navíc často umírněnými, vzájemně blízko, volič tak nemá snadnou práci při určení té úplně nejbližší preference. Naopak v systému bývá většinou jen jedna strana zdůrazňující téma imigrace nebo životní prostředí, často zaujímající oproti ostatním značně vychýlenou pozici, a pro voliče je snadné si tuto stranu v systému najít. Celkově lze konstatovat, že prostorové modely správně určují pětinu až dvě třetiny prvních preferencí voličů. Pozornost, kterou jim politologie věnuje, je tedy jistě zasloužená.

V případě dalších témat se situace lišila dle způsobu analýzy. Dichotomické pojetí platnosti modelů dává kromě tématu služby vs. daně primát vzdálenostnímu modelu také v tématu redistribuce (jakkoliv je výsledek těsný, platnost směrového modelu je palčivostí posílena více, predikovaná schopnost správně určit první preferenci voliče je u směrového modelu pod 20 % a u vzdálenostního nad 20 %). V ostatních tématech se ukázal být relevantnější směrový model. Poněkud překvapivým „členem“ této skupiny je téma zásahů do ekonomiky, které souvisí s ekonomickou dimenzí politiky, již výzkumy přisuzují spíše vzdálenostní charakter [např. Dinas a Pardos-Prado 2012], jakkoliv tento text takový vztah úplně nepotvrzuje. Na druhou stranu ostatní ekonomická témata vč. obecné levo-pravé osy neměla ani zřejmý směrový charakter.

Pokud analýza využívala škálu vzdálenostních a směrových užitků, platilo, že z palčivosti tématu více profitoval směrový model, vzdálenostní model byl dokonce ve většině témat oslaben (vyjma tématu služby vs. daně). To ale neznamená, že by byl směrový model relevantnější. Grafy marginálních efektů ukázaly, že ačkoli se rozdíly v relevanci modelů s palčivostí většinou snížily, vzdálenostní logika zůstala mnohdy významnější. Zde výsledky vcelku odpovídaly dosavadnímu poznání, když si vzdálenostní model udržel vyšší relevanci ve všech ekonomických tématech a k tomu také v tématu bezpečnost vs. svobody. V dalších tématech vyjma imigrace a životního prostředí byly modely víceméně vyrovnané.

Ve většině témat tedy situace není úplně jednoznačná a záleží na výzkumném pojetí. Nelze také úplně říci, zda jsou tyto výsledky v souladu nebo v rozporu s předchozími výzkumy.

Jednak se autoři ve výsledcích ohledně relevance modelů různí, za druhé autorovi tohoto textu není znám podobně pojatý výzkum, který by porovnával „výkon“ modelů v tolika tématech zvlášť. Že ale ze zavedení palčivosti častěji a více profituje směrový model (byť ne vždy překonává ten vzdálenostní) by mohlo odkazovat právě k možnému pojetí tematické osy jako škály palčivosti. K takovému pojetí má totiž směrový model ve své podstatě blízko [Macdonald, Listhaug, Rabinowitz 1991: 1122]. Stejně tak tento výsledek dává smysl v kontextu výzkumů, které říkají, že palčivost je odrazem vyhraněnosti pozic [např. Rovný 2012].

Závěrem stojí ještě za povšimnutí, že témata, kde vítězí spíše vzdálenostní model (dle vícera pojetí), jsou taková, která se voličů-respondentů dotýkají nejosobněji. O tématu služby vs. daně již byla řeč, podobně by bylo možné smýšlet o tématu bezpečnost vs. svobody (opět něco za něco ve značně osobní rovině), stejně tak přístup k redistribuci se ve finále dotýká peněženek každého voliče. Hledat nejextrémnější alternativu by se mohlo snadno nevyplatit. Naopak témata, která se ukazují být spíše směrová, se týkají menšin (jejichž příslušníky většina respondentů logicky není) nebo státních aktů, které se v osobní rovině většiny respondentů dotýkají spíše nepřímo. Tato myšlenka sice částečně odkazuje k těm již popisovaným výzkumům [např. Kropko a Banda 2018], které hovoří o tom, že vzdálenostní nebo směrová povaha tématu odvisí od toho, jak je dimenze koncipována. Tento odstavec ale staví podobné závěry zase trochu do jiného možného kontextu.

A mohli bychom samozřejmě také uvažovat, jaký efekt na politiku a občanskou společnost má situace, kdy v politickém prostoru stoupá relevance témat se směrovým charakterem oproti těm se vzdálenostním (a v případě témat imigrace a životní prostředí jistě nelze vyloučit tendenci narůstající relevance). Více napoví následující kapitola o polarizaci.

10. Polarizace systému a politický prostor

V minulé kapitole byla řeč o tom, jak si vzdálenostní a směrový model vedou v jednotlivých tématech. Tento aspekt reprezentovala odpověď na otázku, který model více „profituje“ z faktu, že je zkoumané téma pro vztah voliče a jeho preferované strany palčivé. Kapitoly 4.3. a 5 také ale hovořily o tom, že palčivost témat se mnohdy ukazuje mít úzkou souvislostí

s polarizací stranického systému, resp. stran v dané tematické dimenzi. Bude tedy vliv polarizace napříč tématy podobný?

Tabulka 13: Tabulka polarizace: polarizační koeficienty v jednotlivých zemích a tématech seřazené od nejnižšího

Levice- pravice	Ekon. Levice- pravice	Zásahy do ekonomiky	Redistrib.	Služby vs. daně	Bezpečnost vs. svobody	Social lifestyle	Imigrace	Životní prostředí	EU
Malta 0.75	Maďarsko 0.41	Chorvat. 1.18	Malta 0.5	Malta 0.17	Malta 0.25	Rumunsko 0.49	Estonsko 0.53	Bulharsko 0.3	Rumunsko 0.57
Bulharsko 1.2	Malta 0.5	Litva 1.26	Chorvat. 1.04	Lotyšsko 0.48	Rumunsko 0.55	Kypr 0.59	Irsko 0.54	Slovensko 0.4	Slovinsko 0.64
Rumunsko 1.23	Chorvat. 0.95	Lucemb. 1.26	Lucemb. 1.13	Maďarsko 0.83	Estonsko 0.55	Bulharsko 0.88	Rumunsko 0.58	Lotyšsko 0.43	Malta 1.1
Finsko 1.35	Lucemb. 1.07	Francie 1.31	Rumunsko 1.21	Chorvat. 0.88	Slovensko 0.76	Slovensko 1.05	Slovensko 0.67	Litva 0.55	Estonsko 1.15
Estonsko 1.4	Itálie 1.22	Itálie 1.33	Litva 1.25	Litva 0.99	Lotyšsko 0.77	Portugal. 1.21	Malta 0.87	Česko 0.8	Chorvat. 1.19
Lotyšsko 1.43	Lotyšsko 1.31	Malta 1.38	Portugal. 1.48	Itálie 1.01	Portugal. 0.95	Lotyšsko 1.23	Bulharsko 1	Rumunsko 0.8	Kypr 1.38
Portugal. 1.5	Litva 1.4	Německo 1.45	Nizozemí 1.56	Lucemb. 1.22	Česko 0.98	Belgie 1.28	Litva 1.01	Polsko 0.87	Belgie 1.4
Dánsko 1.57	Německo 1.62	Dánsko 1.46	Lotyšsko 1.61	Rumunsko 1.41	Bulharsko 0.98	Dánsko 1.31	Česko 1.13	Malta 0.87	Španělsko 1.6
Lucemb. 1.57	Rakousko 1.64	Finsko 1.51	Slovinsko 1.61	Portugal. 1.43	Německo 1.27	Česko 1.36	Lotyšsko 1.13	Německo 1.01	Lotyšsko 1.64
Německo 1.62	Rumunsko 1.65	Irsko 1.51	Finsko 1.62	Finsko 1.48	Litva 1.38	Německo 1.37	Švédsko 1.22	Rakousko 1.03	Bulharsko 1.75
Polsko 1.66	Bulharsko 1.66	Bulharsko 1.54	Německo 1.69	Kypr 1.49	Slovinsko 1.51	Malta 1.37	Lucemb. 1.28	Slovinsko 1.09	Litva 1.79
Itálie 1.66	Finsko 1.67	Rumunsko 1.69	Bulharsko 1.75	Bulharsko 1.55	Lucemb. 1.54	Nizozemí 1.39	Německo 1.31	Estonsko 1.11	Finsko 1.91
Slovensko 1.72	Francie 1.72	Rakousko 1.71	Rakousko 1.77	Polsko 1.62	Švédsko 1.63	Švédsko 1.46	Kypr 1.35	Portugal. 1.36	Lucemb. 1.98
Litva 1.72	Dánsko 1.79	Polsko 1.79	Dánsko 1.81	Německo 1.66	Finsko 1.71	Estonsko 1.82	Polsko 1.4	Nizozemí 1.39	Slovensko 2.07
Rakousko 1.76	Portugal. 1.83	Lotyšsko 1.88	Švédsko 1.84	Rakousko 1.72	Irsko 1.74	Litva 1.86	Finsko 1.47	Španělsko 1.4	Švédsko 2.2
Česko 1.81	Polsko 1.89	Slovinsko 1.88	Polsko 1.88	Řecko 1.78	Dánsko 1.75	Irsko 1.9	Portugal. 1.59	Irsko 1.41	Česko 2.35
Španělsko 2	Estonsko 1.94	Portugal. 1.97	Česko 1.91	Francie 1.79	Polsko 2	Polsko 2.18	Belgie 1.93	Francie 1.5	Polsko 2.45
Irsko 2.09	Česko 2.11	Česko 2.02	V. Británie 1.93	Dánsko 1.83	Belgie 2.16	V. Británie 2.21	Slovinsko 2.08	Itálie 1.67	Irsko 2.52
Kypr 2.12	Švédsko 2.14	Kypr 2.04	Francie 1.94	Nizozemí 1.87	V. Británie 2.18	Španělsko 2.23	V. Británie 2.1	Finsko 1.68	V. Británie 2.54
Belgie 2.14	Slovensko 2.18	Estonsko 2.09	Slovensko 2.03	Irsko 1.96	Francie 2.24	Finsko 2.26	Francie 2.14	Kypr 1.73	Francie 2.56
Nizozemí 2.15	V. Británie 2.22	Švédsko 2.11	Řecko 2.09	Česko 2.06	Rakousko 2.25	Lucemb. 2.28	Nizozemí 2.16	Chorvat. 1.76	Dánsko 2.63
Švédsko 2.15	Španělsko 2.27	Nizozemí 2.12	Maďarsko 2.1	Švédsko 2.1	Nizozemí 2.27	Slovinsko 2.42	Itálie 2.24	Belgie 1.81	Nizozemí 2.77

V. Británie 2.18	Nizozemí 2.28	Maďarsko 2.14	Belgie 2.17	Estonsko 2.15	Itálie 2.28	Francie 2.55	Dánsko 2.3	Švédsko 1.82	Rakousko 2.78
Chorvat. 2.39	Irsko 2.29	V. Británie 2.18	Itálie 2.2	Slovensko 2.18	Španělsko 2.49	Rakousko 2.77	Chorvat. 2.33	Dánsko 1.89	Řecko 2.83
Francie 2.4	Belgie 2.37	Řecko 2.29	Estonsko 2.31	Slovensko 2.23	Chorvat. 2.59	Itálie 2.88	Rakousko 2.37	Maďarsko 1.9	Německo 2.98
Slovensko 2.55	Řecko 2.43	Belgie 2.33	Kypr 2.41	V. Británie 2.28	Řecko 2.85	Řecko 3.26	Španělsko 2.37	Lucemb. 1.92	Portugal. 3.15
Maďarsko 2.66	Slovensko 2.46	Španělsko 2.34	Irsko 2.43	Španělsko 2.38	Kypr 2.91	Chorvat. 3.45	Maďarsko 2.72	V. Británie 2.03	Maďarsko 3.37
Řecko 2.96	Kypr 2.6	Slovensko 2.62	Španělsko 2.57	Belgie 2.56	Maďarsko 3.57	Maďarsko 3.58	Řecko 3.06	Řecko 2.35	Itálie 3.44

Tabulka č. 13 zobrazuje výsledky výpočtu polarizačního koeficientu, jak je představen v kapitole 4.3, a to pro každé ze zkoumaných témat (včetně levice-pravice rozděleného navíc do dvou témat – na zcela obecné, resp. ekonomické pojetí). Koeficienty platné pro jednotlivé země jsou vždy seřazené od nejmenší po nejvyšší hodnotu. První fakt, kterého si lze dobře všimnout, je, že polarizovaný stranický systém může v zemi existovat při řazení stran v jedné tematické dimenzi, v druhé to už ovšem platit nemusí. V případě některých zemí je situace značně rozporuplná. Vezměme v úvahu například Maďarsko. To v řadě témat patří mezi nejpolarizovanější systémy, zejm. to platí ve všech neekonomických tématech a také na obecné škále levice-pravice, kam tato „kulturně-sociální“ témata jako jsou postoje k imigraci, EU integraci, ochraně životního prostředí či právům menšin také patrně zasahují. V ekonomickém pojetí levice-pravice je naopak ze všech zemí nejméně polarizovaným systémem, s čímž koresponduje nízká hodnota koeficientu v tématu služby vs. daně. Mimo tuto logiku ale naopak zůstává téma redistribuce, kde se Maďarsko opět řadí po bok nejpolarizovanějších zemí. Tento příklad tak dobře ilustruje, jak důležitá je povaha tématu, které je ve výzkumech polarizace (a vůbec ve výzkumech politického prostoru) používáno. Autoři mnohdy pracují se zjednodušením prostoru do dimenze levice-pravice, ale tabulka č. 13 ukazuje, že i výklad tohoto tématu může být různý pro různé aktéry a výsledky pak mohou být diametrálně odlišné. Jak píše také Schmitt [2016], pokud jde o výzkumy polarizace, politologové se obvykle napřed nezabývají relevancí a povahou témat v jednotlivých systémech. Tabulka č. 13 naznačuje, že je takového přístupu zapotřebí, spolu s nimi se totiž může měnit i polarizace systému, která je zjevně dynamickou veličinou. Pokud bychom chápali obvykle využívanou levo-pravou dimenzi jako ekonomickou, mohli bychom si o Maďarsku myslet, že je tamní stranický systém spíše nepolarizovaný. Zdá se ale, že situace může být

právě opačná, pokud se v Maďarsku politická debata intenzivněji strhává okolo jiných než ekonomických problémů. Tento efekt je zřejmý už ze samotných pozic jednotlivých stran. Pokud vezmeme v úvahu český Úsvit, jenž byl ještě v roce 2014 ve stranickém systému přítomen, pozice na obecné levo-pravé škále (v podobě -5 až 5) se blížila hodnotě 3, na ekonomické levo-pravé škále hodnotě 0. Tyto úvahy už ale poněkud přesahují rámec této práce.

Úvaha, která je naopak v rámci tématu práce, by se mohla týkat výsledků Todosijevičova výzkumu [2005], který přiřadil větší relevanci směřovému modelu právě na maďarském příkladu. Pokud je v tamním systému škála levice-pravice chápána spíše obecněji než jen ekonomicky, může zde být spojitost mezi zjištěnou polarizací v této dimenzi a směřovou volební logikou. Na druhou stranu Todosijevičem zjištěné rozdíly mezi vzdálenostní a směřovou teorií nebyly zase tak velké a mluvíme také o jiném časovém ukotvení výzkumu (což může být problém, jak naznačuje následující odstavec). Napoví příští podkapitoly.

S jednodimenzionálním pojetím prostoru pracovali i Fazekas a Méder [2013], jejich text však samozřejmě pojednává již o jiném časovém období. Pokud bychom měli přesto výsledky porovnat (a předpokládat, že za pět let (Fazekas a Méder pracovali s daty z roku 2009) se polarizace systémů přespříliš nezměnila), nebylo by jasné, které výsledky brát při porovnání v úvahu. Citovaná práce mezi nejpolarizovanější systémy řadí Kypr, Česko, Maďarsko nebo Itálii (a paradoxně i Maltu, která je v našem případě ve všech tématech naopak málo polarizovaná), mezi nejméně polarizované naopak Belgii, Velkou Británii, Irsko či Lucembursko. Zdá se, že časový odstup přinesl patrné změny, ať je to zmíněná Malta, nebo např. Velká Británie, která napříč tématy nyní patří – na základě dat z roku 2014 – mezi nejpolarizovanější systémy. Stejně tak se ale otazník vznáší nad tím, do jaké míry za odlišnosti může pojetí tématu.

V následující části tedy budou následovat analýzy stranické polarizace systému, resp. její vliv na platnost prostorových modelů, přičemž zároveň budou brána v úvahu různá témata. Ještě než ale k tomuto bodu přistoupím, provedu nejprve ještě jednu vstupní analýzu, která ověří, jak data využitá v této práci potvrzují či nepotvrzují předpoklad, že zdůrazňovat určité téma pro stranu zároveň znamená zaujmout v něm polarizovanější pozici, jak říká například Rovný [2012].

10.1. Zdůrazňování tématu a vyhraněnost pozic

Pro analýzu vztahu mezi pozicemi stran a palčivostí postačí datový soubor Chapel Hill. Závislou proměnnou jsou absolutní hodnoty stranických pozic ve sledovaném tématu, nezávislou proměnnou představuje dichotomické určení, zda je téma pro stranu palčivé.

Tabulka 14: Víceúrovňová lineární regresní analýza vlivu palčivosti tématu ekonomická levice-pravice na extremitu pozic stran

	Ekonomická levice-pravice
	<i>Coef. (SE)</i>
Palčivost	0.295 (0.052)***
Konst.	-0.230 (0.376)
logLik	-379
N	245
Groups	28

* $p < .05$; ** $p < .01$; *** $p < .001$

Tabulka 15: Víceúrovňová lineární regresní analýza, extremita pozic stran v závislosti na tom, zda je sledované téma pro stranu palčivé

	Zásahy do ekonomiky	Redistrib.	Služby vs. daně	Bezpečnost vs. svobody	Social lifestyle	Imigrace	Životní prostředí	EU
	<i>Coef. (SE)</i>							
Palčivost	0.635 (0.182)***	0.927 (0.156)***	0.324 (0.166)	0.387 (0.273)	0.633 (0.255)*	2.139 (0.244)***	2.352 (0.225)***	1.038 (0.179)***
Konst.	1.576 (0.090)***	1.523 (0.091)***	1.700 (0.131)***	1.934 (0.102)***	2.426 (0.109)***	1.757 (0.119)***	1.469 (0.072)***	2.468 (0.089)***
logLik	-360	-354	-375	-382	-389	-362	-319	-359
N	231	231	231	231	231	231	231	231
Groups	25	25	25	25	25	25	25	25

* $p < .05$; ** $p < .01$; *** $p < .001$

Prakticky ve všech sledovaných tématech je odpověď na otázku uvedenou v nadpisu této podkapitoly kladná. Platí, že je-li téma pro stranu palčivé, pak lze u ní očekávat vyhraněnější pozici. Jen ve dvou tématech tento vztah není významný – služby vs. daně a bezpečnost vs. svobody a nelze jej tedy potvrdit. Naopak nejsilnější takový vztah nacházíme pro témata imigrace a životní prostředí. Takový výsledek se zdá být v souladu s předchozí kapitolou, kde je téma služby vs. daně jasně vzdálenostní. Jedna z vlastností takového tématu by měla spočívat v tom, že umírněnost v úspěchu nelimituje. Témata imigrace a životní prostředí zase mají jednoznačně směrový charakter.

Je jasné, že vyhranější pozice také znamenají vyšší směrové užitky, resp. vyšší platnost směrového modelu. Jenže na druhou stranu nemusí být už tak zřejmé, že vzdálenostního modelu se tento efekt netýká. Jedna z tezí zmíněných v teoretické kapitole o polarizaci (kap. 4.3.) říká, že vyhraněná pozice, a v jejím důsledku směrová volba, mohou být projevem palčivosti tématu pro aktéry (voliče i strany). Vzdálenostní volba ale do rozhodování může též vstupovat. Aneb vyhrávají ty strany, jejichž pozice je intenzivní a zároveň voličovi blízká. S tím však vyvstává otázka, zda takové spojení obou prostorových modelů může být platné ve všech tématech.

10.2. Platnost modelů jako schopnost správně určit první preferenci

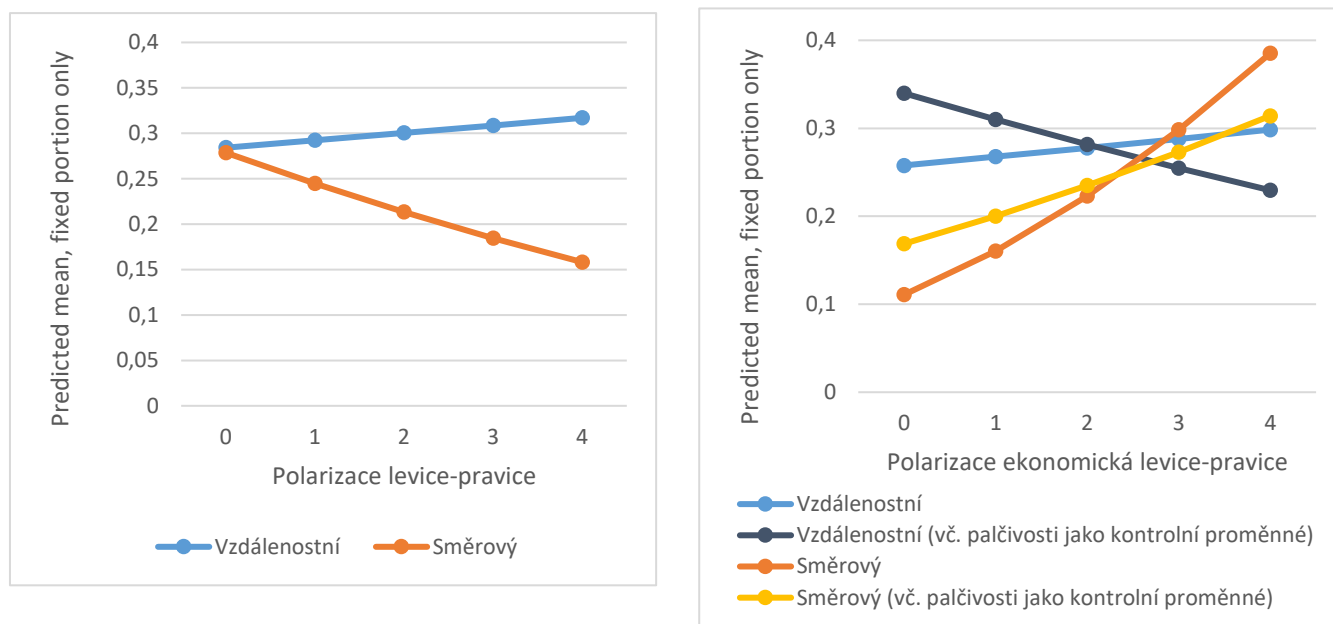
Jaké je tedy působení polarizace na platnost prostorových modelů? Podobně jako v předchozí kapitole se v první fázi zaměřím na schopnost modelů správně určit první preferenci voliče.

Tabulka 16: Logistická víceúrovňová regresní analýza vlivu polarizace stran v tématu levice-pravice (v obecném i ekonomickém pojetí) na platnost prostorových modelů.

	Levice-pravice	
	Vzdálenost	Směr
	Odds ratio (SE)	
Polarizace (obecná dimenze)	1.051 (0.367)	0.799 (0.285)
logLik	-6171	-4953
N	12434	12434
Groups	28	28
Polarizace (ekonomická dimenze)	1.068 (0.872)	1.657 (1.022)
logLik	-5668	-4802
N	12434	12434
Groups	28	28
Polarizace (ekonomická dimenze)	0.837 (0.379)	1.319 (0.966)
Palčivost	1.303 (0.035)***	2.051 (0.072)***
logLik	-5617	-4534
N	12434	12434
Groups	28	28

* $p < .05$.; ** $p < .01$.; *** $p < .001$

Graf 4: Grafy marginálních efektů – schopnost prostorových modelů správně určit první preferenci voliče v závislosti na polarizaci stran v dimenzi levice-pravice (v obecném i ekonomickém pojetí)

Tabulka č. 16 zobrazuje výsledky logistických regresních analýz vlivu polarizace na platnost prostorových modelů v tématu levice-pravice.

Pro obecné téma levice-pravice nelze pracovat s palčivostí, v případě ekonomického pojetí tématu levice-pravice je také zobrazen model se zahrnutím kontrolní proměnné palčivosti této dimenze pro voličovu preferovanou stranu (podobně jako v předchozí kapitole, charakteristika využitých dat blíže v kap. 7).

Následující tabulky č. 17 a 18 pak ukazují tytéž výsledky pro konkrétní témata. Navíc tak činí s ohledem na dvě různé situace, tedy se zahrnutím všech respondentů (tabulka č. 17) a jen těch respondentů, kteří preferovali stranu daného tématu (tabulka č. 18), resp. pouze se zahrnutím stran, které dané téma prosazují.

Stejným způsobem jsou pak koncipovány grafy marginálních efektů, které k tabulkám náleží. Opět zde najdeme zobrazení situací s ohledem a bez ohledu na palčivost.

Tabulka 17: Logistická víceúrovňová regresní analýza vlivu polarizace stran v osmi konkrétních tématech na platnost prostorových modelů (se zahrnutím všech respondentů)

	Zásahy do ekonomiky		Redistribuce		Služby vs. daně		Bezpečnost vs. svobody	
	Vzdálenost	Směr	Vzdálenost	Směr	Vzdálenost	Směr	Vzdálenost	Směr
	Odds ratio (SE)							
Polarizace / všichni voliči	0.839 (0.217)	3.248 (1.306)**	1.591 (0.523)	1.203 (0.517)	0.857 (0.142)	1.600 (0.693)	0.987 (0.131)	1.403 (0.592)
logLik	-4606	-4251	-4857	-4286	-3940	-3600	-4556	-3263
N	12316	12316	13405	13405	12224	12224	13046	13046
Groups	28	28	28	28	28	28	28	28
	Social lifestyle		Imigrace		Životní prostředí		EU	
	Vzdálenost	Směr	Vzdálenost	Směr	Vzdálenost	Směr	Vzdálenost	Směr
	Odds ratio (SE)							
Polarizace / všichni voliči	1.336 (0.212)	1.173 (0.322)	1.140 (0.128)	1.536 (1.332)*	1.182 (0.292)	2.940 (1.173)**	1.008 (0.157)	1.000 (0.336)
logLik	-3191	-2445	-4711	-3787	-3963	-3213	-4760	-5069
N	14558	14558	13234	13234	12649	12649	12909	12909
Groups	28	28	28	28	28	28	28	28

*p < .05.; **p < .01.; ***p < .001

Tabulka 18: Logistická víceúrovňová regresní analýza vlivu polarizace stran v osmi konkrétních tématech na platnost prostorových modelů (se zahrnutím jen těch respondentů, kteří preferují stranu zdůrazňující zkoumané téma)

	Zásahy do ekonomiky		Redistribuce		Služby vs. daně		Bezpečnost vs. svobody	
	Vzdálenost	Směr	Vzdálenost	Směr	Vzdálenost	Směr	Vzdálenost	Směr
	Odds ratio (SE)							
Polarizace / jen voliči, kteří preferují stranu prosazující téma	1.406 (0.780)	0.333 (0.460)	1.980 (0.671)*	0.360 (0.239)	1.324 (0.460)	0.833 (0.618)	0.903 (0.479)	1.195 (1.379)
logLik	-1378	-1239	-2605	-2163	-3113	-2637	-310	-228
N	3270	3270	6043	6043	9023	9023	931	931
Groups	21	21	24	24	25	25	15	15
	Social lifestyle		Imigrace		Životní prostředí		EU	
	Vzdálenost	Směr	Vzdálenost	Směr	Vzdálenost	Směr	Vzdálenost	Směr
	Odds ratio (SE)							
Polarizace / jen voliči, kteří preferují stranu prosazující téma	1.064 (0.451)	2.776 (6.354)	0.760 (0.231)	1.861 (0.817)	0.266 (0.169)*	2.992 (6.005)	0.786 (0.169)	1.026 (1.153)
logLik	-246	-205	-853	-780	-480	-220	-1447	-1519
N	1028	1028	1827	1827	901	901	3586	3586
Groups	15	15	14	14	16	16	19	19

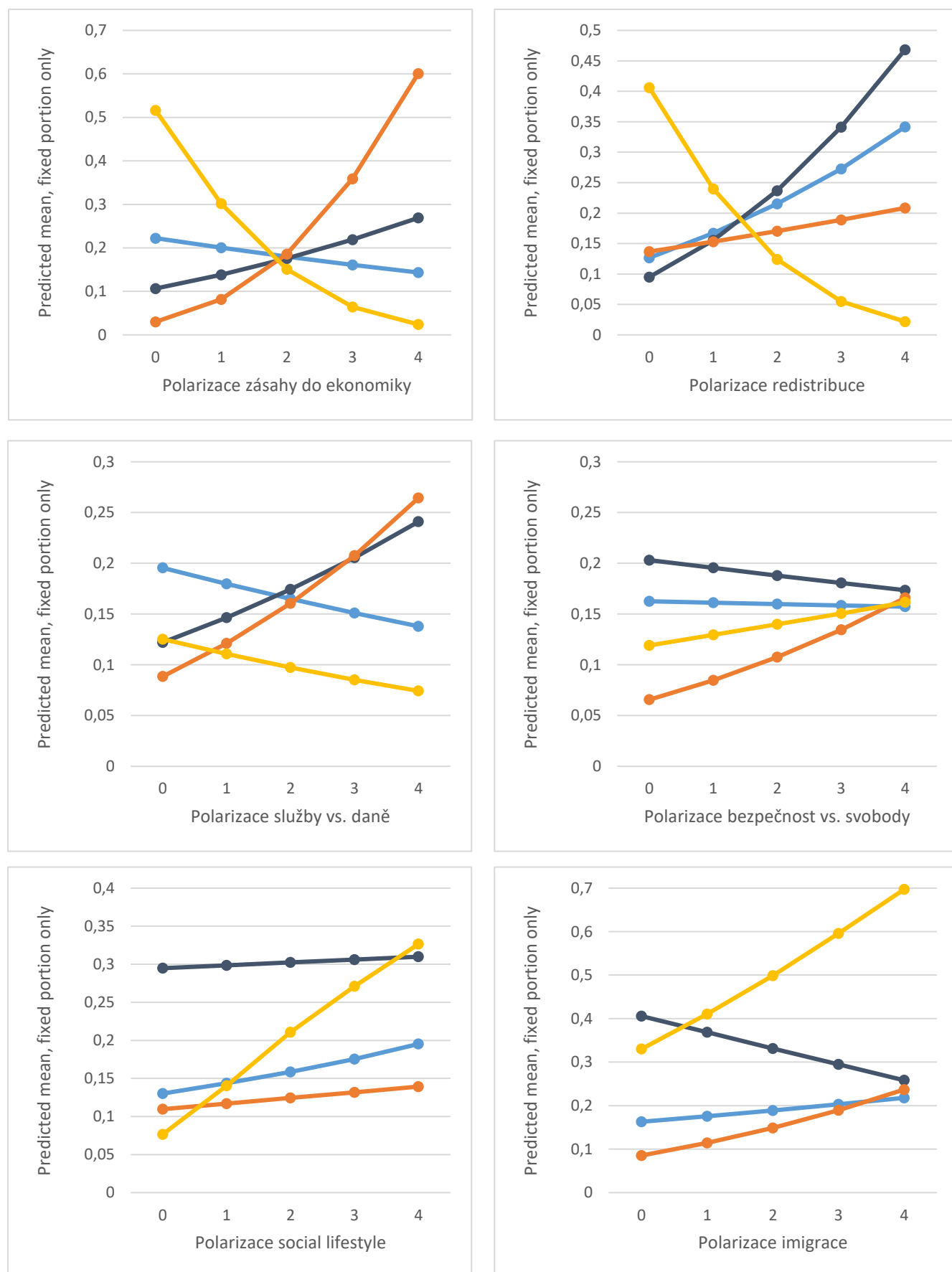
*p < .05.; **p < .01.; ***p < .001

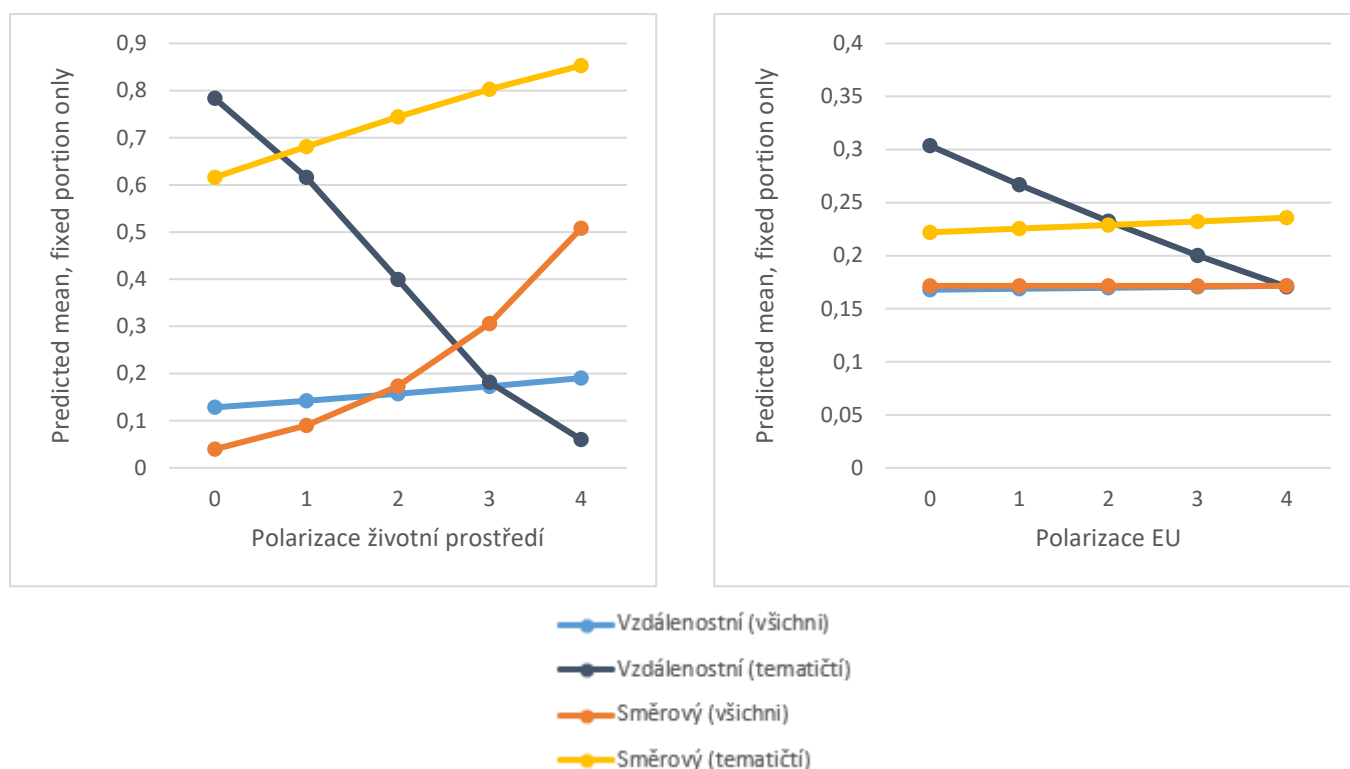
Pro tabulky č. 16 – č. 18 platí (stejně jako v předchozích analýzách), že analýza jednoho typu modelu vždy zahrnovala kontrolní proměnnou druhého typu modelu. Zároveň analýzy zahrnovaly kontrolní (zejm.) demografické proměnné věk, pohlaví, zájem o politiku, vzdělání, typ bydliště, finanční situaci, znalosti (kontrolní proměnné rozebírá kap. 7.4.).

Základní nezávislou proměnnou je index polarizace představený v kapitole 4.3.

Závislá dich. proměnná a kontrolní nezávislá s modelem druhého typu: 1 = model správně určuje první preferenci voliče, 0 = model se plete v první preferenci voliče.

Graf 5: Grafy marginálních efektů – schopnost prostorových modelů správně určit první preferenci voliče v závislosti na polarizaci stran v osmi konkrétních tématech

Oproti zmíněným předchozím textům (kap. 4.3.) ale analýzy v této kapitole nedokládají významnější souvislosti ve vztahu platnosti modelů a stranické polarizace. Ve většině případů modely vykazují statisticky nesignifikantní výsledky. Výjimkou je polarizací posílený směrový model v tématech životního prostředí, zásahů do ekonomiky a imigrace (bereme-li v potaz všechny respondenty). Vzdálenostní model je v tématu životního prostředí oslaben a v tématu redistribuce posílen (tehdy, jsou-li bráni v potaz jen respondenti, kteří preferují stranu prosazující dané téma a toto téma by tedy i pro ně mělo být palčivé).

Při pohledu na koeficienty i grafy marginálních efektů lze na první pohled jen obtížně něco usuzovat. Za povšimnutí ale stojí, že jsou-li bráni v úvahu všichni respondenti, polarizace prakticky ve všech tématech posiluje platnost směrového modelu. Již víme, že platnost směrového modelu je také posílena palčivostí tématu, stejně tak že palčivost tématu se odráží v polarizovanějších pozicích stran. Jsou-li ve stranickém systému přítomny strany, pro které je téma palčivé, a zvláště pokud mají i relevantní podporu mezi voliči, pak také musí být posílena polarizace celého systému v tomto tématu. Polarizace se tedy jeví být odrazem toho, že téma ve stranickém systému rezonuje. Snad i proto druhá část analýzy, která zahrnuje pouze

podporovatele stran, pro které je sledované téma palčivé, přináší velké odlišnosti. Palčivost je totiž v modelu zahrnuta již předem, a tím pádem kontrolována. Za té situace pak dostáváme ten výsledek, že z polarizace profituje v ekonomických tématech (zásahy do ekonomiky, redistribuce, služby vs. daně) více vzdálenostní model a má také celkově vyšší vypovídající hodnotu, směrový naopak ztrácí. Překvapivě ale tento vztah neplatí pro obecnější dimenzi ekonomická levice-pravice (směrový model se jeví být relevantnější). Naopak v tématech imigrace, životní prostředí a social lifestyle dále s polarizací více stoupá platnost směrového modelu, který má celkově navrch nad vzdálenostní logikou. Je ale nutné znovu připomenout, že vztahy v regresních modelech nebyly pro většinu témat statisticky významné.

10.3. Platnost modelů jako výše užitků

Podobně jako v minulé kapitole se nyní namísto dichotomické platnosti modelů zaměříme na výši užitků, které voličům přináší jejich politické preference. Opět jsou vytvořeny dvě série modelů, tedy jedna zahrnující odpovědi všech respondentů, druhá jen těch, kteří preferovali stranu zdůrazňující právě zkoumané téma.

Tabulka 19: Lineární víceúrovňová regresní analýza vlivu polarizace stran v tématu levice-pravice (v obecném i ekonomickém pojetí) na výši vzdálenostních a směrových užitků

	Levice-pravice	
	Vzdálenost	Směr
	Coef. (SE)	
Polarizace (obecná dimenze)	0.222 (0.151)	0.316 (0.108)**
logLik	-21133	-18169
N	12434	12434
Groups	28	28
Polarizace (ekonomická dimenze)	0.364 (0.150)*	0.370 (0.076)***
logLik	-21396	-17356
N	12434	12434
Groups	28	28
Polarizace (ekonomická dimenze)	0.358 (0.150)*	0.403 (0.062)***
Palčivost	0.090 (0.013)***	0.170 (0.009)***
logLik	-21370	-17175
N	12434	12434
Groups	28	28

* $p < .05$.; ** $p < .01$.; *** $p < .001$

Tabulka 20: Lineární víceúrovňová regresní analýza vlivu polarizace stran v osmi konkrétních tématech na výši vzdálenostních a směrových užitků (se zahrnutím všech respondentů)

	Zásahy do ekonomiky		Redistribuce		Služby vs. daně		Bezpečnost vs. svobody	
	Vzdálenost	Směr	Vzdálenost	Směr	Vzdálenost	Směr	Vzdálenost	Směr
	Coef. (SE)							
Polarizace / všichni voliči	-0.232 (0.155)	0.187 (0.100)	-0.090 (0.133)	0.183 (0.060)**	-0.112 (0.119)	0.060 (0.072)	-0.244 (0.066)**	0.178 (0.039)***
logLik	-21623	-17023	-23874	-19863	-21723	-16560	-22820	-18028
N	12316	12316	13405	13405	12224	12224	13046	13046
Groups	28	28	28	28	28	28	28	28
	Social lifestyle		Imigrace		Životní prostředí		EU	
	Vzdálenost	Směr	Vzdálenost	Směr	Vzdálenost	Směr	Vzdálenost	Směr
	Coef. (SE)							
Polarizace / všichni voliči	0.045 (0.065)	-0.011 (0.072)	-0.072 (0.076)	0.120 (0.084)	0.064 (0.106)	0.213 (0.047)***	0.132 (0.058)*	-0.103 (0.054)
logLik	-22146	-20796	-23318	-19990	-22524	-17019	-20424	-18158
N	14558	14558	13234	13234	12649	12649	12909	12909
Groups	28	28	28	28	28	28	28	28

*p < .05.; **p < .01.; ***p < .001

Tabulka 21: Lineární víceúrovňová regresní analýza vlivu polarizace stran v osmi konkrétních tématech na výši vzdálenostních a směrových užitků (se zahrnutím jen těch respondentů, kteří preferují stranu zdůrazňující zkoumané téma)

	Zásahy do ekonomiky		Redistribuce		Služby vs. daně		Bezpečnost vs. svobody	
	Vzdálenost	Směr	Vzdálenost	Směr	Vzdálenost	Směr	Vzdálenost	Směr
	Coef. (SE)							
Polarizace / jen voliči, kteří preferují stranu prosazující téma	-0.103 (0.203)	0.149 (0.175)	0.244 (0.175)	0.226 (0.152)	-0.006 (0.148)	-0.012 (0.091)	-0.267 (0.143)	0.056 (0.133)
logLik	-5663	-4810	-10512	-9411	-16065	-12354	-1520	-1186
N	3270	3270	6043	6043	9023	9023	931	931
Groups	21	21	24	24	25	25	15	15
	Social lifestyle		Imigrace		Životní prostředí		EU	
	Vzdálenost	Směr	Vzdálenost	Směr	Vzdálenost	Směr	Vzdálenost	Směr
	Coef. (SE)							
Polarizace / jen voliči, kteří preferují stranu prosazující téma	0.043 (0.115)	-0.091 (0.147)	0.063 (0.140)	-0.008 (0.153)	-0.445 (0.159)**	0.526 (0.164)**	0.090 (0.112)	-0.086 (0.125)
logLik	-1302	-1263	-2516	-2526	-1018	-1030	-4871	-4435
N	1028	1028	1827	1827	901	901	3586	3586
Groups	15	15	14	14	16	16	19	19

*p < .05.; **p < .01.; ***p < .001

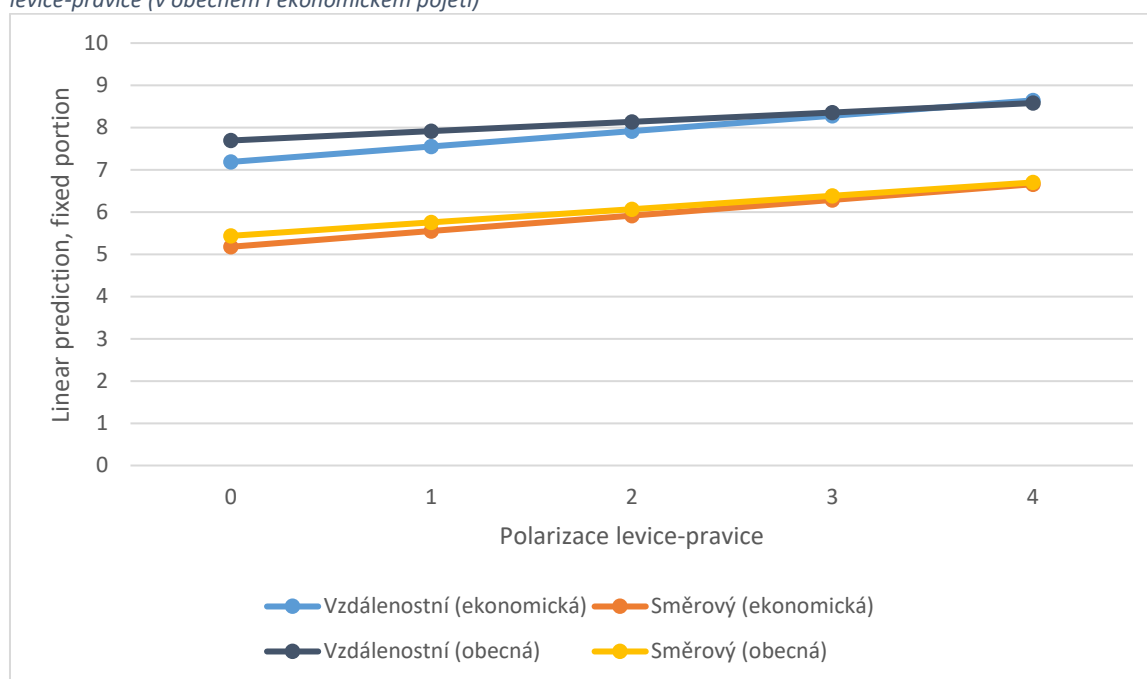
Pro tabulky č. 19 – č. 21 platí (stejně jako v předchozích analýzách), že analýza jednoho typu modelu vždy zahrnovala kontrolní proměnnou druhého typu modelu. Zároveň analýzy zahrnovaly kontrolní (zejm.) demografické proměnné věk, pohlaví, zájem o politiku, vzdělání, typ bydliště, finanční situaci, znalosti (kontrolní proměnné rozebírá kap. 7.4.).

Základní nezávislou proměnnou je index polarizace představený v kapitole 4.3.

Závislou proměnnou a kontrolní nezávislou s modelem druhého typu představují výše vypočtených užitků.

Je-li platnost prostorových modelů měřena prostřednictvím výše vzdálenostních a směrových užitek, ukazují výsledky na větší signifikanci polarizace, a sice zejména s ohledem na obecnou dimenzi levice-pravice (tabulka č. 19). Ve zcela obecném pojetí této dimenze spatřujeme posilující vliv stranické polarizace pro směrový model, resp. směrový užitek, který respondenti mají ze svých preferencí. V ekonomickém pojetí dimenze jsou posíleny oba modely. Vzroste-li míra polarizace o jeden bod, modely předpovídají zvýšení vzdálenostního užtku o 0.36 bodu a směrového o 0.37 a 0.4 bodu při skále směrových užtků v hodnotách 0-10 (dle toho, zda je mezi kontrolní proměnné zahrnuta také palčivost ekonomické dimenze levice-pravice pro respondentovu preferovanou stranu).

Graf 6: Graf marginálních efektů – platnost prostorových modelů ve formě užtků v závislosti na polarizaci stran v dimenzi levice-pravice (v obecném i ekonomickém pojetí)

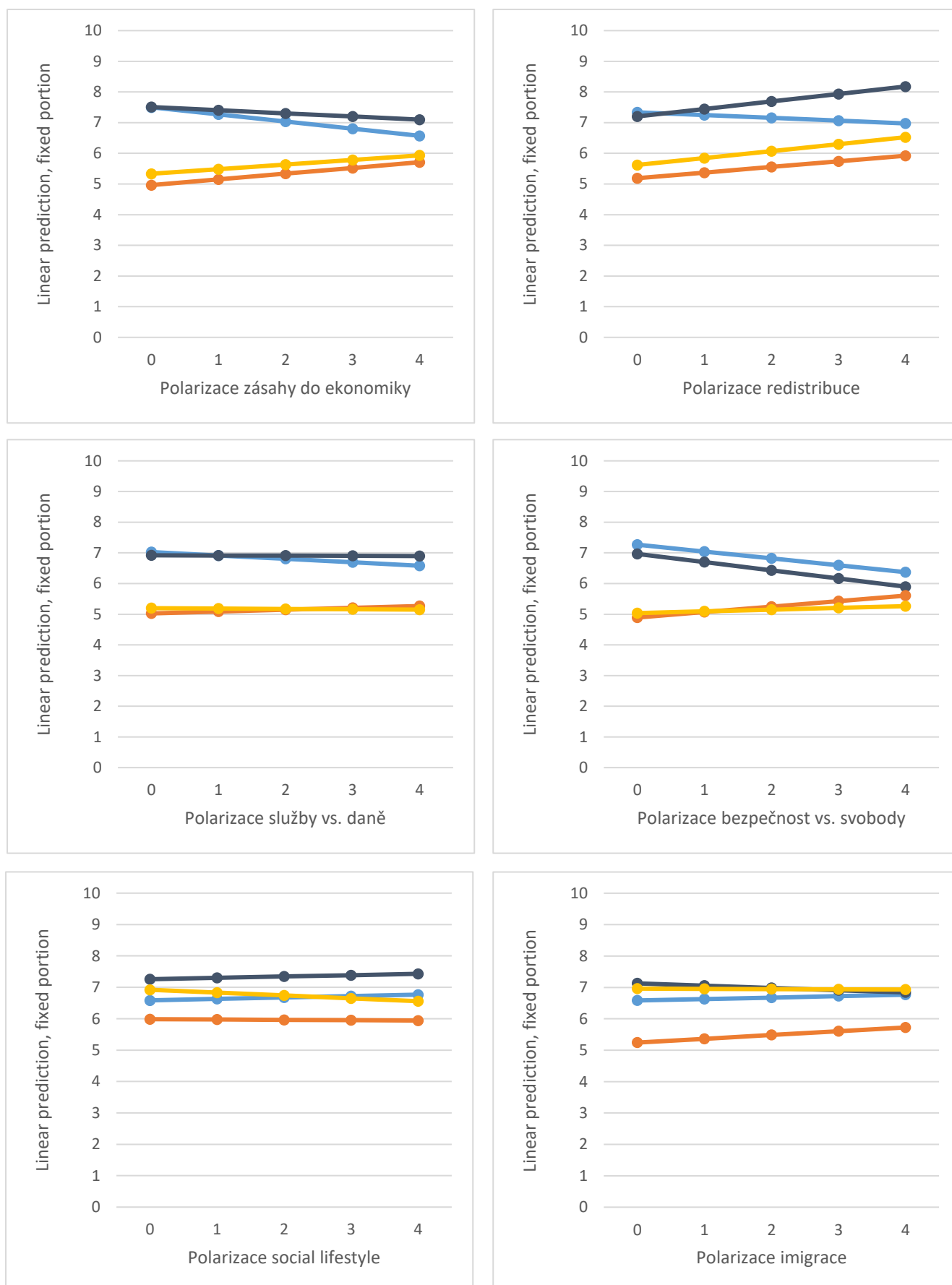
Uvedené dokládá i graf č. 6. Je patrné, že predikovaná platnost obou modelů ve formě užtků se zvyšující se polarizací stoupá obdobně. Vzdálenostní model si udržuje svůj „vítězný náskok“. Graf se zahrnutím i bez zahrnutí kontrolní proměnné palčivosti je prakticky stejný (zde tedy není zobrazen), stejně tak se neliší predikované užtky s ohledem na obecné vs. ekonomické pojetí dimenze levice-pravice. V souladu s Fazekasem a Méderem [2013] lze tedy říci, že z polarizace politických stran profituje prostorová volba obecně, resp. oba prostorové modely. Stejně tak platí, že polarizace stranických systémů nezvrátí větší výpovědní hodnotu

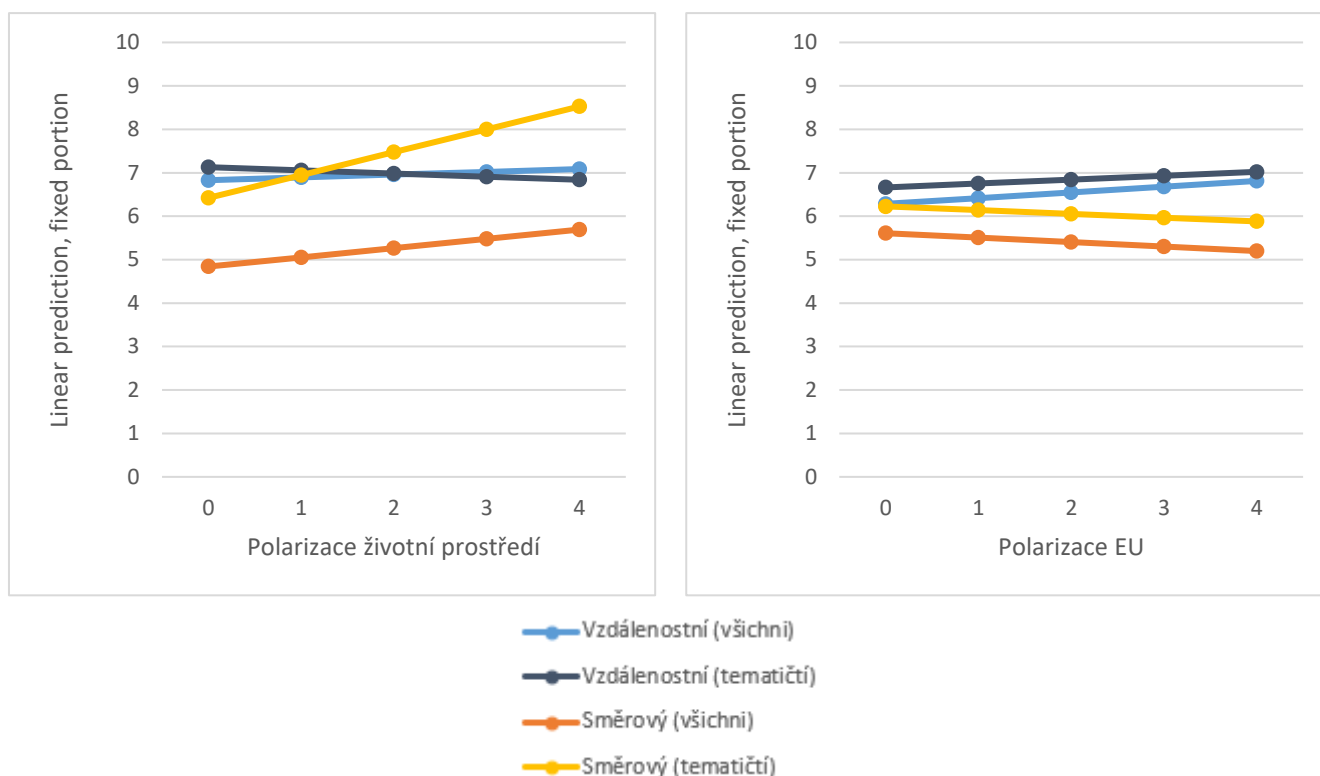
vzdálenostního modelu, byť směrový model oproti vzdálenostnímu na polarizaci získává více, avšak jen velice nepatrně.

V dalších tématech se vliv polarizace různí, spíše ale posiluje směrový model. Se signifikancí tento vztah platí v tématech redistribuce, bezpečnost vs. svobody (při zahrnutí všech respondentů) a životní prostředí (při zahrnutí všech respondentů i s omezením na ty, které preferují strany zdůrazňující téma životního prostředí). Vliv polarizace vůči vzdálenostnímu modelu je většinou nevýznamný nebo oslabující – v tématu bezpečnost vs. svobody (se zahrnutím všech respondentů) a životní prostředí (s omezením na voliče „environmentálních“³⁸ stran). Najdou se ale i pozoruhodné výjimky. V tomto kontextu je řeč zejména o tématu integrace EU, kde se vliv polarizace zdá být právě opačný, než jak je popsán v předchozích větách. Při zahrnutí všech respondentů polarizace v tomto tématu signifikantně posiluje vzdálenostní model, jsou-li zahrnuti jen respondenti preferující pro nebo antievropské strany, signifikance se ztrácí. Směrový model je naopak oslaben, jakkoliv tento vztah větší signifikanci postrádá. Při zahrnutí jen podporovatelů „EU“ stran mají efekty stejný charakter, ale nemají signifikanci.

³⁸ Strany, které zdůrazňují téma životního prostředí, jsou obvykle environmentálně zaměřeny. Jsou tedy umístěny na té straně škály, která říká, že ochrana životního prostředí má mít přednost před hospodářským růstem. Teoreticky se ale může samozřejmě stát, že bude strana důrazně prosazovat opačné stanovisko, a i v takovém případě by byla zařazena mezi strany zdůrazňující téma životního prostředí. V datech Chapel Hill 2014 se ale žádná taková strana nevyskytuje. Všechny strany, které dle expertů zdůrazňují téma životního prostředí, jsou naladěny pro-environmentálně. Podrobněji v příloze práce.

Graf 7: Grafy marginálních efektů – platnost prostorových modelů ve formě užitek v závislosti na polarizaci stran v určitém tématu

Uvedené výsledky dokládá série grafů pod označením graf č. 7. Každý z grafů zobrazuje situace pro jedno z témat, v každém najdeme zobrazení situace pro podporovatele všech stran i pro podporovatele jen těch stran, které dané téma zdůrazňují. Je třeba mít na paměti, že u většiny témat byl vliv polarizace statisticky nevýznamný, i tak ale z grafů marginálních efektů vyplývají některé poznatky. V první řadě se i zde ukazuje, že zahrnutí palčivosti má velký význam. Efekty polarizace se nezdá dost lišit dle toho, zda zahrnujeme všechny voliče nebo jen ty, pro něž by téma mělo být palčivé, protože podporují takovou stranu, která jej prosazuje. Výpovědní hodnota obou modelů je takřka ve všech případech vyšší, pokud je výběr respondentů omezený popsáním způsobem.

Zároveň při této konstelaci dostáváme opět trochu jinou skladbu vítězů v jednotlivých tématech, než jak je nabídla předchozí kapitola. Opět se potvrzuje, že odlišné výzkumné pojetí může vést k zásadně odlišným výsledkům. V ekonomických tématech vítězí spíše vzdálenostní model, což je ve shodě s většinou předchozích výsledků, k tomu ale downsovská logika převažuje i v tématu EU, social lifestyle a velice mírně i v tématu bezpečnost vs. svobody. Směrová logika je jasným vítězem jen v tématu životní prostředí, u imigrace je „užitková“

platnost modelů spíše vyrovnaná. Celkově ale nebyly statistické modely pro většinu témat v této kapitole dostatečně průkazné.

10.4. Shrnutí

Data a výsledky analýz hovoří jasně v jedné věci. Chce-li strana zdůraznit, resp. zvýšit palčivost určitého tématu, zaujímá v něm polarizovanější pozici. Tento pozorovaný efekt, jenž je v souladu mj. s citovanou prací Rovného [2012] či dalšími texty [např. Ezrow et al. 2014], platí prakticky ve všech tématech. Pouze v tématech služby vs. daně a bezpečnost vs. svobody je statisticky nevýznamný a nejmenší, jakkoliv i zde je koeficient v plusových číslech, pokud jde o predikci vlivu palčivosti na pozice. Nejvýznamnější a nejsilnější je naopak pro témata imigrace a životní prostředí, což odpovídá zjištěnému směrovému charakteru těchto témat.

Méně jasně už data hovoří o vlivu polarizace stranického systému. Ta se nezdá být příliš vlivnou proměnnou, která by zásadně měnila logiku voličského uvažování. Přestože ale není vliv ve většině témat statisticky signifikantní, některé závěry a náměty k další diskusi z této kapitoly vyplývají.

Pokud shrnu dosavadní poznatky z předchozích kapitol, jisté je to, že témata imigrace a životní prostředí mají směrový charakter. Nyní tušíme, proč tomu tak je. Právě toto jsou dimenze, které voliči pravděpodobně vnímají v největší míře jako škály intenzity. Platí, že palčivost těchto témat znamená výrazně extrémnější pozice (či spíše pozice, které znamenají nejintenzivnější prosazování dané politiky). Nutno podotknout, že tyto extrémnější pozice jsou obvykle vychýleny pouze jedním směrem, v tématu životní prostředí pro-environmentálně, a v tématu imigrace protiimigračně. Nachází-li se v systému relevantní strany, které tato témata prosazují, logicky tak zvyšují polarizaci v těchto dimenzích. Ze situace profituje směrový model. Polarizace i směrová voličská logika se zdá být v těchto tématech v přímé souvislosti s intenzitou prosazování a palčivostí. Tyto výsledky mimo jiné naznačují i to, že v politologii většinové hodnocení polarizace na základě ideologického rozptylu pouze v hlavní dominantní dimenzi bez bližšího určení, co vše pod sebe zahrnuje, může být problematické. Polarizace se zdá být značně proměnlivou veličinou třeba na základě toho, jaká témata aktuálně v politické diskusi rezonují.

Uvedená vazba mezi směrovou volbou, polarizací, vyhraněností pozic a palčivostí ale zdaleka není společná všem tématům. I vzdálenostní logika může profitovat z polarizace (ačkoli znovu připomínám, že efekty často postrádají statistickou významnost), ovšem pouze v některých tematických škálách, o kterých lze proto soudit, že mají spíše poziční charakter oproti intenzitě prosazování určité politiky. Vzpomenout v této souvislosti můžeme na tezi autorské dvojice Papageorgiou a Autto [2015], která říká, že aby se vůbec mohl volič v politickém prostoru orientovat a na základě toho zvolit svoji preferenci, musí být pozice stran nebo kandidátů alespoň trochu odlišné. Pak teprve může strany rozlišit a zvolit si tu sobě nejbližší. To by vysvětlovalo, proč vzdálenostní model v některých tématech s polarizací zvyšuje svoji platnost. Logicky by tomu tak mělo být v těch tématech, která mají sama o sobě vzdálenostní charakter. Kapitola o polarizaci přitom poukázala na převahu vzdálenostní teorie v ekonomických tématech (služby vs. daně, zásahy do ekonomiky, redistribuce). Rozporuplná je ovšem situace v obecnější škále ekonomická levice-pravice. Pokud počítáme s užitky, platí s polarizací statisticky významný růst platnosti obou modelů s celkovou převahou vzdálenostního. Výpočty využívající schopnost modelů správně určit první voličovu preferenci mají jiný výsledek – směrový model je více posílen a předstihuje ten vzdálenostní, statistickou signifikanci ale tento vztah postrádá.

Pro příklad se vydejme do Švédska, které se zdá vhodnou zemí pro ilustrativní ukázkou. Patří totiž mezi skupinu zemí s vysokou polarizací v tématu životního prostředí, které je zjevným směrovým tématem, v němž strany profitují ze zdůrazňování svých extrémních pozic³⁹. Polarizaci v tomto tématu tu jistě přispívá 14procentní podpora pro zdejší stranu zelených (MP), pro níž platí, že stojí poblíž nejextrémnější možné pro-environmentální pozice. Na druhou stranu index polarizace (1.82) nevykazuje přímo závrtnou hodnotu, neboť v systému nejsou přítomny strany výrazněji prosazující opačný názor, většina stran umírněně vystupuje pro ochranu životního prostředí, téma pro ně ale není z těch nejzásadnějších – což je v souladu s výsledky naznačující propojení palčivosti a vyhraněných pozic v tomto tématu. Švédsko však patří mezi polarizovanější země i v ekonomických tématech. Největší podpoře (23 %) ze švédských stran se v době konání průzkumu těšili sociální demokraté (SAP), pro které jsou

³⁹ Ne každý konkrétní příklad samozřejmě odpovídá dokonale tomu, co naznačují výsledky analýz popsané v této a předchozí kapitole. Například v tématu životní prostředí je dle tabulky č. 13 nepolarizovanějším stranickým systémem ten řecký, aniž by tu byla strana prosazující toto téma. Polarizaci v této dimenzi však v Řecku zvyšují například antiimigrační strany, kterým zároveň experti přisoudili poměrně radikální antienvironmentální pozice, jakkoliv pro tyto strany dané téma není zdaleka prvořadé.

stěžejní ekonomická témata služby vs. daně, redistribuce a státní zásahy do ekonomiky. Pro obě tyto strany se zdá být výhodné, pokud je stranický systém v jejich tématech alespoň „trochu“ polarizovaný. Natolik, aby byli voliči schopni pozice stran rozlišit, pokud jejich hlasy chtějí strany nalákat právě prostřednictvím témat, která prosazují. Samy tak dbají na to, aby zastávaly natolik zřetelnou pozici, u které je zřejmé, co strana prosazuje. Vždyť jak již víme, s palčivostí stoupá vyhraněnost pozic prakticky ve všech tématech, jakkoliv v těch ekonomických méně. V kontextu výsledků zde prezentovaných analýz se skutečně zdá, že pokud si strana přeje být volena na základě tématu, které považuje za důležité, není úplně strategické v tomto tématu zaujmout středové pozice. Tím je mimochodem dáno za pravdu jednomu z východisek směrové teorie.

Nyní se ale ideální strategie začínají lišit. MP láká voliče spíše tím, že zaujme nejextrémnější pozici v tématu životní prostředí, což v překladu směrové teorie znamená, že se tématu věnuje nejviditelněji a nejintenzivněji ze všech. SAP se naopak nežene k okraji ekonomických politických dimenzí, je pro ni výhodné zaujmout nikoliv extrémní pozici, ale spíše takovou, jež je dostatečně zřetelná, avšak zároveň blízká voličům, které si přeje tématem oslovit. Hledá mediánovou pozici vybraného voličského segmentu.

11. Politická sofistikovanosť jako určující proměnná voličského rozhodování

Dosavadní analýzy ukázaly, že některá témata jsou jasně poziční a vzdálenostní – zejm. služby vs. daně, a některá jasně intenzitní a směrová. V některých tématech ale různé analytické konstelace přinesly odlišné vítěze. Nabízí se otázka, mohou mít tato témata ne tak moc zřejmý charakter, a proto v nich mohou někteří voliči vnímat škálu rozličných pozic, a jiní intenzitu prosazování jedné, nebo druhé možnosti? Na tuto otázku odpoví tato kapitola.

V ní představím výsledky analýz s voličskou sofistikovanosťí měřenou formou faktických politických znalostí. Zaměřím se na vliv sofistikovanosťi na platnost prostorových modelů, ale i na pravděpodobnost voličské preference pro určitý typ strany. Jak už zaznačil zmíněný Rapeli

[2014], vnímání palčivosti může se znalostmi souviset, stejně tak logika volby v politickém prostoru. Je proto na místě tyto koncepty propojit.

11.1. Výše užitků a znalosti a jejich vliv na politické preference

Tabulka č. 22 zobrazuje výsledky víceúrovňové logistické regrese, která do jisté míry navazuje na kap. 9 a tabulku č. 12. Závislou proměnnou zde představuje dichotomicky vyjádřená preference pro stranu určitého tématu. Mezi nezávislé proměnné se řadí výše vzdálenostního a směrového užitku z voličovy preferované strany. Tabulka č. 22 však zkoumání tohoto vztahu, jenž je v kap. 9 popsán, rozšiřuje také o proměnnou politických znalostí a dalších kontrolních demografických proměnných. Byly však vytvořeny dvě série modelů. První ověřovaly vliv znalostí bez vzdálenostních a směrových užitků. Ty pak byly přidány v druhé vlně⁴⁰.

Tabulka 22: Víceúrovňová logistická regrese, vliv znalostí a prostorových teorií na preferenci stran akcentujících určité téma

	Zásahy do ekonomiky	Redistribuce	Služby vs. daně	Bezpečnost vs. svobody	Social lifestyle	Imigrace	Životní prostředí	EU
<i>Odds ratio (SE)</i>								
Vzdálenostní teorie	0.915 (0.017)***	0.977 (0.014)	1.058 (0.018)**	0.969 (0.278)	0.865 (0.033)***	0.488 (0.016)***	0.685 (0.027)***	0.742 (0.017)***
Směrová teorie	1.340 (0.035)***	1.693 (0.033)***	1.026 (0.027)	0.922 (0.037)*	1.452 (0.057)***	2.950 (0.104)***	4.421 (0.210)***	1.619 (0.043)***
Znalosti	0.963 (0.019)	0.961 (0.015)*	1.041 (0.019)*	1.030 (0.031)	0.982 (0.027)	0.955 (0.027)	1.087 (0.039)*	1.043 (0.021)*
<i>Vzd: bez vzdělání / ukončeno v 15 letech a dříve (ref)</i>								
Vzd: 16-19	0.908 (0.074)	0.937 (0.059)	0.834 (0.066)*	1.483 (0.225)**	1.451 (0.204)**	1.438 (0.174)**	2.315 (0.486)***	0.884 (0.076)
Vzd: 20+	0.809 (0.071)*	0.842 (0.057)*	0.954 (0.082)	1.909 (0.301)***	1.642 (0.239)**	1.133 (0.143)	3.391 (0.719)***	1.010 (0.091)
Vzd: stále studuje	0.961 (0.155)	0.896 (0.109)	0.965 (0.138)	2.186 (0.520)**	1.745 (0.381)*	0.754 (0.168)	2.771 (0.784)***	0.964 (0.156)
Zájem o politiku	0.995 (0.057)	1.065 (0.047)	1.046 (0.056)	1.094 (0.094)	0.871 (0.070)	0.780 (0.064)*	0.803 (0.086)*	0.990 (0.058)
<i>Časté problémy s placením účtů (ref)</i>								
Občas problémy	1.038 (0.106)	1.157 (0.089)	1.189 (0.103)*	1.458 (0.257)*	1.097 (0.164)	0.991 (0.142)	0.943 (0.200)	1.436 (0.140)***
Problémy téměř nikdy	0.817 (0.081)*	0.995 (0.075)	1.396 (0.120)***	1.528 (0.255)*	1.138 (0.164)	1.076 (0.152)	1.099 (0.217)	1.399 (0.135)***
<i>Bydliště: venkov (ref)</i>								

⁴⁰ Je nutné znovu upozornit na problém s vysokou kolinearitou směrového a vzdálenostního užitku v těchto modelech. Vzájemná kontrola obou typů užitku je ale z výše uvedených důvodů nevyhnutelná.

Bydliště: střední město	1.098 (0.069)	1.091 (0.053)	0.882 (0.053)*	0.917 (0.087)	1.110 (0.102)	0.994 (0.093)	1.261 (0.152)	0.951 (0.061)
Bydliště: velké město	0.997 (0.069)	1.149 (0.062)*	0.971 (0.064)	1.098 (0.112)	1.180 (0.119)	0.901 (0.091)	1.375 (0.176)*	0.991 (0.070)
Gender: ženy	0.010 (0.053)	1.168 (0.048)***	1.101 (0.056)	1.234 (0.099)**	1.210 (0.092)*	0.691 (0.052)***	1.482 (0.145)***	1.086 (0.059)
Věk	1.015 (0.002)***	1.008 (0.001)***	1.014 (0.001)***	0.992 (0.003)**	0.993 (0.002)**	0.997 (0.002)	0.983 (0.003)***	1.001 (0.002)
Cons.	0.113 (0.074)**	0.438 (0.119)**	1.262 (0.492)	0.005 (0.004)***	0.010 (0.008)***	0.689 (0.698)	0.027 (0.021)***	0.306 (0.236)
Loglik	-4633	-7413	-5143	-2353	-2601	-2510	-1681	-4487
N	11695	12774	11672	12446	13848	12857	12044	12340
Groups	25	25	25	25	25	25	25	25

* $p < .05$.; ** $p < .01$.; *** $p < .001$

Výsledky víceúrovňové logistické regresní analýzy uvedené v tabulce č. 22 příliš nepotvrzují předpoklady, které bychom na základě předchozích výzkumů o sofistikovanosti mohli mít. V uvedeném modelu je zkoumán vliv znalostí a zároveň vliv užiteků obou typů na pravděpodobnost preference strany určitého tématu. Pokud mají být znalosti pozitivně asociovány se vzdálenostní logikou volby, nabízí se následující předpoklad: roste-li pravděpodobnost preference s rostoucími znalostmi, měla by mít stejný efekt i vzdálenostní logika uvažování, a směrová případně opačný. Tak tomu ale není.

S přibývajícími znalostmi se zvyšuje pravděpodobnost voličské preference pro strany prosazující témata služby vs. daně, životní prostředí a integrace EU. Naopak s klesajícím počtem znalostí bude volič spíše podporovat strany akcentující téma redistribuce. Před přidáním vzdálenostních a směrových užiteků do modelu přibývající znalosti signifikantně záporně ovlivňovaly preference také pro „imigrační“ strany. V tématech životního prostředí, ochrany vs. omezení svobod s ohledem na bezpečnost a „social lifestyle“ pravděpodobnost preference stran stoupá rovněž s vyšším vzděláním.

Z tohoto analytického pojetí tedy souvislost mezi vzdálenostním uvažováním a politickými znalostmi nevyplyvá. Nejlépe to ilustruje právě téma životní prostředí, o kterém z minulých kapitol víme, že má jednoznačně směrový charakter, a potvrzuje to i tabulka č. 22. Přesto platí, že environmentální strany získávají podporu zejména od vzdělanějších a znalejších voličů. Resp. platí, že pravděpodobnost podpory těchto stran stoupá se vzděláním i znalostmi voličů.

Celkově se potvrzuje výsledek z kap. 9. a tabulky č. 12. Další proměnné v modelu, jako jsou znalost nebo vzdělání, nijak nezměnily skutečnost, že se vzdálenostním užitekem roste pravděpodobnost voličské preference jen v tématu služby vs. daně. V ostatních tématech byla

pravděpodobnost preference zvyšovala směrová teorie – bez ohledu na to, zda měly voličské znalosti pozitivní nebo negativní vliv na pravděpodobnost preference strany, která dané téma zdůrazňovala. Dle výsledků uvedených v tabulce č. 22 se tedy jeví, že voličské znalosti spoluurčují, kterými tématy strany na voliče zapůsobí. Nejsou ale prediktorem, jakou logikou se pak volič s ohledem na dané téma rozhoduje. Mezi tématy je v tomto rozdíl daný jinými faktory.

11.2. Platnost modelů jako schopnost správně určit první preference

V předchozích odstavcích byla řeč o souvislosti mezi znalostmi a tématy, v nichž jedna teorie predikuje voličské preference lépe než druhá. Nyní se ale zaměřím na přímý vliv faktických voličských znalostí na logiku utváření preferencí, s předpokladem posilujícího vlivu znalostí pro vzdálenostní teorii napříč tématy. Pro jeho ověření tak podobně jako v předchozích kapitolách vytvářím nejprve sérii víceúrovňových logistických regresních modelů, kde je závislou proměnnou dichotomická platnost modelů. Následovat bude série lineárních víceúrovňových analýz se závislou proměnnou v podobě vzdálenostních a směrových užitků v různých tématech.

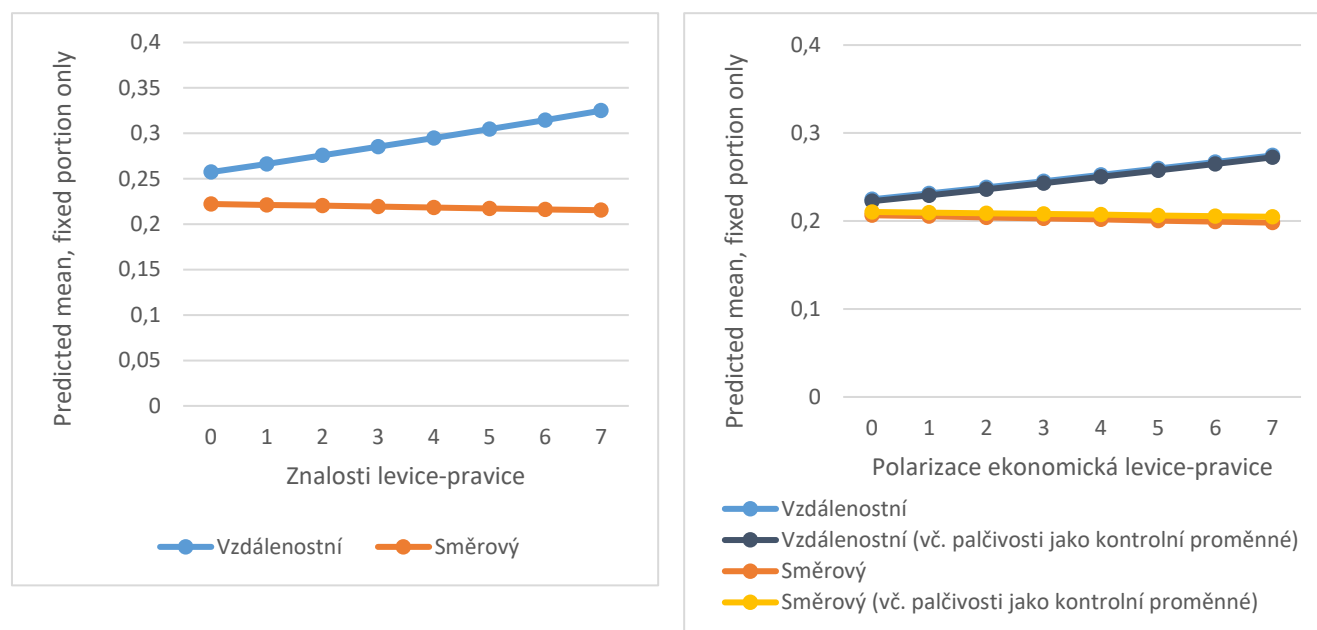
Tabulka č. 23 opět zobrazuje situaci pro obecnou a ekonomickou levo-pravou osu, bez a se zahrnutím kontrolní proměnné palčivosti pro druhou situaci s ekonomickým vyjádřením levo-pravé škály. Za tabulkou následují grafy marginálních efektů.

Tabulka 23: Logistická víceúrovňová regresní analýza vlivu voličské sofistikovanosti v tématu levice-pravice (v obecném i ekonomickém pojetí) na platnost prostorových modelů.

	Levice-pravice	
	Vzdálenost	Směr
	Odds ratio (SE)	
Znalosti (obecná dimenze)	1.061 (0.018)***	0.993 (0.019)
Vzd: bez vzdělání / ukončeno v 15 letech a dříve (ref)		
Vzd: 16-19	1.045 (0.075)	1.066 (0.087)
Vzd: 20+	1.038 (0.080)	1.054 (0.093)
Vzd: stále studuje	1.186 (0.163)	1.046 (0.164)
Zájem o politiku	1.168 (0.059)**	1.207 (0.070)**
logLik	-6175	-4954
N	12434	12434
Groups	28	28
Znalosti (ekonomická dimenze)	1.050 (0.019)**	0.991 (1.022)
Vzd: bez vzdělání / ukončeno v 15 letech a dříve (ref)		
Vzd: 16-19	1.116 (0.087)	1.082 (0.093)
Vzd: 20+	1.006 (0.083)	1.239 (0.112)*
Vzd: stále studuje	1.290 (0.186)	1.257 (0.200)
Zájem o politiku	1.181 (0.063)**	1.120 (0.066)
logLik	-5674	-4804
N	12434	12434
Groups	28	28
Znalosti (ekonomická dimenze)	1.051 (0.019)**	0.994 (0.020)
Vzd: bez vzdělání / ukončeno v 15 letech a dříve (ref)		
Vzd: 16-19	1.124 (0.087)	1.095 (0.096)
Vzd: 20+	1.005 (0.083)	1.242 (0.116)*
Vzd: stále studuje	1.300 (0.188)	1.277 (0.209)
Zájem o politiku	1.168 (0.062)**	1.125 (0.069)
Palčivost	1.305 (0.036)***	2.055 (0.072)***
logLik	-5623	-4536
N	12434	12434
Groups	28	28

* $p < .05$.; ** $p < .01$.; *** $p < .001$, v analýze byly využity i další kontrolní proměnné (podobně jako v tabulce č. 22), jak jsou představeny v kapitole 7, stejně tak model druhého typu, než je právě analyzován. Pro úsporu místa ale uvádíme jen proměnné související s politickou sofistikovaností.

Graf 8: Grafy marginálních efektů – schopnost prostorových modelů správně určit první preferenci voliče v závislosti na voličské sofistikovanosti (zejm. znalostech) v dimenzi levice-pravice (v obecném i ekonomickém pojetí)

Tabulka č. 24 pak přináší výsledky pro konkrétní témata, tradičně pro dvě situace, tedy za prvé pro všechny respondenty (údaj před lomítkem), a za druhé jen pro podporovatele stran daného tématu (za lomítkem). Jak vyplývá z předchozího, zajímat by nás ale měl především údaj za lomítkem. Pokud chceme například pozorovat, zda logiku rozhodování voliče v tématu životní prostředí ovlivňují znalosti, je třeba zaměřit se na voliče takových stran, které toto téma akcentují. Pokud se strana zajímá o ekonomická témata, užitek, který volič má z její preference v environmentálním tématu, může být čistě náhodný.

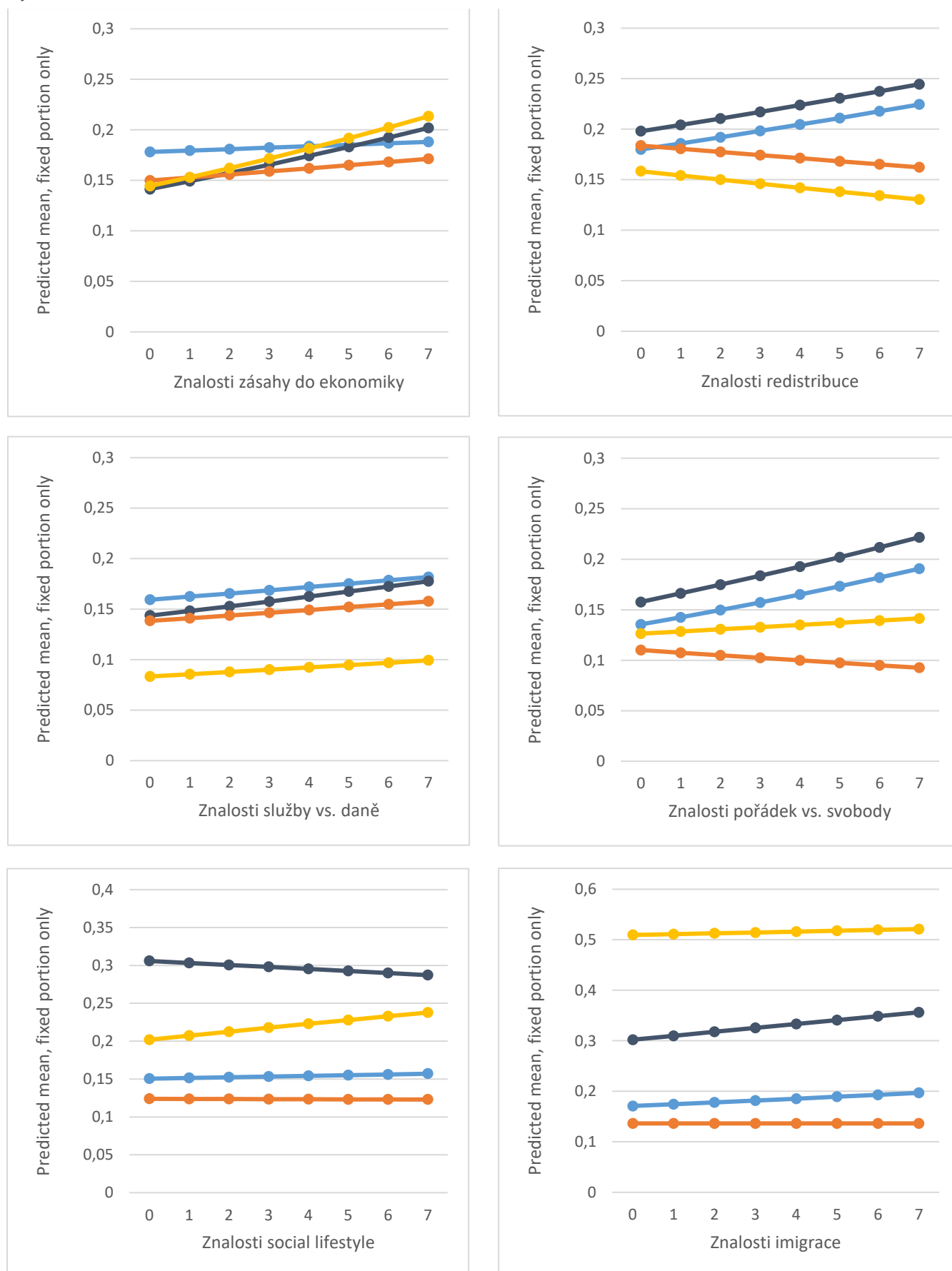
Tabulka 24: Víceúrovňová logistická regrese, analýza vlivu znalostí a dalších faktorů voličské sofistikovanosti na platnost prostorových modelů v osmi konkrétních tématech

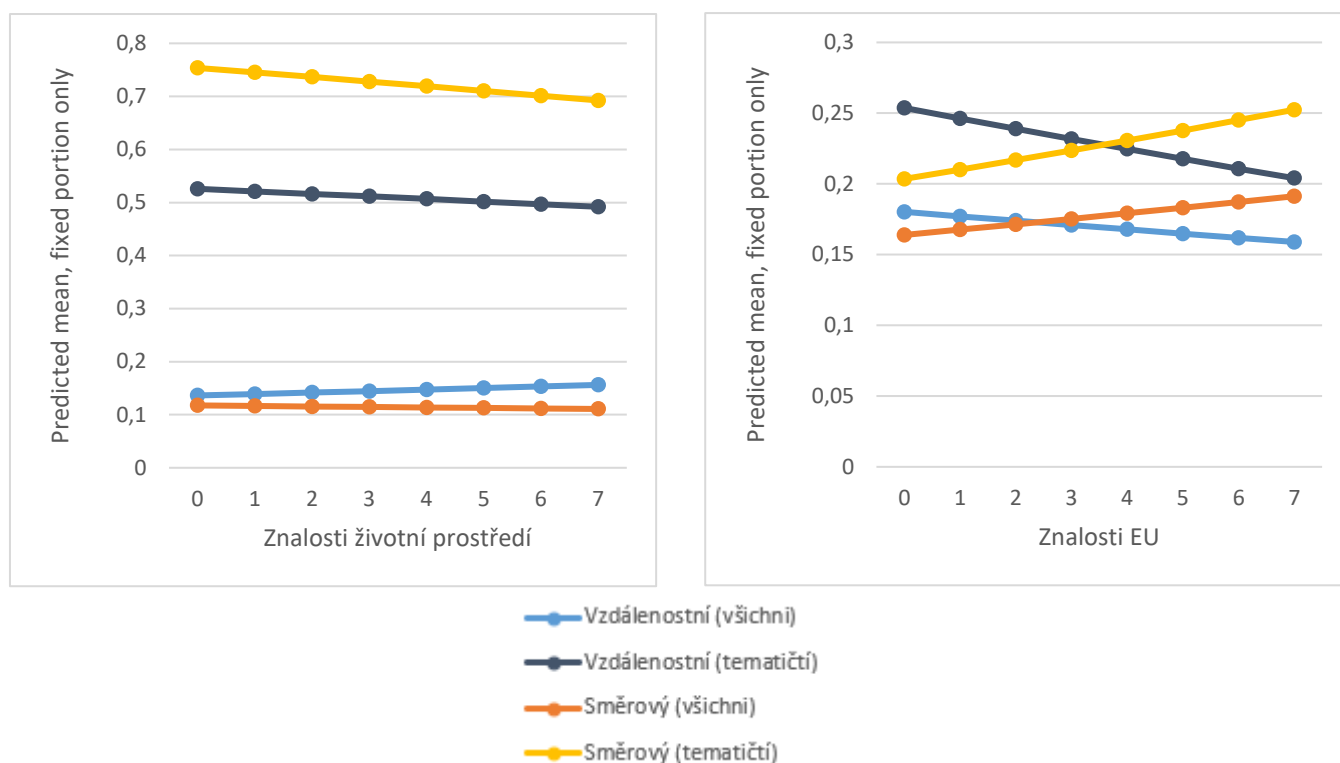
	Zásahy do ekonomiky		Redistribuce		Služby vs daně		Bezpečnost vs. svobody	
	Vzdálenostní	Směrový	Vzdálenostní	Směrový	Vzdálenostní	Směrový	Vzdálenostní	Směrový
Odds ratio (SE); všichni respondenti / pouze podporovatelé stran daného tématu								
Znalosti	1.013 (0.021) / 1.077 (0.041)	1.030 (0.022) / 1.086 (0.044)*	1.061 (0.021)** / 1.052 (0.028)	0.969 (0.021) / 0.961 (0.028)	1.034 (0.023) / 1.051 (0.027)	1.032 (0.024) / 1.035 (0.029)	1.080 (0.022)*** / 1.134 (0.101)	0.965 (0.024) / 1.038 (0.115)
Vzd: bez vzdělání / ukončeno v 15 letech a dříve (ref)								
Vzd: 16-19	0.941 (0.081) / 0.900 (0.136)	1.027 (0.093) / 1.127 (0.179)	1.079 (0.092) / 1.154 (0.130)	1.104 (0.099) / 1.152 (0.142)	0.883 (0.083) / 0.925 (0.099)	1.124 (0.113) / 1.103 (0.132)	1.172 (0.102) / 1.141 (0.536)	0.948 (0.099) / 1.339 (0.724)

Vzd: 20+	0.966 (0.089) / 0.974 (0.157)	1.111 (0.107) / 1.550 (0.267)*	1.280 (0.116)** / 1.377 (0.162)**	1.073 (0.104) / 1.073 (0.140)	0.888 (0.090) / 0.856 (0.097)	1.214 (0.130) / 1.263 (0.159)	1.196 (0.113) / 0.912 (0.449)	0.944 (0.108) / 1.511 (0.848)
Vzd: stále studuje	1.059 (0.174) / 1.393 (0.449)	1.182 (0.202) / 3.099 (1.094)**	1.265 (0.201) / 1.265 (0.276)	1.102 (0.191) / 1.046 (0.256)	0.802 (0.146) / 0.773 (0.160)	1.672 (0.312)** / 1.635 (0.358)*	1.519 (0.244)** / 2.527 (1.663)	0.909 (0.174) / 0.767 (0.609)
Zájem o politiku	1.134 (0.069)* / 1.110 (0.120)	1.124 (0.071) / 1.075 (0.122)	1.100 (0.065) / 1.187 (0.095)*	1.072 (0.067) / 1.246 (0.112)*	1.090 (0.072) / 1.071 (0.080)	1.099 (0.076) / 1.059 (0.086)	1.057 (0.065) / 1.114 (0.279)	0.940 (0.067) / 1.104 (0.310)
Loglik	-4607/-1380	-4255/-1240	-4863/-2607	-4288/-2167	-3942/-3118	-3602/-2638	-4556/-310	-3264/-228
N	12316/3270	12316/3270	13405/6043	13405/6043	12224/9023	12224/9023	13046/931	13046/931
Groups	28 / 21	28 / 21	28/24	28 / 24	28/25	28/25	28/15	28/15
	Social lifestyle		Imigrace		Životní prostředí		EU	
	<i>Vzdálenostní</i>	<i>Směrový</i>	<i>Vzdálenostní</i>	<i>Směrový</i>	<i>Vzdálenostní</i>	<i>Směrový</i>	<i>Vzdálenostní</i>	<i>Směrový</i>
	<i>Odds ratio (SE): všichni respondenti / pouze podporovatelé stran daného tématu</i>							
Znalosti	1.018 (0.027) / 0.958 (0.095)	0.997 (0.030) / 1.084 (0.134)	1.037 (0.021) / 1.059 (0.053)	1.000 (0.023) / 1.011 (0.053)	1.033 (0.023) / 0.971 (0.063)	0.987 (0.025) / 0.937 (0.092)	0.974 (0.019) / 0.950 (0.034)	1.034 (0.020) / 1.053 (0.036)
<i>Vzd: bez vzdělání / ukončeno v 15 letech a dříve (ref)</i>								
Vzd: 16-19	1.065 (0.117) / 0.604 (0.327)	1.092 (0.142) / 1.454 (0.953)	1.009 (0.085) / 1.014 (0.189)	1.150 (0.112) / 1.027 (0.207)	0.976 (0.093) / 1.145 (0.543)	1.016 (0.112) / 3.397 (2.034)*	1.090 (0.090) / 0.869 (0.131)	0.942 (0.075) / 1.128 (0.164)
Vzd: 20+	0.967 (0.116) / 0.558 (0.306)	1.358 (0.188)* / 3.544 (2.387)	0.977 (0.089) / 0.842 (0.171)	1.121 (0.118) / 0.679 (0.147)	1.005 (0.103) / 1.025 (0.483)	1.313 (0.154)* / 4.302 (2.576)*	0.974 (0.087) / 0.799 (0.126)	0.936 (0.080) / 1.160 (0.178)
Vzd: stále studuje	0.878 (0.183) / 0.428 (0.317)	1.701 (0.378)* / 1.583 (1.374)	1.076 (0.174) / 1.115 (0.443)	0.997 (0.177) / 0.384 (0.169)*	1.354 (0.231) / 1.641 (0.913)	0.926 (0.177) / 2.054 (1.586)	0.957 (0.152) / 0.792 (0.219)	1.048 (0.155) / 1.408 (0.374)
Zájem o politiku	1.082 (0.083) / 1.608 (0.439)	0.887 (0.076) / 1.086 (0.336)	1.072 (0.064) / 1.034 (0.139)	0.905 (0.060) / 0.666 (0.093)**	1.021 (0.067) / 0.969 (0.181)	0.921 (0.067) / 0.590 (0.176)	1.044 (0.061) / 1.128 (0.126)	1.180 (0.067)** / 1.238 (0.136)
Loglik	-3197/-246	-2445/-205	-4712/-855	-3791/-782	-3965/-483	-3217/-221	-4765/-1448	-5070/-1519
N	14558/1028	14558/1028	13234/1827	13234/1827	12649/901	12649/901	12909/3586	12909/3586
Groups	28/15	28/15	28/14	28/14	28/16	28/16	28/19	28/19

p < .05.; **p < .01.; *p < .001, v analýze byly využity i další kontrolní proměnné (podobně jako v tabulce č. 22), jak jsou představeny v kapitole 7, stejně tak model druhého typu, než je právě analyzován. Pro úsporu místa ale uvádíme jen proměnné související s politickou sofistikovaností.*

Graf 9: Grafy marginálních efektů – schopnost prostorových modelů správně určit první preferenci voliče v závislosti na voličské sofistikovanosti v osmi konkrétních tématech

Vliv znalostí na schopnost modelů správně určit první preferenci voliče sledujeme jako nevýznamný ve většině témat. Ne však u všech. Platnost vzdálenostního modelu je významně posílena faktickými znalostmi v obecné dimenzi levice-pravice (ve zcela obecné i ekonomické variantě). Z konkrétních témat dále výjimku tvoří posilující vliv pro směrový model v tématu zásahy do ekonomiky a pro vzdálenostní model v tématech redistribuce a bezpečnost vs. svobody. Některé výsledky jsou však jen těsně nesignifikantní, například vliv na vzdálenostní model v tématu zásahy do ekonomiky.

Také na základě grafů marginálních efektů by se dalo obecně říci, že v ekonomických tématech znalostmi získává v podstatě vždy vzdálenostní model, směrový je někdy posílen, jindy oslaben. Naopak v dalších tématech platnost vzdálenostního modelu znalosti takto systematictěji neovlivňují, což je ovšem v souladu s výše zjištěnou skutečností. V minulé podkapitole byl uveden příklad stran zdůrazňujících téma životního prostředí, kde platí, že je preferují vzdělanější a znalejší voliči, přesto je logika volby směrová. Pokud vezmeme v úvahu, že ekonomická témata se ve většině analytických konstelacích ukázala být spíše vzdálenostní (ačkoli méně jasné je to u tématu zásahů do ekonomiky), můžeme na základě této kapitoly doplnit následující. Je-li téma vzdálenostní, je platnost vzdálenostního modelu ještě posílena znalostmi. V tématech, která jsou naopak na základě většiny našich zjištění směrová, jsou znalosti ve svém vlivu vůči oběma modelům spíše nevýznamné. Je-li téma směrové, znalosti

na tom nic nemění – je to dáno spíše povahou tematické škály než charakteristikami voličů. Pro platnost směrového modelu pak znalosti ve většině témat, snad vyjma zmíněných zásahů do ekonomiky, nehrají významnější roli. Ukazují to mimo jiné poměrně vysoké hodnoty standardní chyby v jednotlivých měřeních.

11.3. Platnost modelů jako výše užitek

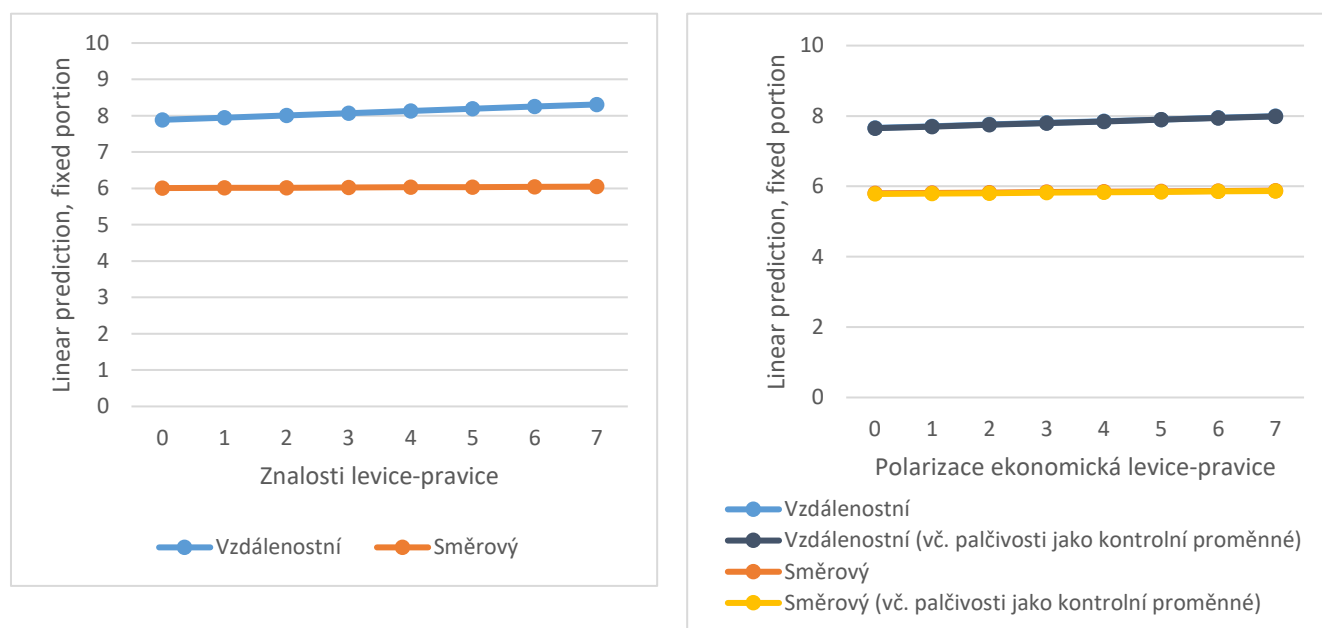
Stejně jako v předchozích kapitolách nyní následuje analýza vlivu sledované nezávislé proměnné, nyní voličské sofistikovanosti, na platnost modelů v podobě užitkových škál.

Tabulka 25: Lineární víceúrovňová regresní analýza vlivu voličské sofistikovanosti na výši vzdálenostních a směrových užiteků v tématu levice-pravice (v obecném i ekonomickém pojetí)

	Levice-pravice	
	Vzdálenost	Směr
	Coef. (SE)	
Znalosti (obecná dimenze)	0.060 (0.009)***	0.006 (0.007)
<i>Vzd: bez vzdělání / ukončeno v 15 letech a dříve (ref)</i>		
Vzd: 16-19	0.051 (0.038)	0.061 (0.030)*
Vzd: 20+	0.173 (0.041)***	0.007 (0.032)
Vzd: stále studuje	0.185 (0.073)*	0.010 (0.057)
Zájem o politiku	-0.024 (0.026)	0.151 (0.021)***
logLik	-21134	-18176
N	12434	12434
Groups	28	28
Znalosti (ekonomická dimenze)	0.048 (0.009)***	0.011 (0.007)
<i>Vzd: bez vzdělání / ukončeno v 15 letech a dříve (ref)</i>		
Vzd: 16-19	0.025 (0.039)	0.051 (0.028)
Vzd: 20+	0.116 (0.042)**	0.041 (0.030)
Vzd: stále studuje	0.152 (0.074)*	0.079 (0.054)
Zájem o politiku	-0.065 (0.027)*	0.162 (0.019)***
logLik	-21398	-17366
N	12434	12434
Groups	28	28
Znalosti (ekonomická dimenze)	0.048 (0.009)***	0.012 (0.007)
<i>Vzd: bez vzdělání / ukončeno v 15 letech a dříve (ref)</i>		
Vzd: 16-19	0.028 (0.038)	0.055 (0.028)*
Vzd: 20+	0.116 (0.042)***	0.041 (0.030)
Vzd: stále studuje	0.152 (0.074)*	0.077 (0.053)
Zájem o politiku	-0.068 (0.026)*	0.152 (0.019)***
Palčivost	0.090 (0.013)***	0.171 (0.009)***
logLik	-21373	-17185
N	12434	12434
Groups	28	28

* $p < .05$.; ** $p < .01$.; *** $p < .001$, v analýze byly využity i další kontrolní proměnné (podobně jako v předchozích tabulkách v této kapitole), jak jsou představeny v kapitole 7, stejně tak model druhého typu, než je právě analyzován. Pro úsporu místa ale uvádíme jen proměnné související s politickou sofistikovaností.

Graf 10: Grafy marginálních efektů – platnost prostorových modelů ve formě užitek v závislosti na voličské sofistikovanosti, dimenze levice-pravice (v obecném i ekonomickém pojetí)

Tabulky č. 25 a č. 26, stejně tak grafy marginálních efektů (č. 10 a č. 11), opět zobrazují situaci v jednotlivých tématech s ohledem na situaci, zda téma je (údaj za lomítkem) nebo není palčivé (údaj před lomítkem). Jak tyto tabulky ukazují, v podstatě ve všech tématech platí, že s přibývajícimi znalostmi je posilován vzdálenostní model a směrový není signifikantně ovlivněn, případně je dokonce oslaben (v tématech životní prostředí, integrace EU a redistribuce). Pouze u tématu „social lifestyle“ byl vliv znalostí na výši vzdálenostních užitek těsně nesignifikantní. Za pozornost stojí i fakt, že proměnné vzdělání a zájmu o politiku, které také bývají spojovány s politickou sofistikovaností voličů, se ve svém vlivu od faktických politických znalostí většinou liší. Výjimkou je vliv vzdělání na logiku preferencí „imigračních“ stran, kde rovněž platí, že vyšší vzdělání posiluje vzdálenostní a oslabuje směrový model. Většinou je ale vliv vzdělání nesignifikantní. Pokud pak má zájem o politiku signifikantní vliv, posiluje spíše směrový model.

Tabulka 26: Víceúrovňová lineární regrese, analýza vlivu znalostí na výši vzdálenostních a směrových užitek

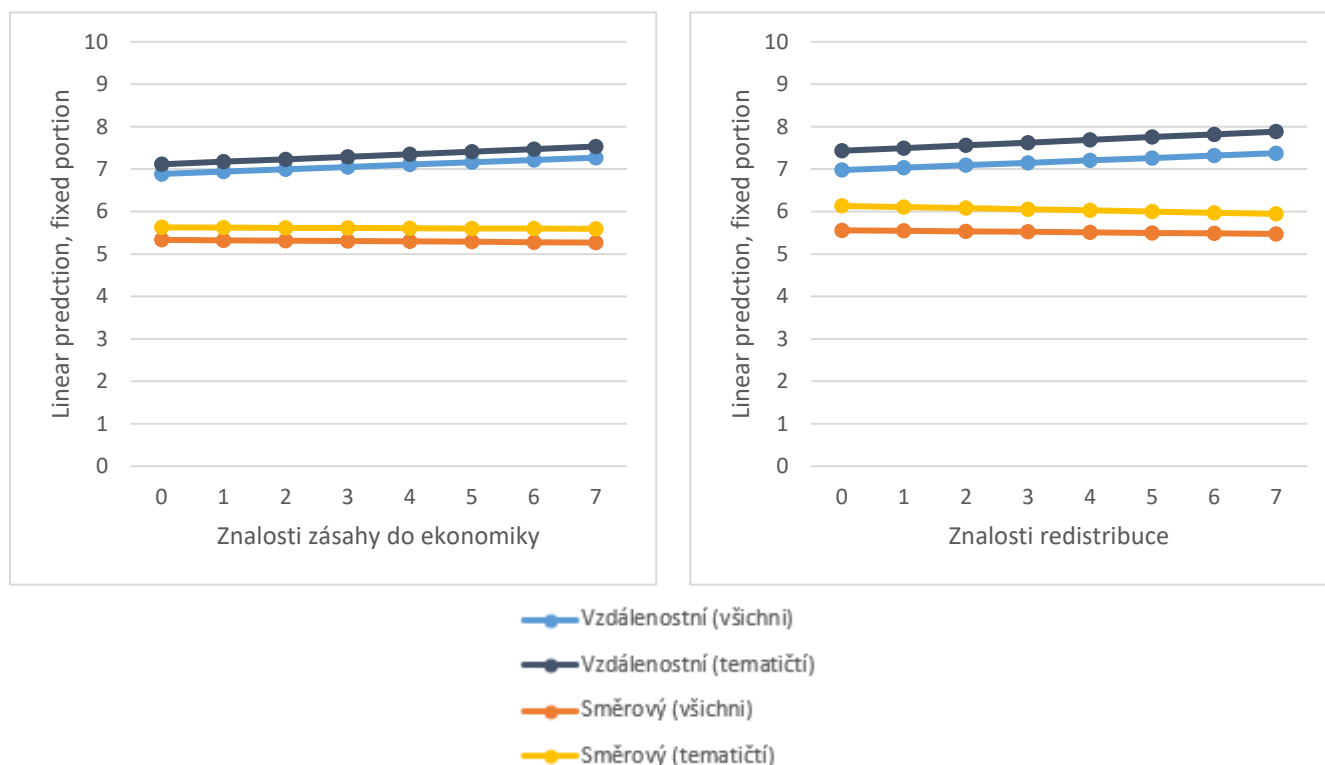
	Zásahy do ekonomiky		Redistribuce		Služby vs daně		Bezpečnost vs. svobody	
	Vzdálenostní	Směrový	Vzdálenostní	Směrový	Vzdálenostní	Směrový	Vzdálenostní	Směrový
	Coef. (SE); všichni respondenti / pouze podporovatelé stran daného tématu							
Znalosti	0.055 (0.010)*** / 0.060 (0.018)**	-0.009 (0.007) / -0.005 (0.014)	0.058 (0.009)*** / 0.064 (0.013)***	-0.012 (0.007) / -0.027 (0.011)*	0.067 (0.010)*** / 0.071 (0.012)***	-0.001 (0.006) / 0.003 (0.007)	0.075 (0.009)*** /0.116 (0.033)**	-0.035 (0.006)*** / -0.045 (0.023)
Vzd: bez vzdělání / ukončeno v 15 letech a dříve (ref)								
Vzd: 16-19	0.015 (0.040) / 0.018 (0.073)	-0.028 (0.027) / -0.045 (0.056)	0.189 (0.038)*** / 0.094 (0.054)	-0.050 (0.029) / -0.021 (0.045)	0.037 (0.041) / 0.051 (0.048)	-0.029 (0.027) / -0.059 (0.032)	0.135 (0.039)*** / 0.192 (0.171)	-0.057 (0.027)* / 0.030 (0.119)
Vzd: 20+	0.078 (0.043) / 0.090 (0.079)	-0.017 (0.029) / 0.022 (0.061)	0.286 (0.042)*** / 0.151 (0.058)**	-0.049 (0.031) / -0.032 (0.048)	0.135 (0.044)** / 0.113 (0.051)	-0.033 (0.029) / -0.053 (0.034)	0.255 (0.041)*** / 0.269 (0.177)	-0.117 (0.029)*** / -0.034 (0.124)
Vzd: stále studuje	0.075 (0.077) / -0.116 (0.161)	0.010 (0.053) / 0.291 (0.124)*	0.218 (0.075)** / 0.038 (0.111)	-0.009 (0.056) / 0.012 (0.093)	0.097 (0.078) / 0.054 (0.094)	0.055 (0.051) / 0.064 (0.063)	0.276 (0.074)*** / 0.268 (0.252)	-0.068 (0.051) / 0.067 (0.176)
Zájem o politiku	-0.039 (0.028) / -0.064 (0.052)	0.085 (0.019)*** / 0.101 (0.040)*	-0.007 (0.027) / 0.010 (0.039)	0.056 (0.020)** / 0.092 (0.033)**	-0.023 (0.028) / -0.008 (0.033)	0.062 (0.019)** / 0.049 (0.027)*	0.009 (0.027) / 0.031 (0.093)	-0.011 (0.019) / 0.055 (0.065)
Loglik	-21624 / -5663	-17025/ -4811	-23874 / -10513	-19869 / -9416	-21723 / -16065	-16562 / -12354	-22825 / -1520	-18036 / -1186
N	12316/3270	12316/3270	13405/6043	13405/6043	12224/9023	12224/9023	13046/931	13046/931
Groups	28/21	28/21	28/24	28/24	28/25	28/25	28/15	28/15
	Social lifestyle		Imigrace		Životní prostředí		EU	
	Vzdálenostní	Směrový	Vzdálenostní	Směrový	Vzdálenostní	Směrový	Vzdálenostní	Směrový
	Coef. (SE); všichni respondenti / pouze podporovatelé stran daného tématu							
Znalosti	0.047 (0.007)*** / 0.042 (0.021)	-0.027 (0.006) / -0.040 (0.021)	0.067 (0.010)*** / 0.051 (0.018)**	-0.025 (0.007)** / -0.029 (0.018)	0.056 (0.010)*** / 0.046 (0.019)*	-0.011 (0.006) / -0.044 (0.019)*	0.024 (0.008)** / 0.048 (0,012)***	-0.006 (0.007) / -0.029 (0.010)**
Vzd: bez vzdělání / ukončeno v 15 letech a dříve (ref)								
Vzd: 16-19	0.067 (0.029)* / 0.054 (0.107)	-0.022 (0.026) / -0.092 (0.102)	0.037 (0.041) / 0.129 (0.069)	-0.023 (0.030) / -0.117 (0.069)	-0.032 (0.040) / 0.089 (0.132)	0.042 (0.026) / 0.099 (0.134)	0.092 (0.032)** / 0.049 (0.049)	-0.068 (0.027)* / -0.045 (0.043)
Vzd: 20+	0.045 (0.031) / 0.021 (0.110)	0.044 (0.029) / 0.009 (0.106)	0.135 (0.044)** / 0.210 (0.075)**	-0.102 (0.032)** / -0.256 (0.075)**	-0.026 (0.043) / 0.197 (0.132)	0.109 (0.028)*** / 0.039 (0.134)	0.156 (0.035)*** / 0.094 (0.052)	-0.091 (0.029)** / -0.057 (0.046)
Vzd: stále studuje	-0.008 (0.055) / 0.039 (0.159)	0.116 (0.050)* / -0.025 (0.152)	0.097 (0.078) / 0.465 (0.143)**	-0.118 (0.058)* / -0.554 (0.144)***	-0.019 (0.076) / 0.066 (0.156)	0.148 (0.049)** / 0.179 (0.162)	0.130 (0.063)* / 0.153 (0.092)	-0.057 (0.053) / -0.054 (0.081)
Zájem o politiku	-0.036 (0.020) / 0.006	0.093 (0.018)*** / 0.017	-0.023 (0.028) / 0.100	-0.021 (0.021) / -0.134	-0.101 (0.028)*** / -0.054	0.070 (0.018)*** / 0.019	-0.041 (0.023) / -0.081	0.063 (0.019)** / 0.100

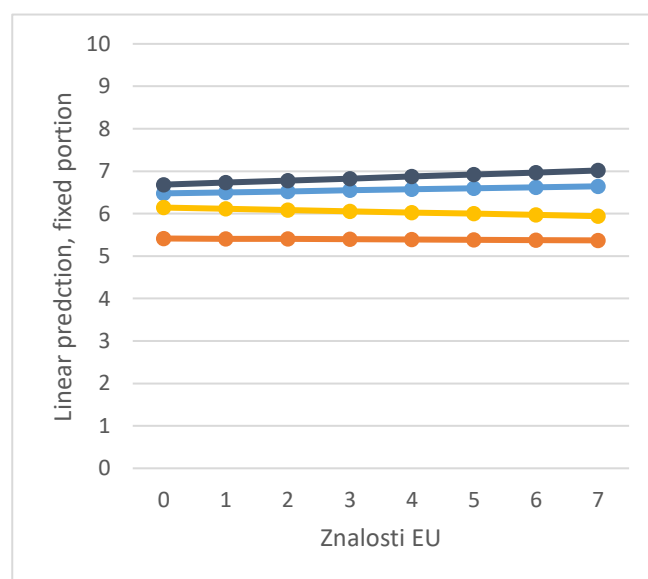
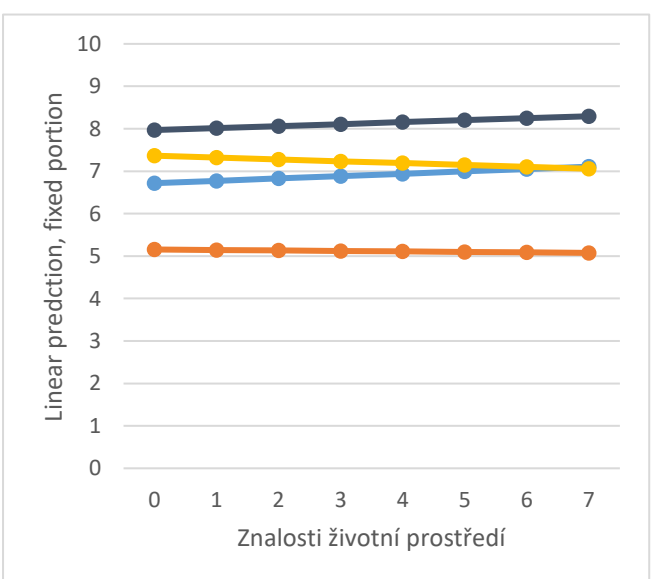
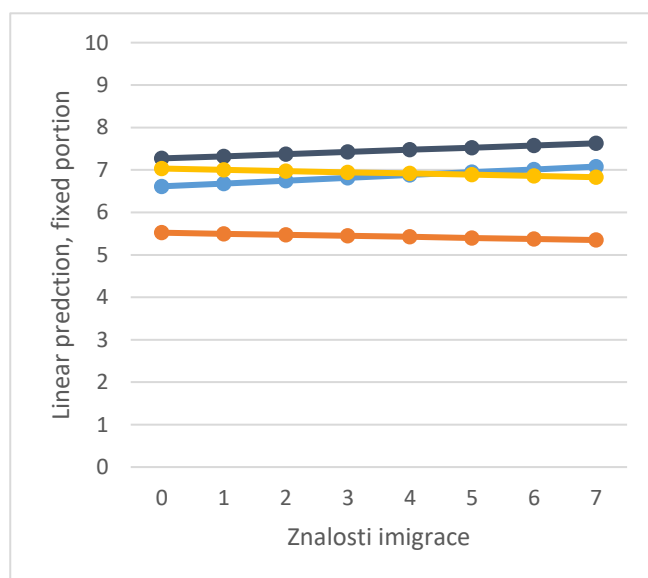
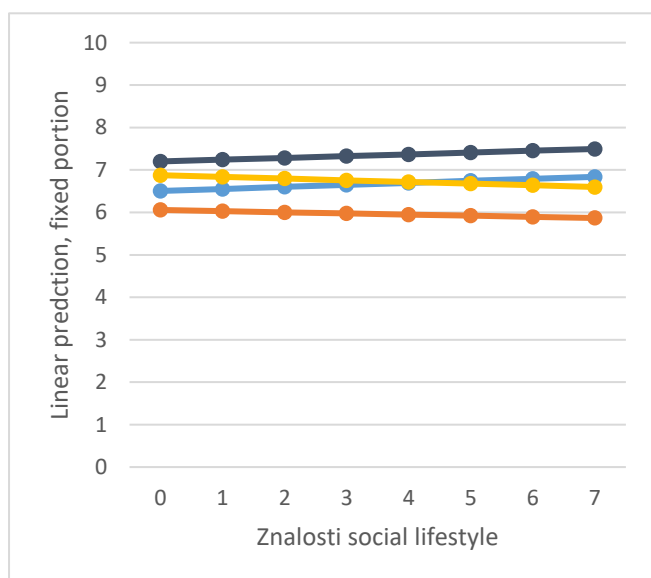
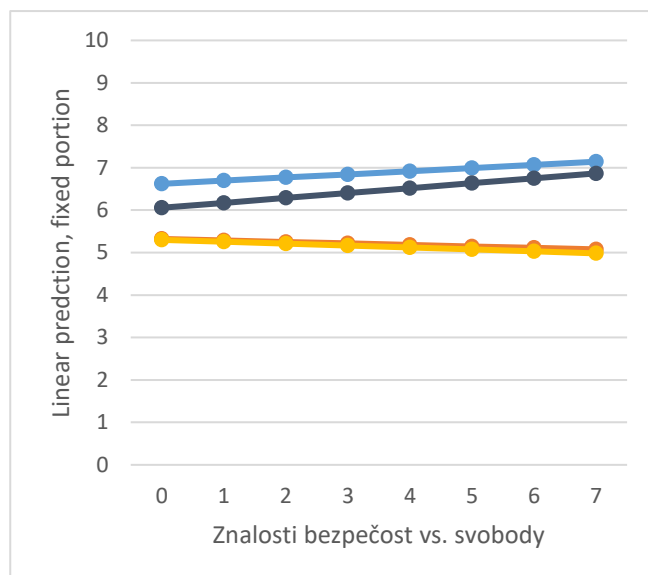
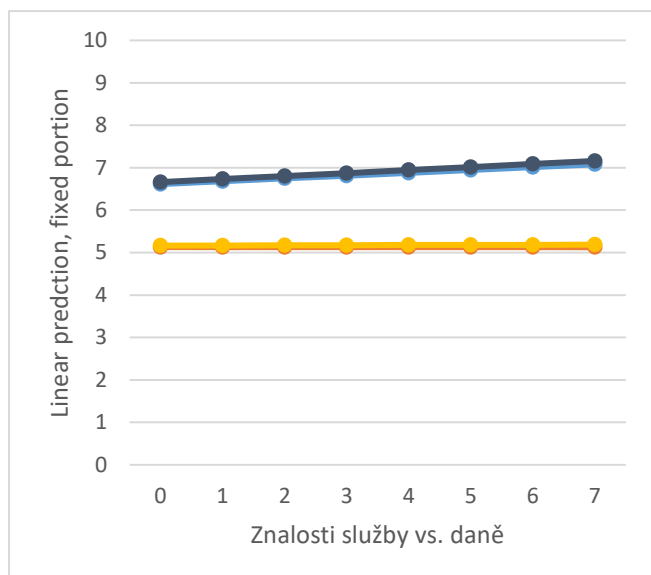
	(0.059)	(0.057)	(0.049)*	(0.049)**	(0.057)	(0.058)	(0.036)*	(0.032)**
Loglik	-22147 / -1302	-20796 / -1263	-21723 / -2518	-19991 / -2527	-22524 / -1021	-17026 / -1034	-20427 / -4872	-18160 / -4436
N	14558/1028	14558/1028	12224/1827	12224/1827	12649/901	12649/901	12909/3586	12909/3586
Groups	28/15	28/15	28/14	28/14	28/16	28/16	28/19	28/19

p < .05.; **p < .01.; *p < .001; v analýze byly využity i další kontrolní proměnné (podobně jako v předchozích tabulkách v této kapitole), jak jsou představeny v kapitole 7, stejně tak model druhého typu, než je právě analyzován. Pro úsporu místa ale uvádíme jen proměnné související s politickou sofistikovaností.*

Grafy marginálních efektů č. 10 a č. 11 (po převedení směrových užiteků na škálu 0 až 10) naznačují nejen, že ve všech tématech se odhadovaný vzdálenostní užitok zvyšuje se znalostmi, ale že i převyšuje ten směrový. Zatímco tedy při dichotomicky vyjádřené platnosti modelů – schopnosti správně určit první preferenci voliče – až v polovině témat vítězí spíše směrový model, využití užitkových škál tento obraz spíše mění. Nad významem těchto výsledků se zamyslím v samotném závěru práce, také v kontextu ostatních výsledků ze všech analytických kapitol i dosavadních teoretických poznatků.

Graf 11: Graf marginálních efektů – platnost prostorových modelů ve formě užiteků v závislosti na voličské sofistikovanosti v osmi konkrétních tématech

11.4. Shrnutí

Cílem této kapitoly bylo objasnit vztah mezi politickou sofistikovaností (ve formě faktických politických znalostí), tematickou palčivostí a logikou volby (s ohledem na rozpor mezi vzdálenostní a směrovou teorií). Přestože předchozí studie se věnovaly různým aspektům tohoto vztahu, k jejich propojení v jedné studii dosud nedošlo.

Ukázalo se, že politické znalosti ovlivňují, jaký typ politické strany voliči preferují s ohledem na její palčivé téma. S přibývajícemi znalostmi voličů stoupá pravděpodobnost preference stran zdůrazňujících témata služby vs. daně, životní prostředí a integrace EU. Naopak klesá pravděpodobnost voličské preference pro strany akcentující téma redistribuce a imigrace.

Na základě předchozí literatury byl zmíněn předpoklad, že v tématech, u nichž se znalostmi pravděpodobnost voličské preference stoupá, bude také stoupat vypovídající hodnota vzdálenostní teorie oproti směrové. Tak tomu ale nebylo. Výsledky potvrzují některé dřívější poznatky [např. Claassen 2009; Dinas a Pardos-Prado 2012] a výsledky kap. č. 9, že existují vzdálenostní a směrová témata. Znalosti voličů však nerozhodují o tom, zda se k tématu váže vzdálenostní nebo směrová volba. Významnější musí být jiné faktory.

Z výsledků totiž vyplývá, že s klesající vzdálenostní mezi voličem a jeho preferovanou stranou stoupá pravděpodobnost, že tato strana bude prosazovat téma služby vs. daně, se zvyšujícím se směrovým užitkem naopak stoupá pravděpodobnost preference pro strany všech ostatních témat. Bez ohledu na to, zda měly voličské znalosti pozitivní nebo negativní vliv na pravděpodobnost preference strany, která dané téma zdůrazňovala.

Nejlépe lze tato zjištění dokumentovat prostřednictvím tématu životní prostředí. Podpora stran prosazujících toto téma totiž významně stoupá se znalostmi i vzděláním, přestože je zde směrová teorie jasným vítězem i v kontextu předchozích kapitol. Analýza vlivu znalostí na voličovu logiku tvorby první preference pak v souladu s tímto výsledkem naznačila, že pokud máme téma se směrovým charakterem, znalosti neovlivní logiku rozhodování. Je-li téma spíše vzdálenostní, pak se pravděpodobnost správného určení vzdálenostním modelem se znalostmi zvyšuje.

Na druhou stranu ve všech tématech bez rozdílu platí, že přibývajících znalosti voličů posilují vyšší vzdálenostních užitků a neovlivňují (případně v tématech redistribuce, EU a životní prostředí oslabují) ty směrové. Tento závěr je v souladu s řadou výzkumů, které přičítají politické sofistikovanosti pozitivní vliv na vzdálenostní uvažování voličů [Maddens 1996; Singh a Roy 2014; Tomz a van Houweling 2008; Lacy a Paolino 2010]. Grafy marginálních efektů zároveň ukázaly, že odhadované vzdálenostní užitky jsou vyšší než směrové při převodu na stejnou škálu. To ukazuje, že dostáváme značně rozdílné výsledky dle toho, jak jsou prostorové volební modely operacionalizovány – zda jako jejich schopnost určit první preferenci, nebo jako výše užitků.

Na závěr se podívejme na problematiku z hlediska politických stran. Pokud strany cílí na méně sofistikované voliče, mělo by pro ně být výhodné zdůraznit téma redistribuce, případně imigrace. Pro více sofistikované voliče je lepší zdůrazňovat témata služby vs. daně, EU či životní prostředí. Zároveň platí, že zejména v tématech imigrace a životní prostředí, případně i v tématu EU jsou voliči lákáni „vyhrocenější“ diskusí, resp. intenzivnějšími či extrémnějšími pozicemi. Chce-li však strana zaujmout sofistikovanější voliče z těch, které dané téma může zajímat, neměla by své pozice „hnát“ do extrému bez rozmyslu. V jakémkoliv tématu nesmí zapomínat ani na mediánovou pozici takových voličů a snahu se jí přiblížit (jakkoliv může být tato pozice v některých tématech právě tak extrémní či intenzivní). Nabízí se zakončit tuto kapitolu otázkou, která by mohla být námětem pro kvalitativní výzkum. Není právě až příliš vyhrocená diskuse o některých tématech (v tomto ohledu máme na mysli především téma imigrace) tím důvodem, proč strany, které toto téma zdůrazňují, přitahují méně sofistikované voliče? Mají sofistikovanější voliči z čeho vybírat, pokud je téma zajímavé?

Tato otázka by také mohla souviset s konceptem hranice přijatelnosti (*region of acceptability*), kterým Macdonald, Rabinowitz a Listhaug [např. 1998] doplnili svoji směrovou teorii. Pokud nějaká strana až příliš intenzivně prosazuje určité téma či změnu v určitém tématu a jeví se být příliš extrémní, může překročit tyto hranice a voliči ji mohou ve svém rozhodování penalizovat. Záleží však na každém voliči, jak velkou penalizaci kandidujícím přisoudí. Ptáme se tedy, zda strany, které akcentují například téma imigrace, nejsou pro sofistikovanější voliče za touto pomyslnou hranicí.

Pokud jde o další proměnné obvykle spojené s voličskou sofistikovaností, tedy vzdělání a zájem o politiku, pak jejich vliv se často liší od vlivu znalostí. Pokud se například vliv zájmu o

politiku ukázal být statisticky významný, posiloval spíše směrový model. Vzdělání bylo často nesignifikantní, avšak pokud ano, vliv byl různý, mnohdy odlišný od znalostí. Je třeba upozornit na poněkud problematické vyjádření vzdělání v podobě čtyř kategorií, které říkají, v jakém věku bylo vzdělání ukončeno, případně zda respondent/volič stále studuje (blíže kap. 7). I tak se ale ukazuje, že vzdělání (které samozřejmě může být různorodého charakteru, technického, humanitního apod.) ještě nezajišťuje faktické politické znalosti. A stejně tak zájem o politiku nezaručuje, že je o ni volič skutečně informován a má k dispozici nebo je schopen pojmout relevantní informace.

12. Závěr

Cílem tohoto textu bylo zodpovědět otázky týkající se dvou nejvýznamnějších prostorových modelů volebního chování, vzdálenostního a směrového. Otázky, které se s postupem času vyvíjely. Dříve se výzkumníci ptali, který model je pravdivý nebo pravdivější, platný nebo platnější než ten druhý, a nedošli k jasnému výsledku. Resp. každý došel k jiným závěrům, což mimo jiné Lewis a King [1999] zdůvodnili odlišnými výzkumnými přístupy. V poslední době navíc už zní otázka jinak. Za jakých okolností je ten který model platnější? Začalo být totiž zjevné, že nejen analytický přístup, ale i další proměnné ovlivňují, v jakých situacích se voliči rozhodují jedním nebo druhým způsobem. Některé okolnosti mohou vést ke vzdálenostní, jiné ke směrové volbě.

V souladu s předchozí literaturou se tento text zaměřil především na vliv tématu, který je pro vztah voliče a jeho preferované strany zásadní, polarizace a voličské sofistikovosti vyjádřené faktickými politickými znalostmi. Polarizace a sofistikovost byly přitom také zkoumány v každém tématu zvlášť s předpokladem, že se výsledky mohou dle tématu lišit. Do tak komplexního posouzení platnosti prostorových modelů se dosud výzkumníci nepustili. Text se navíc zaměřil na různá možná vyjádření prostorových modelů a různé analytické konstelace. I tak je ale nepochybné, že využitá data a zvolené způsoby operacionalizace proměnných ovlivňují závěry práce, a s tímto vědomím je třeba k nim přistupovat. Na druhou stranu i tak text přináší některé obecnější závěry. Jaké jsou a co nám říkají o volebních strategiích stran a voličů?

V první řadě je ale ještě na místě zdržet se u vlivu analytického přístupu, který se ukázal i ve výsledcích jednotlivých kapitol a podkapitol. Není to příliš překvapující, vždyť oba modely se velice často ve svých predikcích shodují a vzdálenostní a směrové užitky jsou spolu vzájemně vysoce korelovány. Samotný výzkumný postup tak mnohdy dovede spoluurčit, který z modelů nakonec převáží nad druhým. Zmínění Lewis a King [1999] se zabývali především otázkou, jakým způsobem výzkumníci umísťují strany do pozic. Zejména jim šlo o rozpor mezi individuální percepcí stranických pozic u voličů a agregovanými daty rovněž vzešlými z voličských průzkumů. V tomto textu jsem z mnoha výše uvedených důvodů využil zcela jiný přístup – expertní průzkum Chapel Hill. Vliv analytického přístupu se však ukázal i na něčem jiném. Platnost prostorových modelů byla v tomto textu vyjádřena dvojím způsobem: jako jejich schopnost určit správně první preferenci voliče, a jako výše vypočteného užitku (vzdálenostního a směrového), jenž má volič ze své preferované strany. A tato dvě odlišná pojetí přinesla také odlišné výsledky v predikcích způsobu voličského rozhodování.

Ještě než ale budou rozebrány, je třeba říci, že do všech analýz se promítal jeden zásadní předpoklad založený na předchozí literatuře. Aby bylo možné vůbec posuzovat, jakou logikou se voliči v tématu rozhodují, je třeba dbát na to, aby toto téma bylo palčivé pro něho a jeho preferovanou stranu. K této problematice tento text přistoupil jinak, než bývá obvyklé. Nezaměřil se na téma palčivé pro voliče, tak jak by jej on sám vyjádřil. Ale na to, jaká témata prosazuje strana, kterou preferuje. Z dosavadního poznání totiž vyplývá, že pokud se volič rozhoduje na základě témat, pak tehdy, pokud existuje strana prosazující téma, která on považuje za palčivé. A je vlastně jedno, zda v tomto ohledu strany následují pobídky voličů, nebo voliči pobídky stran.

Výsledky této práce tento předpoklad potvrdily. Jednotlivé analytické kapitoly sledovaly a porovnávaly dvě situace. První zahrnula všechny respondenty, druhá jen podporovatele stran prosazujících sledované téma. Vypovídající hodnota vždy alespoň jednoho modelu, a často i obou, byla ve většině případů vyšší při druhé konstelaci. Někdy s většími, jindy s menšími rozdíly – samozřejmě lze uvažovat tak, že pokud strana voličovi vyhovuje v jednom tématu, může mu často vyhovovat i v ostatních tématech, přestože pro aktéry nejsou až tak zásadní. V každém případě ale má smysl se při výzkumech tematické volby nejprve ptát, zvláště v multidimenzionálně pojatém prostoru, zda je téma významné pro aktéry, jejichž vztah

chceme pochopit. V dalších fázích tohoto shrnutí se tedy zaměřím především na výsledky analýz, které braly palčivost v potaz.

Zpět k rozdílu mezi analytickými pojetími, která se obě v dosavadní literatuře objevovala. V tom prvním se ukazovalo, že směrový model je v řadě témat lépe schopen určovat první preference voličů. V kapitole 9 o vlivu tématu to například byla všechna konkrétní témata vyjma tématu služby vs. daně a bezpečnost vs. svobody. Při využití užitkových škál převahu v některých tématech ale převzal vzdálenostní model. V poslední kapitole o sofistikovanosti predikované vzdálenostní užítky dokonce ve všech tématech předčily ty směrové. Ačkoli je dobré dodat, že vzdálenostní a směrové užítky se v prvotní podobě nachází na rozdílných škálách, a pro přímé porovnání byly směrové užítky převedeny na škálu 0 až 10, jako je tomu u vzdálenostního modelu. To je poměrně výrazný zásah do povahy směrového modelu. Pokud pak byl vztah obrácen a regresní model zkoumal vliv prostorových teorií na pravděpodobnost preference pro stranu určitého tématu, obvykle tuto pravděpodobnost posiloval směrový model. Nebo jinak řečeno, se zvýšením směrového užitku se zvyšovala pravděpodobnost, že voličova preferovaná strana prosazuje dané téma. Tento výsledek se týkal všech dimenzí vyjma tématu služby vs. daně, kde takto vítězil vzdálenostní model. Tento typ analýzy ale nebylo v našem případě možné zkonstruovat pro obecné téma levice-pravice.

O čem tyto rozpory mohou svědčit? Například o tom, že pokud si volič nezvolí sobě nejbližší alternativu, nemusí to ještě vždy znamenat, že se nerozhoduje na základě vzdálenosti. Z různých důvodů mohl preferovat druhou či třetí nejbližší stranu, ať už byl důvod strategický nebo měl problém s rozlišením pozic stran, které jsou si vzájemně blízko. Stále však mohl mít vysoký užitek ze své preference. Na druhou stranu vzdálenostnímu modelu příliš nenahrává, když se predikovaná pravděpodobnost preference pro stranu snížila se zvýšením hodnoty vzdálenostního užitku, jak tomu bylo vyjma jednoho ve všech konkrétních tématech. Zvlášť když pro směrový užitek platil pravý opak. Podívejme se tedy, co nakonec můžeme o tématech a jejich vlivu na voličské rozhodování říci.

V prvé řadě to, že výsledky prokazují existenci vzdálenostních a směrových témat. Povaha tematických škál se zdá být nejvýznamnějším faktorem, jenž ovlivňuje, zda se voliči ve volbách rozhodují vzdálenostně nebo směrově. Všechny faktory spolu ale tak trochu souvisí, jak vyplývá i z dalšího textu. Z pohledu stran se dá říci, že ať už strana chce získat přízeň voličů prostřednictvím jakéhokoliv tématu, měla by voliče nejprve přesvědčit o jeho významu. Jsou

témata, v nichž práce strany prakticky končí takovým kladením důrazu a vyzdvihováním důležitosti určité dimenze, možná tak trochu i přeháněním v důrazu na téma. A pak jsou témata, kde je ještě zapotřebí představit konkrétnější řešení pro odlišení se na poziční škále.

Z palčivosti tématu rozhodně více profituje směrový model. Vyjma tématu služby vs. daně je vždy posílen a vzdálenostní oslaben, zabýváme-li se konkrétními tématy (a ne obecnou škálou levice-pravice). Právě téma služby vs. daně tak můžeme označit za jednoznačně vzdálenostní. Nabízí se úvaha nad tím, zda tematické „vykoupení“ nižších daní horšími službami (a naopak) nevede voliče k hledání mírnějších řešení, ke snaze vidět v této tematické škále i meziřešení. Možná se také služby vs. daně svým charakterem nejvíce blíží obecné levo-pravé ose, která rovněž projevovala vzdálenostní charakter, ačkoli s obecnou levo-pravou dimenzí bylo nutno pracovat trochu jinak.

Využil jsem dvě možná vyjádření této levo-pravé osy. Jednak zcela obecné, kde nebylo k dispozici žádné měření palčivosti. Nemusí to zase tak vadit, ostatně předpoklad zvláště downsovske literatury je ten, že na obecné levo-pravé ose lze umístit všechny voliče a aktéry. A v druhém případě ekonomickou levo-pravou osu, kde byla k dispozici její palčivost pro strany na škále 0-10. Zatímco se průzkum EES ptal voličů jen jednou na tuto škálu bez upřesnění, experti se vyjadřovali k pozicím stran oběma uvedenými způsoby. Vypočetl jsem tak pro voliče jejich užitky, ať už by levo-pravou osu vnímali ekonomicky, nebo ještě obecněji. Jasně se přitom ukázalo zvláště v kapitole o polarizaci, že levo-pravá škála nemusí vždy znamenat to samé. Vždyť pro Maďarsko platil ze všech zemí nejnižší polarizační index v ekonomickém pojetí levo-pravé dimenze a jeden z nejvyšších ve zcela obecném pojetí. Nic to ale nezměnilo na vzdálenostním charakteru, ten byl ve většině analytických konstelací platný pro obě pojetí.

S rostoucí palčivostí ale i v ekonomické levo-pravé dimenzi více posiloval směrový model než vzdálenostní. A jak už bylo řečeno, stejně tak ve všech konkrétních tématech vyjma tématu služby vs. daně. To ale ještě vždy neznamenal, že jej ve výsledku předčil. Na to, proč tomu tak mohlo být, do značné míry odpovídala i kapitola o polarizaci. Palčivost je totiž také spojena s obsazováním polarizovanějších pozic, a to ve všech tématech, jakkoliv v ekonomických méně než v těch sociokulturních. Je jasné, že z extrémnějších pozic profituje směrový model, ale tím ještě nemusí být řečeno, že je vzdálenostní uvažování mimo hru. Co to všechno znamená?

Jak říkají i Papageorgiou a Autto [2015], určitý stupeň polarizace je patrně nutný, aby voliči vůbec byli s to rozlišit pozice stran, které se jim nabízejí. I k rozhodnutí na základě vzdálenosti je jí tedy zapotřebí. Aby si volič všiml tématu a mohl se na jeho základě rozhodnout, je třeba mu nabídnout jasnou pozici a také dostatečně odlišnou od ostatních. Zdá se, že pro strany skutečně není strategické zaujímat středové pozice v tématech, pomocí kterých chtějí voliče lákat.

Jak bylo řečeno, v ekonomických tématech je nárůst extremity s palčivostí menší než v sociokulturních tématech. V těch ekonomických je také s polarizací posíleno vzdálenostní uvažování, v sociokulturních směrové, byť statistická signifikance vztahu není příliš významná. Zdá se tedy, že v ekonomických tématech strany zaujmou své voliče tak, že zaujmou jasnou pozici, nikoliv ale příliš extrémní – za úkol mají co nejvíce se přiblížit mediánové pozici voličské skupiny, kterou si přejí oslovit. V dalších tématech zaujmou voliče spíše tak, že budou o tématu hovořit nejvýrazněji a nejhlasitěji. Ze všech nejvíce se přitom tato druhá strategie týká témat imigrace a životní prostředí.

Tím jsme mezi vzdálenostní témata zařadili i redistribuci a zásahy do ekonomiky. Zvlášť v druhém případě ale ne všechny analytické konstelace hovořily ve prospěch vzdálenostní teorie. Naopak v tématech bezpečnost vs. svobody, social lifestyle a integrace EU nebylo vyznění vždy směrové, ačkoli častěji ano. V těchto tématech však není situace úplně zřejmá. Je možné, že obě strategie by mohly mít v těchto tématech relevanci. Někteří voliči by mohli slyšet na blízkost, jiní na intenzitu. Tím se také zabývala poslední z analytických kapitol.

A to s ohledem na voličskou sofistikovanost v podobě faktických politických znalostí. Dle výsledků ale nemají znalosti natolik velký vliv, aby rozhodovaly o tom, zda v určitém tématu volič rozhodne vzdálenostně, nebo směrově. To však neznamená, že určitý vliv nemají. V souladu s prací Rapeliho [2014] lze říci, že znalosti jsou významnou proměnou v otázce, dle kterého tématu se voliči rozhodují. Menší znalosti zvyšují pravděpodobnost preference pro strany prosazující témata imigrace a redistribuce. Voliče s vyššími znalostmi zase strany spíše zaujmou tématy životní prostředí, integrace EU nebo služby vs. daně. Služby vs. daně jsou přitom zřetelně vzdálenostním tématem, životní prostředí zase směrovým. Na tom znalosti nic nemění a nepotvrdil se tak předpoklad, že voliči s více znalostmi budou volit na základě vzdálenostní logiky. Na druhou stranu ale platí ve všech tématech, že se znalostmi se zvyšuje predikovaný vzdálenostní užitek, a vliv na ten směrový je buď nevýznamný nebo negativní.

Pokud tedy strany chtějí zaujmout sofistikovanější voliče, neměly by patrně ani ve směrových tématech přehánět až příliš a měly by se zamyslet nad tím, kde se nachází mediánová pozice takových voličů.

Přestože jsem tedy popsal vhodné strategie různých stran, jak se jeví dle použitých dat a výsledků analýz, neznamená to, že nemohou existovat i jiné vhodné strategie. Jen je strany ve sledovaném období nevyužívaly a nemohli jsme je tak pozorovat. Víme například, že strany zaujmou tématem imigrace a vyhrocenou diskusí o něm spíše nesofistikované voliče. Z našich dat už ale nevyčteme, zda mezi námi nejsou i sofistikovaní voliči, kteří považují téma imigrace za důležité. Jen nemají koho volit. Je tedy možné, že schopnost modelů predikovat voličské preference v určitém tématu (a zároveň také typ vazby mezi sofistikovaností a tím, jaké téma prosazované stranami voliče zaujme) nemusí být nutně konstantní v čase. Spíše než vyřknout obecnou pravdu o tom, jak se voliči rozhodují, můžeme říci, jak se rozhodovali v daném čase a prostoru. S jeho proměnou mohou vyvstat jiné vzorce volebního chování, situace se může měnit například s ohledem na politickou nabídku. To už může být námět pro případné příští (např. experimentální) studie.

Seznam zdrojů

- Adams, J.; Bishin, B. G.; Dow, J. K. 2004. Representation in Congressional Campaigns: Evidence for Discounting/Directional Voting in U.S. Senate Elections. *The Journal of Politics* 66 (2): 348-373.
- Adams, J.; Engstrom, E.; Joeston, D.; Stone, W.; Rogowski, J.; Shor, B. 2017. Do Moderate Voters Weigh Candidates' Ideologies? Voters' Decision Rules in the 2010 Congressional Elections. *Political Behavior* 39 (1): 205-227.
- Alvarez R. M. 1998. *Information and Elections*. Ann Arbor: University of Michigan Press.
- Alvarez, R. M.; Nagler, J. 2004, Party system compactness: Measurement and consequences. *Political Analysis* 12(1): 46–62.
- Algan, Y.; Beasley, E.; Cohen, D.; Foucault, M. 2018. *The rise of populism and the collapse of the left-right paradigm: Lessons from the 2017 French presidential election*. CEPR Discussion Paper 13103.
- Andersen, R.; Tilley, J.; Heath, A. F. 2005. Political knowledge and enlightened preferences: party choice through the electoral cycle. *British Journal of Political Science* 35 (2), 285-302.
- Bélanger, É.; Meguid, B.M. 2008. Issue salience, issue ownership, and issue-based vote choice. *Electoral Studies* 27 (3): 447–491.
- Benoit, K.; Laver, M. 2005. Mapping the Irish policy space: Voter and party spaces in preferential elections. *The Economic and Social Review* 36 (2): 83-108.
- Benoit, K.; Laver, M. 2006. *Party Policy in Modern Democracies*. New York: Routledge. Online verze dostupná na: http://www.tcd.ie/Political_Science/ppmd/PPMD_11apr2006.pdf.
- Blais, A., Nadeau, R., Gidengil, E., Nevitte, N. 2001. The formation of party preferences: Testing the proximity and directional models. *European Journal of Political Research* 40 (1): 81-91.
- BMG Research. 2017. BMG Research Poll: Two-thirds of people don't read political manifestos. *BMG Research* (cit. 2019-09-11). On-line zdroj: <https://www.bmgresearch.co.uk/bmg-research-poll-10-people-dont-know-manifesto/>
- Bolstad, J.; Dinas, E. 2017. A Categorization Theory of Spatial Voting: How the Center Divides the Political Space. *British Journal of Political Science* 47 (4): 829-850.
- Boonen, J., Pedersen, E. F.; Hooghe, M. 2017. The effect of political sophistication and party identification on voter–party congruence. A comparative analysis of 30 countries. *Journal of Elections, Public Opinion and Parties* 27 (3): 311-329.
- Budge, I.; Farlie, D. J. 1983. *Explaining and Predicting Elections: Issue Effects and Party Strategies in Twenty-three Democracies*. London: George Allen and Unwin.
- Budge, I. 2000. Expert judgments of party policy positions: Uses and limitations in political research. *European Journal of Political Research* 37(1): 103–113.

Budge, I.; Klingemann, H. D.; Volkens, A.; Bara, J.; Tannenbaum, E.; Fording, R.; Hearl, D.; Kim, H. M.; McDonald, M.; Mendes, S. 2001. *Mapping Policy Preferences: Parties, Electors and Governments: 1945-1998: Estimates for Parties, Electors and Governments 1945-1998*. Oxford: Oxford University Press.

Budge, I. 2015. Issue Emphases, Saliency Theory and Issue Ownership: A Historical and Conceptual Analysis. *West European Politics* 38 (4): 761-777, doi: 10.1080/01402382.2015.1039374.

Butler, D.; Stokes, D. 1974. *Political Change in Britain*. London: Macmillan (druhé vydání).

Claassen, R. L. 2007. Ideology and Evaluation in an Experimental Setting: Comparing the Proximity and the Directional Models. *Political Research Quarterly* 60 (2): 263-273.

Claassen, R. L. 2009. Direction Versus Proximity Amassing Experimental Evidence. *American Politics Research* 37 (2): 227-253.

Clark, M. 2008. Valence and Electoral Outcomes in Western Europe, 1976-1998. *Electoral Studies* 28 (1): 111-122.

Clarke, H. D.; Sanders, D.; Stewart, M. C.; Whiteley, P. F. 2004. *Political Choice in Britain*. Oxford: Oxford University Press.

Clarke, H. D.; Sanders, D.; Stewart, M. C.; Whiteley, P. 2009. *Performance Politics and the British Voter*. Cambridge: Cambridge University Press.

Dalton, R. J. 2008. The Quantity and the Quality of Party Systems. Party System Polarization, Its Measurement, and Its Consequences. *Comparative Political Studies* 41 (7): 899–920.

Dassonneville, R. 2012. Electoral volatility, political sophistication, trust and efficacy: A study on changes in voter preferences during the Belgian regional elections of 2009. *Acta Politica* 47 (1): 18-41, <http://dx.doi.org/10.1057/ap.2011.19>.

De Vries, C. E.; Hakhverdian, A.; Lancee, B. 2013. The Dynamics of Voters' Left/Right Identification: The Role of Economic and Cultural Attitudes. *Political Science Research and Methods* 1 (2): 223-238.

Delli Carpini, M. X., Keeter, S. 1993. Measuring Political Knowledge: Putting First Things First. *American Journal of Political Science* 37 (4): 1179-1206.

Delli Carpini, M. X., Keeter, S. 1996. *What Americans Know About Politics and Why It Matters*. New Haven, CT: Yale University Press.

Dinas, E.; Gemenis, K. 2010. Measuring Parties' Ideological Positions With Manifesto Data: A Critical Evaluation of the Competing Methods. *Party Politics* 16 (4).

Dinas, E.; Pardos-Prado, S. 2012. A hidden giant? Exploring the centrifugal dynamics of attitudes towards the European unification. *Acta Politica* 47 (4): 378-399.

Dinas, E.; Hartman, E.; Spanje, J. 2016. Dead man walking: The affective roots of issue proximity between voters and parties. *Political Behavior* 38 (3): 659–687.

- Downs, A. 1957. *An Economic Theory of Democracy*. New York: Harper and Row.
- Eibl, O. 2011. *Politický prostor a témata v České republice v letech 2006-2008*. Brno: CDK.
- Ezrow, L.; Homola, J. Tavits, M. 2014. When Extremism Pays: Policy Positions, Voter Certainty, and Party Support in Postcommunist Europe. *The Journal of Politics* 76 (2): 535-547.
- Fazekas, Z.; Méder, Z. Z. 2013. Proximity and directional theory compared: Taking discriminant positions seriously in multi-party systems. *Electoral Studies* 32 (4): 693-707.
- Fishkin J. 1994. Britain Experiments with the Deliberative Poll. *The Public Perspective* 5: 27-29.
- Galston, W. A. 2001. Political Knowledge, Political Engagement, and Civic Education. *Annual Review of Political Science* 4: 217–234, <http://dx.doi.org/10.1146/annurev.polisci.4.1.217>.
- Gemenis, K. 2012. Proxy documents as a source of measurement error in the Comparative Manifestos Project. *Electoral Studies* 31 (3): 594-604.
- Gemenis, K. 2013. Estimating parties' policy positions through voting advice applications: Some methodological considerations. *Acta Politica* 48 (3): 268-295.
- Gibson, S.; Hamilton, L. 2013. Knowledge, Autonomy and Maturity: Developmental and Educational Concerns as Rhetorical Resources in Adolescents' Discussions Regarding the Age of Electoral Majority in England. *Journal of Youth Studies* 16 (1): 34–53, <http://dx.doi.org/10.1080/13676261.2012.693589>.
- Gomez, B. T.; Wilson, J. M. 2001. Political sophistication and economic voting in the American electorate: A theory of heterogeneous attribution. *American Journal of Political Science* 45 (4): 899-914, <http://dx.doi.org/10.2307/2669331>.
- Green, J.; Hobolt, S. 2008. Owning the issue agenda: party strategies and vote choices in British elections. *Electoral Studies* 27 (3): 460-476.
- Green, J.; Jennings, W. 2012. The dynamics of issue competence and vote for parties in and out of power: an analysis of valence in Britain, 1979–1997. *European Journal of Political Research* 51 (4): 469–503.
- Grofman, B. 1985. The Neglected Role of the Status Quo in Models of Issue Voting. *Journal of Politics* 47: 230–37.
- Hooghe, M.; Walgrave, S. 2010. Opkomstplicht en politieke kennis: de onwetende burger aan het woord? In K. Deschouwer, P. Delwit, M. Hooghe and S. Walgrave (eds.). *De stemmen van het volk. Een analyse van het kiesgedrag in Vlaanderen en Wallonië op 7 juni 2009*. Brussel: VUB Press.
- Hotelling, H. 1929. Stability in Competition. *The Economic Journal* 39 (153): 41-57.

Howe, P. 2006. Political Knowledge and Electoral Participation in the Netherlands: Comparisons with the Canadian Case. *International Political Science Review* 27 (2): 137-166, <http://dx.doi.org/10.1177/0192512106061424>.

Cho, S., Endersby, J. W. 2003. Issues, the spatial theory of voting, and British general elections: A comparison of proximity and directional models. *Public Choice* 114 (3-4): 275-293.

Chytilek, R.; Eibl, O. 2011. České politické strany v politickém prostoru. *Sociologický časopis* 47 (1): 61-88.

Chytilek, R. 2014. *Politický prostor a politická témata. Studie k soutěži politických stran*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury.

Iversen, T. 1994. Political Leadership and Representation in West European Democracies: A Test of Three Models of Voting. *American Journal of Political Science* 38 (1): 45–74.

Johnston, R., Patick F., Jenkins, R. 2000. Party location and party support: Unpacking competing models. *Journal of Politics* 62 (4): 1145-1160.

Jung, N.; Kim, Y.; Zúñiga, H. G. 2011. The Mediating Role of Knowledge and Efficacy in the Effects of Communication on Political Participation. *Mass Communication and Society* 14 (4): 407-430, <http://dx.doi.org/10.1080/15205436.2010.496135>.

Karp, J. A.; Banducci, S. A. 2002. Issues and Party Competition Under Alternative Electoral Systems. *Party Politics* 8: 123–41.

Kedar, O. 2005. When Moderate Voters Prefer Extreme Parties: Policy Balancing in Parliamentary Elections. *American Political Science Review* 99 (2): 185–99.

Kieskompas and PreferenceMatcher. 2014. *EUvox 2014*. Online zdroj: <http://www.euvox2014.eu/>.

Kitschelt, H. 1995. *The Radical Right in Western Europe*. Ann Arbor, Michigan: Michigan University Press.

Klingemann, H. D. 2005. Political Parties and Party Systems. In: J. Thomassen (ed.) *The European Voter: A Comparative Study of Modern Democracies*. Oxford: Oxford University Press, 22-50.

KohoVolit.eu. *Volební kalkulačka*. Online zdroj: <http://volebnikalkulacka.cz/>.

Kropko, J. 2012. *Who's a Directional Voter and Who's a Proximity Voter? An Application of Finite Mixture Modeling to Issue Voting in the 2008 American Presidential Election*. New York: Columbia University. Working paper.

Kropko, J.; Banda, K. K. 2018. Issue Scales, Information Cues, and the Proximity and Directional Models of Voter Choice. *Political Research Quarterly* 71 (4): 772-787.

Lacy, D.; Paolino, P. 2010. Testing proximity versus directional voting using experiments. *Electoral Studies* 29 (3): 460-471.

Lachat, R. 2007. *A Heterogeneous Electorate. Political Sophistication, Predisposition Strength, and the Voting Decision Process*. Baden-Baden: Nomos Verlag.

Lachat, R. 2008. The impact of party polarization on ideological voting. *Electoral Studies* 27 (4): 687-698.

Lau, R. R.; Redlawsk, D. 2001. Advantages and Disadvantages of Cognitive Heuristics in Political Decision Making. *American Journal of Political Science* 45 (4): 951-971.

Lau, R. R., Patel, P., Fahmy, D. F., Kaufman, R. R. 2013. Correct Voting Across Thirty-Three Democracies: A Preliminary Analysis. *British Journal of Political Science* 44 (2): 239-259, <http://dx.doi.org/10.1017/S0007123412000610>.

Laver, M., Benoit, K., Garry, J. 2003. Extracting Policy Positions from Political Texts Using Words as Data. *American Political Science Review* 97 (2): 311-331.

Lebedová, E. 2014. Voliči, stranická polarizace a její vývoj od roku 1993. *Naše společnost* 12 (1).

Lewis, J. B.; King, G. 1999. No evidence on directional vs. proximity voting. *Political Analysis* 8 (1): 21-33.

Lilleker, D. G. 2014. *Political Communication and Cognition*. Houndmills: Palgrave Macmillan.

Londregan, J.; Romer, T. 1993. Polarisation, incumbency, and the personal vote. In: Barnett, W.A., et al. (Eds.). *Political Economy: Institutions, Competition, and Representation*. New York: Cambridge University Press.

Lyons, P. 2017. *Political Knowledge in the Czech Republic*. Prague: Sociologický ústav AV ČR.

Macdonald, S. E.; Rabinowitz, G. 1993. Direction and Uncertainty in a Model of Issue Voting. *Journal of Theoretical Politics* 5 (1): 61-87.

Macdonald, S. E.; Listhaug, O.; Rabinowitz, G. 1991. Issues and Party Support in Multiparty Systems. *American Political Science Review* 85: 1107-1131.

Macdonald, S. E., Rabinowitz, G., Listhaug, O. 1995. Political Sophistication and Models of Issue Voting. *British Journal of Political Science* 25: 453-483.

Macdonald, S. E.; Rabinowitz, G.; Listhaug, O. 1998. On Attempting to Rehabilitate the Proximity Model: Sometimes the Patient Just Can't be Helped. *Journal of Politics* 60: 653-690.

Macdonald, S. E., Rabinowitz, G., Listhaug, O. 2004. Bush vs. Gore: Policy Issues in the 2000 U.S. Presidential Elections. *Journal of Social Research* 45 (1): 185-213.

Maddens, B. 1996. Directional Theory of Issue Voting: The Case of the 1991 Parliamentary Elections in Flanders. *Electoral Studies* 15: 53–70.

Marzęcki, R. 2017. How to Engage “Democratic Natives”? Political Sophistication as Important Determinant of Civic Activity of Young Citizens in New Democracies (the Case of Poland). *Romanian Journal of Political Science* 17 (1).

Matthews, S. A. 1979. A Simple Direction Model of Electoral Competition. *Public Choice* 34 (2): 141-156.

Mauerer, I.; Thurner, P. W.; Debus, M. 2015. Under Which Conditions Do Parties Attract Voters’ Reactions to Issues? Party-Varying Issue Voting in German Elections 1987–2009. *West European Politics* 38 (6): 1251-1273.

McDonald, M.; Mendes, S. 2001. The Policy Space of Party Manifestos. In M. Laver (ed.) *Estimating the Policy Positions of Political Actors*. London: Routledge, 90-114.

Meguid, B. M. 2005. Competition Between Unequals: The Role of Mainstream Party Strategy in Niche Party Success. *American Political Science Review* 99 (3): 347-359.

Merrill, S.; Grofman, B. 1997. Directional and Proximity Models of Voter Utility and Choice: A New Synthesis and an Illustrative Test of Competing Models. *Journal of Theoretical Politics* 9 (1): 25–48.

Merrill, S.; Grofman, B. 1999. *A Unified Theory of Voting: Directional and Proximity Spatial Models*. Cambridge: Cambridge University Press.

Merz, N.; Regel, S.; Lewandowski, J. 2016. The Manifesto Corpus: A new resource for research on political parties and quantitative text analysis. *Research and Politics* (3): 1-8.

Mikhaylov, S., Laver, M., Benoit, K. 2008. *Coder Reliability and Misclassification in Comparative Manifesto Project Codings*. Paper presented at the annual meeting of the Midwest Political Science Association, 3-6 April 2008, Chicago.

Milner, H. 2002. *Civic Literacy: How Informed Citizens Make Democracy Work*. Hanover: University Press of New England.

Netjes, C. E.; Binnema, H. A. 2007. The salience of the European integration issue: Three data sources compared. *Electoral Studies* 26 (1): 39-49.

Papageorgiou, A.; Autto, H. 2015. Is there a relationship between party system polarization and voters’ proximity to the parties in the left–right dimension? *Acta Politica* 50: 344–361.

Pardos-Prado, S.; Dinas, E. 2010. Systemic polarisation and spatial voting. *European Journal of Political Research* 49: 759–786.

Pardos-Prado, S. 2012. Valence beyond consensus: Party competence and policy dispersion from a comparative perspective. *Electoral Studies* 31 (2): 342-352.

Petrocik, J. 1996. Issue ownership in presidential elections, with a 1980 case study. *American Journal of Political Science* 40 (3): 825–850.

Politools. *Smartvote*. Online zdroj: <http://www.smartvote.ch/>.

Popkin S. L., Dimock, M. A. 2000. Knowledge, trust, and international reasoning. In A. Lupia, M. Mc-Cubbins, S. L. Popkin (eds.), *Elements of Reason: Cognition, Choice, and the Bounds of Rationality* (pp. 214-238). New York: Cambridge Univ. Press.

Powell, L. W. 1989. Analyzing Misinformation: Perceptions of Congressional Candidates' Ideologies. *American Journal of Political Science* 33: 272-93.

Rabinowitz, G.; Macdonald, S. E. 1989. A Directional Theory of Issue Voting. *American Political Science Review* 83 (1): 93-121.

Rabinowitz, G.; Macdonald, S. E.; Listhaug O. 1991. New Players in an Old Game: Party Strategy in Multiparty Systems. *Comparative Political Studies* 24: 147-85.

Rapeli, L. 2014. Knowledge and Opinion: The Immigration Issue in the 2011 Finnish Parliamentary Elections. *Nationalism and Ethnic Politics* 20 (3): 309-327.

Riker, W. H. 1983. Political theory: The art of heresthetics. In A. W. Finifter (ed.), *Political Science: The state of the discipline* (pp. 47-67). Washington: American Political Science Association

Riker, W. 1996. *The Strategy of Rethoric. Campaigning for the American Constitution*. New Haven: Yale University Press.

Rivero, G. 2015. Heterogeneous preferences in multidimensional spatial voting models: Ideology and nationalism in Spain. *Electoral Studies* 40: 136-145

Robertson, D. 1976. *A Theory of Party Competition*. London: Wiley.

Rovný, J. 2012. Who emphasizes and who blurs? Party strategies in multidimensional competition. *European Union Politics* 13 (2): 269–292.

Sartori, G. 1976. *Parties and Party Systems. A Framework for Analysis*. New York: Cambridge University Press.

Sartori, G. 2005. *Strany a stranické systémy: schéma pro analýzu*. Brno: CDK.

Schmitt, J. 2016. How to Measure Ideological Polarization in Party System. Paper prepared for the ECPR Graduate Student Conference 2016 (University of Tartu). <https://ecpr.eu/Filestore/PaperProposal/180d1ef3-fd2c-4fd4-8532-df969463c71a.pdf>.

Schmitt, H.; Hobolt, S. B.; Popa, S. A.; Teperoglou, E.; European Parliament, Directorate-General for Communication, Public Monitoring Unit. 2016. *European Parliament Election Study 2014, Voter Study, First Post-Election Survey*. Cologne: GESIS Data Archive. Dostupné

online: <http://europeanelectionstudies.net/european-election-studies/ees-2014-study/voter-study-2014>.

Singh, S. P. 2010. Contextual influences on the decision calculus: A cross-national examination of proximity voting. *Electoral Studies* 29 (3): 425-434, <http://dx.doi.org/10.1016/j.electstud.2010.03.014>.

Singh, S. 2014. Linear and quadratic utility loss functions in voting behavior research. *Journal of Theoretical Politics* 26 (1): 35-58.

Singh, S.; Roy, J. 2014. Political knowledge, the decision calculus, and proximity voting. *Electoral Studies* 34: 89-99.

Smithies, A. 1941. Optimum location in spatial competition. *Journal of Political Economy* 49 (3): 423-439.

Spoon, J.-J.; Klüver, H. 2014. Do parties respond? How electoral context influences party responsiveness. *Electoral Studies* 35: 48-60.

Steenbergen, M. R., Marks, G. 2007. Evaluating Expert Judgements. *European Journal of Political Research* 46 (3): 347-366.

Stokes, D. E. 1963. Spatial Models of Party Competition. *The American Political Science Review* 57 (2): 368-377.

Škop, M. 2010. Are the Voting Advice Applications (VAAs) Telling the Truth? Measuring VAAs' Quality. Case Study from the Czech Republic. In: L. Cedroni a D. Garzia (eds.). *Voting Advice Application in Europe: The State of Art*. Napoli: Civis.

Taylor, M.; Herman, V. 1971. Party systems and government stability. *American Political Science Review* 65 (1): 28-37.

Todosijevic, B. 2005. Issues and party preferences in Hungary: A comparison of directional and proximity models. *Party Politics* 11 (1): 109-126.

Tomz, M., Van Houweling, R. 2008. Candidate Positioning and Voter Choice. *American Political Science Review* 102 (3): 303-318.

van der Brug, W. 2004. Issue ownership and party choice. *Electoral Studies* 23 (2): 209-233.

Vegetti, F. 2014. From political conflict to partisan evaluations: How citizens assess party ideology and competence in polarized elections. *Electoral Studies* 35: 230-241.

Wagner, M.; Ruusuvirta, O. 2012. Matching voters to parties: Voting advice applications and models of party choice. *Acta Politica* 47 (4): 400-422.

Wagner, M.; Meyer T. M. 2014. Which Issues Do Parties Emphasise? Salience Strategies and Party Organisation in Multiparty Systems. *West European Politics* 37 (5): 1019-45.

Warwick, Paul V. 1992. Ideological diversity and government survival in Western European parliamentary democracies. *Comparative Political Studies* 25(3): 332–361.

Weber, T. 2015. Synergy in Spatial Models of Voting: How Critical Cases Show That Proximity, Direction and Discounting Are Friends, Not Foes. *Journal of Elections, Public Opinion & Parties* 25 (4): 504-529.

Westholm, A. 1997. Distance Versus Direction: The Illusory Defeat of the Proximity Theory of Electoral Choice. *American Political Science Review* 91 (4): 865-885.

Westholm, A. 2001. On the return of epicycles: Some crossroads in spatial modeling revisited. *Journal of Politics* 63 (2): 436-481.

Přílohy

Tabulka 27: Kompletní znění otázek k vyjádření tematických škál v datových sítích EES a Chapel Hill

European Election Study	Chapel Hill
V politických záležitostech se hovoří o „levici“ a „pravici“. Jaký je váš postoj? Označte prosím svůj postoj pomocí čísla stupnice od 0 do 10, kde 0 znamená „levice“ a 10 znamená „pravice“. Které číslo nejlépe popisuje Váš postoj?	Celková ideologická pozice strany v roce 2014: extrémní levice / extrémní pravice
-	Ideologická pozice strany v roce 2014 v ekonomických tématech: extrémní levice / extrémní pravice
Jste plně pro / proti státním zásahům do ekonomiky	Plně pro / proti státním zásahům do ekonomiky
Jste plně pro / proti redistribuci bohatství od bohatých k chudým	Plně pro / proti redistribuci bohatství od bohatých k chudým
Jste plně pro zvyšování daní za účelem zlepšení veřejných služeb / okleštění veřejných služeb za účelem snížení daní	Plně pro zvyšování daní za účelem zlepšení veřejných služeb / okleštění veřejných služeb za účelem snížení daní
Jste plně pro / proti manželství osob stejného pohlaví	Silně podporuje / odsuzuje liberální politiky v oblasti social lifestyle (např. homosexualita)
Jste plně pro osobní práva, i kdyby bránila boji se zločinem / Jste plně pro omezení osobních práv kvůli boji se zločinem	Silně podporuje osobní svobody / silně podporuje I přísná opatření kvůli boji se zločinem
Jste plně pro / proti restriktivní politice v oblasti imigrace	Plně pro / proti restriktivní politice v oblasti imigrace
Ochrana životního prostředí / ekonomický růst má mít vždy přednost i na úkor ekonomického růstu / ochrany životního prostředí	Silně podporuje ochranu životního prostředí P ekonomický růst i na úkor ekonomického růstu / ochrany životního prostředí
Evropská integrace zašla příliš daleko / měla by pokračovat	Postoj stranického vedení k evropské integraci v roce 2014: silně proti / silně pro

Tabulka 28: Seznam stran, které prosazují sledovaná témata

	Zásahy do ekonomiky	Redistr.	Služby vs. daně	Bezp. vs. svobody	Social lifestyle	Imigrace	Živ. prostředí	EU
Rakousko	SPO	SPO, Grune	BZO, NEOS, OVP, SPO		NEOS	FPO	Grune	
Belgie	MR, OVLD, CD&V, CDH, PS, SPA, PVDA	CD&V, CDH, ECOLO, Groen, PS, SPA, PVDA	CD&V, CDH, MR, OVLD, PS, SPA, FDF, N-VA, PVDA, ECOLO, Groen			VB, PP	ECOLO, Groen	
Bulharsko	ABV, ATAKA, BBT, BSP	ABV, BSP	BSP, ABV, DBG, GERB, SDS			NFSB		DBG, GERB, SDS, DSB

Chorvatsko	HL-SR, HSS	HL-SR, SDP	HSLs, SDP, HDZ, HNS	ORaH	ORaH, HSP, HSP-AS, HSS		ORaH	HNS, IDS, SDP, HSLs, HSP-AS
Česko	KSČM, ČSSD	ČSSD, KSČM, KDU-ČSL	KDU-ČSL, TOP09, ČSSD, ODS, ANO, KSČM, Svobodni	SZ	SZ	USVIT	SZ	Svobodni
Dánsko	EL, LA, SD	EL, SF, SD, V, KF	KF, LA, RV, SD, V, DF, EL, SF	RV	KF	DF, V	SF	DF
Estonsko	EER	EK, SDE	ER, SDE	EER, ER, IRL			EER	
Finsko	SDP, VAS	PCF, SDP, VAS, KOK	KOK, SDP, VAS, RKP/SFP, KD, KESK		KD, VIHR, PS		VIHR	PS
Francie	UMP, MODEM, PS, PCF	EELV	MODEM, PS, PCF, UMP, PRG	EELV, PRG	PRG	FN, UMP	EELV	PRG, MODEM, PS
Německo	Linke	Linke, SPD, PRG	FDP, AfD, CDU, Linke, SPD, Piraten	Piraten	Piraten, DieTier	AfD, NPD	Grunen, DieTier	AfD, CDU, SPD, FDP, Grunen
Řecko	KKE, PASOK	KKE, SYRIZA, DIMAR, ND, PASOK	DIMAR, LAOS, ND, PASOK, Potami, SYRIZA			XA, LAOS, ANEL		KKE, ND, Potami, DIMAR, PASOK
Maďarsko	Fidesz	MSZP	MSZP, Fidesz	E14, DK, MSZP			LMP	E14
Irsko	PBPA	SP, Lab, SF	FF, FG, Lab, GP, SP, SF, PBPA	Lab	FG		GP	
Itálie	NCD	SEL, PD	FI, NCD, PD, UDC, SC	SEL	NCD, SEL	FdI, LN, NCD		CD, LN, PD, SC, FI, M5S, UDC, FdI
Lotyšsko			SDPS			NA		V
Litva		DP, LSDP	LRLS, DP, LSDP, TS-LKD		TT, TS-LKD		LVZS	LRLS, LSDP, TT
Nizozemsko		PvdA, SP, 50PLUS, CDA, GL	50PLUS, CDA, D66, VVD, PvdA, SP, GL	D66	50PLUS, PvdD	PVV	GL, PvdD	CDA, D66, PvdA, SP, PvdD
Polsko	PSL	PSL, SLD	SLD, PO, KNP, PR	RP	RP			PO, SLD
Portugalsko	PS, CDU, PP, PSD	CDU, BE, PS	BE, PP, PS, CDU, PSD				MPT	
Rumunsko	PC, PSD	PSD, UNPR, PC, PP-DD	PNL, PSD, PDL, PMP, UNPR					PDL, PMP, PNL
Slovensko	Smer, OLaNO	Smer	NOVA, SaS, KDH, Smer	MH	KDH			SaS, SDKU-DS, SNS
Slovinsko		DeSUS, SD, ZL, PS	ZL, DeSUS, SD, NSI	ZL	PS			DeSUS

Španělsko	PSOE, IU	IU, PSOE, ICV, BNG, Podemos	ICV, PP, CC, IU, CiU, EAJ/PNV, ERC, PSOE					
Švédsko	M, SAP	V, SAP, FI	V, C, FP, KD, M, SAP, MP	Pirat, FI	FI, KD, Pirat	SD, MP	MP	FP
Velká Británie	PLAID	Green, Lab, LIBDEM	CONS, Lab, LIBDEM, SNP	Green, LIBDEM		UKIP, CONS, Lab	Green	UKIP, LIBDEM

V tabulce nejsou zahrnuty strany Kypru, Lucemburska a Malty, pro které v datech Chapel Hill není informace o jejich třech nejpalčivějších tématech. Pokud však byla analyzována například obecná levo-pravá osa, kde toto vyjádření palčivosti nehrálo roli, byly zahrnuty i strany z těchto třech zemí

Pro celé názvy stran, resp. význam zkratk stranických názvů vizte Chapel Hill Expert Survey Codebook, dostupné online: https://static1.squarespace.com/static/5975c9b9db29d6a05c65209b/t/599d461f6e6594696a8e5fcf/1503479329151/2014_CHES_codebook.pdf